

İşçi sınıfı
mücadele tarihi

KOLEKTİF AKSIYON

Volkan Yaraşır

15-16
HAZİRAN
50.YIL

*Bu kitap yazarın isteği ve
Ekmek ve Onur İşçi Derneği'nin
katkılarıyla Türkiye İşçi Sınıfının
Şanlı 15-16 Haziran Direnişinin
50. Yılı dolayısıyla yayına
hazırlanmış ve tüm işçilerin
paylaşımına açılmıştır.*

İşçi Sınıfı Mücadele Tarihi

KOLEKTİF AKSIYON

Volkan Yaraşır

Kapak resmi:

Käthe Kollwitz,

Dokumacıların Ayaklanması

»Ein Weberaufstand«

1893-1897

Arka kapak resmi:

Käthe Kollwitz,

Gösteri (2. Versiyon)

»Demonstration (II. Fassung)«

1931

Yayın tarihi:

Haziran 2020

Yayına hazırlayan:

Erkan Gökber

EKMEK VE ONUR

İçindekiler

Giriş	11
I. BÖLÜM: İŞÇİ SINIFININ DOĞUŞU, ÖRGÜTLENME ve MÜCADELE DENEYİMLERİ	15
Makine Kırıcıları: Sınıfın Kolektif Öfke ve Kını	18
1848 Şubat ve Haziran Devrimleri	23
Komünist Manifesto ve I. Enternasyonal	28
1871 Paris Komünü: "Gökyüzünün Fethi"	30
Emperyalizm ve Savaş - II. Enternasyonal	34
1917 Ekim Devrimi: İşçi Sınıfı "Güneşi Zaptediyor"	33
Faşizm İktidara Yürüyor, Direniş ve Partizan Savaşı	43
İki Kutuplu Dünya	49
1968 Küresel İsyanı ve Sistem Karşıtı Hareketler	56
Darbeler, Cuntalar, Neo-Liberal Karşı Devrim Süreci	58
Küresel Kriz, Sınıf ve Kitle Hareketleri	62
İşçi Sınıfı Sokakta, Halklar Ayakta	67

II. BÖLÜM:

TÜRKİYE'DE YAKIN SİYASAL TARİH ve İŞÇİ HAREKETİNİN GELİŞİMİ	71
Tarih Sahnesine Geç Çıkan Bir Sınıf	75
1908 'İttihat ve Terakki' ve 1908 Grevleri	80
Emperyalist Savaş, 'İttihat ve Terakki' ve Sınıf	86
1919-1923 Komünist Hareket ve Kemalist devletin İnşası	95
İşçi Sınıfı Otonomisiyle Hareket Ediyor	101
Milli Şef Dönemi, Köy Enstitüleri ve Halk Evleri	107
DP Dönemi ve 1946 Sendikacılığı	116
TÜRK-İŞ'in Kuruluşu, Korporatif Sendikacılık	122
27 Mayıs 1960 Darbesi Bir Yanılsama 1961 Anayasası	124
1960'lı Yıllar, Toplumsal-Maddi Bir Güç Olarak Proletarya	127
15-16 Haziran Anti-Kapitalist Bir Ayaklanma	138

12 Mart Sonrası, İşçi Sınıfı Yeniden Güçleniyor	142
DGM Direnişi, MESS Grevi, TARİŞ Direnişi	147
12 Eylül Askeri Faşist Darbesi	151
1989 Bahar Eylemleri ve 1990 Zonguldak Madenci Yürüyüşü	156
Paşabahçe Direnişi ve Kamu Çalışanlarının Sendikal Faaliyetleri	143
Neo-Liberal Politikalar, Kapitalist Devlet ve Likidasyon Süreci	173
AKP İktidarı - Yeni Rejime Doğru ve Finans Kapitalin Manik Atakları	180
2007-2008 Kriz Yılları ve İşçi Sınıfı Hareketleniyor	186
Gezi Direnişi: Proletaryanın Yeni Segmenti Sokakta, Barikatta	189
Total Devlet ve Sendikal Alanın Çürümesi	196
Kaynakça	201

*Kadim dostlarım
Murtaza ve Haşim Ağabey ile
Mehmet Emin arkadaşım
nezdinde tüm sınıf kardeşlerime...*

Giriş

Bu çalışma salgın günlerinde yazıldı. İşçi sınıfının yaşamını sürdürmek için son derece tehlikeli şartlarda ve alabildiğine yoğun çalıştığı koşullarda kaleme alındı. İncinden geçtiğimiz süreç, işçi sınıfının gerçek manada hayatı yaratan sınıf olduğunu çıplak bir şekilde gösteriyor. Ve bu süreç işçi sınıfının her fraksiyonunun ve segmentinin kapitalist sistem içinde stratejik rolünü bir kez daha ortaya koyuyor.

Ne var ki işçi sınıfı yeni, çıplak bir yalnızlık içinde. Bu durum ilk başta negatif bir olgu gibi gözüксе de aslında içinde önemli potansiyeller taşıyor. Neo-liberal kapitalizme karşı 2011-2013'te başlayan, 2016-2018 arasında ikinci dalga olarak biçimlenen, 2019 sonu ve 2020 başında üçüncü dalga olarak şekillenen küresel düzeydeki toplumsal hareketlerin yarattığı birikimler ve salgın sürecinde kapitalist devlet, finans kapital ve siyasal iktidarların politikalarına karşı dünya çapında gelişen grev ve di-

renişler, işçi sınıfı ve emekçi yığınların her an patlamaya hazır bir öfke dalgası içinde olduğunu gösteriyor.

2020 yılının dünya tarihinde önemli bir moment olacağını söylemek abartı olmayacaktır. İşçi sınıfı kapitalist sistemin bütün çürümüşlüğüne, pespayeliğini, ahlâksızlığını görüyor. Ve kapitalizmin ölüm demek olduğunu yaşıyor. Ve yine yaşayarak hayatın gerçek yaratıcısının kendisi olduğunu fark ediyor. Bu fark ediş son derece önemli bir durumdur. Müthiş sıçramaları beraberinde getirebilir. En başta muktedir olma duygusu kazandırır.

Sınıf, salgının her yeni günü öğreniyor. Öfkeleniyor... Kapitalist sistemin kendisini nasıl ablukaya aldığını, nesneleştirdiğini, hiç olarak gördüğünü ve emekle sermaye arasındaki uzlaşmalığı, uzlaşmaz çelişkiyi yaşayarak hissediyor. Sınıf kendi yalnızlığını da hissediyor. Sınıf bir anlamda yaparak öğrenecek, öğrenerek yapacak. Kolektif hafızasına dayanarak adımlar atacak. Otonomisine güç alarak hareket edecek.

Bu çalışma aslında işçi sınıfının bu çıplak yalnızlık döneminde onun yalnız olmadığını, aklımızla ve yüreğimizle sınıfın yanında, omuz başında, onlardan biri, acılarına ve arayışlarına ortak olduğumuzu göstermeyi amaçlıyor. Çalışma bir siyasal tarih çerçevesi içinde işçi sınıfının mücadele tarihini inceliyor. Sınıfa deneyim aktarıyor. Tarihsellikle güncellik arasında bağ kurmaya çalışıyor.

Çalışma, tüm işçi arkadaşlara ulaşması amacıyla herkesin erişimine açık e-kitap olarak sunuldu. Elinin altında

tutup hemen bakıp notlar alabilmesi, mümkün olduğunca yaygınlaştırılması için bu şekilde hazırlandı. İşçi önderlerinin, ileri işçilerin, alanda çalışma yapan arkadaşların yararlanacağı bir içerikte kaleme alındı. Ve yeni okumalara teşvik etmesi amaçlandı. Çalışma anti-kapitalist bilincin gelişmesine küçük bir katkı yaparsa amacına ulaşmış olacaktır.

Volkan Yaraşır

— 14 Nisan 2020

I. BÖLÜM

İŞÇİ SINIFININ DOĞUŞU, ÖRGÜTLENME VE MÜCADELE DENEYİMLERİ

İnsanlık tarihinin gördüğü her üretim biçiminde işçi sınıfı yoktu. İşçi sınıfının ortaya çıkışı kapitalist formasyon içinde gerçekleşti. Kapitalizm, sınıflı toplumlar içinde insanın insan tarafından sömürsünün en yoğun, en yaygın ve en acımasız biçimde gerçekleştiği toplumsal sistem olarak dikkat çekti.

Kapitalizmin doğuşu 17. yüzyılın sonunda gerçekleşti.

Önce manifaktür diye tanımlanan, dar anlamda küçük imalat sistemi (handicraft) anlamına gelen, üretim giderek karmaşıklaştı.

Buharın bulunması, dokuma tezgâhlarının ve benzeri mekanik makinelerin yapılması, üretimin verimliliğini artırırken, büyük fabrikaların kurulmasını beraberinde getirdi. Feodalizm geriledikten sonra topraklarda özgürce tarımsal üretim yapmaya başlayan köylülerin toprak-

larına el konuldu ve topraklar çitlerle çevrilerek kapitalist üretim aracına dönüştürüldü. Çok sayıda insan, tarımdan zorla kopartılarak, işsizliğe ve açlığa mahkûm edilip, fabrikalarda çalışmaya başladı. Çitleme adı verilen bu süreç son derece gaddarca uygulandı.

Makineler ilk önce tekstil alanında kullanıldı. 1765 yılında ilk dokuma tezgâhı icat edildi. Bu tezgâhta aynı anda 16 pamuk ipliği gerilebiliyordu. Dokumacılıkta büyük gelişmeler kaydedildi. 1771’de ilk dokuma fabrikası kuruldu.

1748’de bir fabrikanın tüm tezgâhlarını çalıştırabilen ilk buharlı makine yapıldı. 1807’de ilk buharlı geminin yapımı bitirildi. 1814’te ilk lokomotif yapıldı. 1830’da dünyanın tüm demiryolları 320 km kadardı. 1835’te 8 bin, 1870’te 200 bin km’ye ulaştı. Demiryolları kapitalizmin yayılması ve sömürünün genişlemesine yol açtı. 1832’de hidrolik türbin, 1851’de biçerdöver icat edildi, 1859’da petrol bulundu. 1872’de elektrik dinamosu, 1876 ise telefon icat edildi. Bütün bu adımlar kapitalizmin “gelişimini” simgeliyordu. Bu gelişim, işçiler ve emekçiler için sefaletin birikmesi anlamına geldi. Burjuvazi için sermaye birikimi oldu. Kapitalizm sermaye birikimini kan, gözyaşı ve ölüm üzerinden gerçekleştirdi.

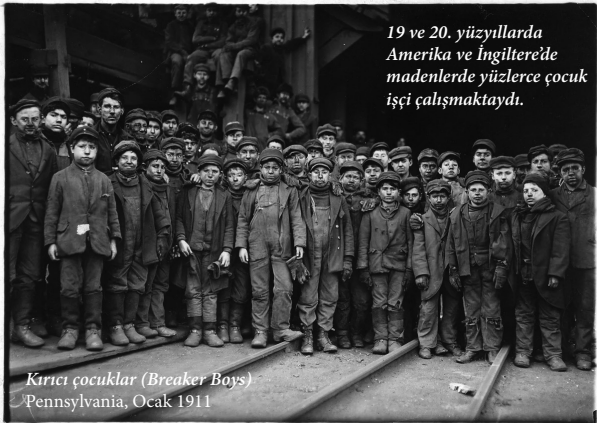
Kapitalizmin ortaya çıkışıyla birlikte toplum sermaye sahipleri (kapitalistler) ve işgücünden başka satacak hiçbir şeyi olmayan işçiler olarak iki temel sınıfa bölündü.

Kapitalistler, daha da büyüebilmek ve sermaye biri-

kimi için işçileri mümkün olduğu kadar düşük maliyetle çalıştırmak istiyorlardı.

İş bulmak büyük bir nimetti. İşçi çok, iş alanı azdı. Bu durum işçi ücretlerinin olabildiğince düşürülmesine ve çalışma süresinin uzamasına yol açıyordu. Üstelik makinelerde çalışmak eskisi gibi hüner ve kol gücü gerektirmiyordu.

Kapitalistler bu nedenle, daha ucuza çalıştırdıkları için çocukları ve kadınları tercih ediyorlardı. Kapitalizmin ortaya çıkışından sonraki 180 yıllık kesitte dokuz nesil tükendi. Yani ortalama insan ömrü 20 yılı geçmiyordu. Leo Huberman, çalışmalarında 3 ya da 4 yaşlarındaki çocukların işe alındığından bahseder. Çocuk işçiler için iş ilanları vaka-1 adiyedendi.

İşsizlik başka bir yıkımdı ama anlaşılacağı gibi iş bulmak da kurtuluş değildi! 1800'lü yıllarda yaşama ve çalışma koşulları bugün hayal edemeyeceğimiz oranda ağırdı.

O dönemde işçiler, hastalık ve kaza sigortası, emeklilik, yıllık ve haftalık izin, işten atılma tazminatı, iş güvenliği ve iş güvencesi gibi haklara sahip değillerdi. Günde 16 saat, bazen daha fazla çalışıyorlardı. İşçilerin yaşadığı bu ağır koşullar sık sık hastalanmalarına, sakat kalmalarına ve ölmelerine yol açıyordu.

Kapitalistler kadın, çocuk, yaşlı demeden işçilerin alın teri ve kanıyla sömürü çarklarını döndürüyor, zenginleşiyor, sermaye biriktiriyorlardı. Devlet, kapitalistlerin çıkarlarını korumaktan ibaret bir güvenlik örgütü/aygıtı olarak işlev gördü. İşçilerin en ufak bir hak talebi, büyük şiddet ve terörle bastırılıyordu.

Her şeye rağmen, işçiler yaşadıkları sefalet ve makineyle özdeşleşen kapitalist düzene karşı isyanlarını ortaya koydular. Sınıfsal tepki ve öfkelerini bu yok edici sisteme ve bu sistemle özdeşleşmiş olan makineleri kırarak ve parçalayarak gösterdiler.

Makine Kırıcıları: Sınıfın Kolektif Öfke ve Kini

Makine Kırıcıları sınıfın işgücü olmaya karşı direnişinin ifadesiydi. Yüzyılı kapsayan, zaman zaman yükselen ve düşen bir hareket olarak dikkat çekti. Bu ilk işçi hareketi çıplak bir sınıfsal öfkenin dışavurumu oldu. Literatürde

Ludizm diye tanımlansa da Makine Kırıcılığı, kökleri sınıfın ortaya çıkış koşullarına dayanan bir kolektif pratiktir. Ludizm, Makine Kırıcılığının 1800'lü yılların başlarında aktüel gerçekleşme biçimine verilen addır. Makine Kırıcılığı ya da Ludizm işçi sınıfının bilincine ve örgütlülüğüne önemli katkılarda bulundu. Makine Kırıcılığı, vahşi kapitalizme karşı işçi sınıfının ayağa kalkışını ve tahakküme karşı özgürlük tutkusunu gösteriyordu. Makine Kırıcılığı sınıfın kolektif öfke ve kininin patlamasıydı. Yıkıcı gücün dışavurumuydu. Devlet ve

1.
 “As the Liberty lads o'er the sea
 Bought their freedom, and cheaply, with blood,
 So we, boys, we
 Will die fighting, or live free,
 And down with all kings but King Ludd!

2.
 “When the web that we weave is complete,
 And the shuttle exchanged for the sword,
 We will fling the winding-sheet
 O'er the despot at our feet,
 And dye it deep in the gore he has pour'd.

3.
 “Though black as his heart its hue,
 Since his veins are corrupted to mud,
 Yet this is the dew
 Which the tree shall renew
 Of Liberty, planted by Ludd!

Ya dövüşerek ölür ya da özgürce yaşarız,
 Kral Ludd hariç kahrolsun tüm krallar!

Ludistlerin ünlü destekçilerinden İngiliz şair Lord Byron'ın ölümünden sonra yayınlanan “Song for the Luddites” (Ludistler İçin Şarkı) adlı şiiri. (üstte)

sermaye bu isyan hareketinden son derece korktu. Eylemler muazzam bir şiddetle bastırılmaya çalışıldı.

Adını, geçekten yaşayıp yaşamadığı hâlâ bilinmeyen, işçilerin efsanevi önderi Ned Ludd'dan alan, Ludizm, 1800'lü yılların ilk çeyreğinde kitlesel bir harekete dönüştü. Devlet ve sermaye, ancak binlerce Ludisti idam ederek hareketi bastırabilirdi. Ama Ned Ludd ve yaratılan muazzam Ludist pratikler işçi sınıfının kolektif hafızasından silinmedi.

Sınıf mücadelelerinin sertleştiği dönemlerde takipçileri zaman zaman harekete geçti. Ya da kolektif hafıza pratiğe dönüştü. Gerçekleştirilen pratiklerle tarihinin içinden Ned Ludd'a selam yollandı. Örneğin 1968 küresel isyan hareketi döneminde Fransa ve İtalya'da, makinelere karşı (farklı sabotaj teknikleri, makineleri işlevsizleştirme yöntemleri) devreye sokuldu. Bu eylemlerin işin reddi üzerinden gelişip işlenmesi ve son derece felç edici olması dikkat çekicidir. Ludizmin doğuş dinamikleriyle benzer refleksler ortaya konulmuştur. Emeğin, işgücü olmaya karşı direnişi temel bir yönelimdir. Ludizmin tarihsellikten güncelliğe yansımaları devam etmektedir. Kısacası sınıfın bu tarihsel öfkesi dönem dönem ortaya çıkarak, sermayeye sınıfın yıkıcı gücünü göstermektedir.

İşçi sınıfının ilk örgütlenmeleri İngiltere'de görüldü. Kapitalizmin ilk ve en hızlı geliştiği bu ülkede, 1710'lu yılların içinde Londra'da 7 bin terzi, Terziler Derneği etrafında örgütlendi. Terziler 1720'de parlamentoya başvurdu. Ücretlerin artırılmasını, işgününün 1 saat kısaltıl-

masını istediler. Terzilerin işçi sınıfı mücadele tarihi içinde orijinal bir rolü olmuştur. Bu rol yalnızca İngiltere’de değil, Avrupa’nın birçok ülkesinde de göze çarpmaktadır.

Kapitalizm bütün vahşiliğiyle geliyor, fabrikalar kuruluyordu. Bu, aynı zamanda işçilerin sayısının artması demekti. Benzer kederler yaşayıp, aynı kaderi paylaşan işçiler yavaş yavaş sınıf bilinci kazanarak, ortak davranma eğilimleri içine girdiler. İşçiler arasında birlik ve dayanışma duygusu gelişmeye başladı. Sınıf ruhsal, kültürel ve pratik olarak şekilleniyordu. İşçiler önceleri dayanışma dernekleri, yardım sandıkları kurmaya başladılar. Başlıca amaçları hastalık, kaza, işsizlik gibi her işçinin her an başına gelebilecek olaylara ya da olası bir ölüm sonrasında, ölen işçinin eşinin dul, çocuklarının yetim kalmasına karşı üyelerine yardımcı olmaktı. İlk başta böylesi bir içerikte kurulan bu oluşumlar zamanla, ücretlerle ve çalışma koşullarıyla ilgilenmeye başladılar. İşçi sınıfı yaparak öğreniyor, öğrenerek de yapıyordu.

Bir müddet sonra dayanışma dernekleri ya da yardım sandıkları, sendikal yapılara dönüştü. Ya da bu yapılar bir embriyon özelliği taşıdılar.

Dayanışma dernekleri veya yardımlaşma sandıklarının kurulmaları ve faaliyetlerini yürütmeleri kolay olmadı. Bu ilk işçi örgütlenmeleri işverenlerin ve devletin baskılarıyla karşılaştıklarından gizlice kuruluyor, faaliyetlerini de gizlice yürütüyorlardı. Sınıf kardeşliği “yeraltında” inşa oluyordu.

Militan, doğal önder ve mücadele içinde öne çıkan işçiler tarafından kurulan bu örgütlenmeler, sınıfın somut ihtiyaçlarından hareket etti ve somut ihtiyaçlarına yanıt üretti. Gizlilik yoldaşlık ve güven ilişkilerini besledi. İşçi kardeşliğinin muhteşem ruhu ilişkilere hâkim oldu.

Sendikalar bu adımların daha kolektif bir şekilde hayata geçirilmesiyle ortaya çıkan örgütlenmelerdi. Doğrudan işçi inisiyatifini yansıtan ve mücadelenin acil ihtiyaçlarına uygun, daha üst düzeyde kolektif aksiyonu hedefleyen yapılar olarak kurulmaya başlandı.

Benzer uygulamalar sendikalara karşı da uygulandı. Çıkarılan yasalarla sendikalar yasaklanmaya ve faaliyetleri durdurulmaya çalışıldı. İngiltere'deki 1799-1800 tarihli Birleşme Yasaları bunlardan biriydi. Yasa, sendikal faaliyet yürütenlerin ağır para cezasına çarptırılmasını içeriyordu.

Sendikalar, ilk olarak İngiltere'de ortaya çıktı. Sanayi Devrimi'nin beşiği olan İngiltere, aynı zamanda sendikal hareketin geliştiği coğrafya oldu. 18. yüzyılın ortasından sonra İngiltere'de sendikal oluşumlar görülmeye başlandı. İlk sendikalar meslek sendikaları biçiminde kurulsada, yaygınlaşması ve bütün işçileri kapsaması uzun sürmedi.

Sendikaların doğuşu, işçi sınıfının mücadelesinin karmaşıklaşması ve gelişmesini işaretliyordu. İşçiler yaşama ve çalışma koşullarını düzeltmek amacıyla taleplerini daha örgütlü ve ısrarlı savunur hale geldiler. Yaptıkları her eylem bir birikim oldu. Her birikim yeni bir eylemin

rahmine dönüştü. Ağırılıkta devrimci, komünist, anarşist ve doğal işçi önderleri tarafından kurulan sendikalar, doğuş koşulları itibariyle işçi sınıfının temel örgütlenmelerinden biri olarak şekillendi. Ne var ki sermayenin ve devletin müdahale ve manipülasyonlarıyla bu yön süreç içinde aşındırılmaya, hareket kontrol altına alınmaya çalışıldı.

Her şeye karşın mücadele geliyordu. İşçiler, mücadele içinde taleplerini karşılamak istemeyen sermayeye karşı, son derece etkin başka bir mücadele silahı olarak grevi keşfettiler. Bu tarihsel silah, sınıf bilincinin, birlik ve dayanışma duygusunun gelişmesine paralel olarak güçlendi. İşçi sınıfı genel grev pratikleriyle gücünü kristalize etti.

İngiltere’de 1824 yılında sendikalar devlet tarafından yasal olarak tanındı. Bu durum sendikal hareketi geliştirse de siyasi iktidarlar, sendikal faaliyetlere engeller oluşturmaya devam etti.

Sendikaların lokal düzeyden çıkararak ulusal düzeyde örgütlenişi de İngiltere’de oldu. 1831 yılında kurulan Emegın Korunması İçin Ulusal Dernek bu yönde atılmış ilk örgütlenme adımlarından biriydi. 1834 yılında Robert Owen, Büyük Ulusal Sendikalar Birliği’ni kurdu.

1848 Şubat ve Haziran Devrimleri

Fransa’da da işçi hareketi gelişmekteydi. 1831’de Lyon, 1834’te Paris işçileri, ekonomik ve politik amaçlı sert mücadeleler yürüttüler. Lyonlu işçiler taşıdıkları bayrak-

larda “Ya çalışarak yaşamak ya da savaşarak ölmek” sloganını yazdılar. Tarihte, Paris komününden (1871) önce, 3 günlük komün deneyimini hayata geçirdiler. Lyon’da işçiler yıkıcı güçleriyle muktedir oluşlarını ve iktidarı alabileceklerini gösterdiler. Ama yeterince örgütlü değillerdi. Komünarlara karşı Lyon’a askeri birlikler gönderildi. Kent işgal edildi. Lyonlu dokuma işçilerinin kitlesel grevi, direnişi ve komün deneyimi kanla bastırıldı. Ama Lyon bir tohumdu ve Fransa topraklarına savruldu.

Fransa’da işçi eylemleri bütün baskılara rağmen durmadan gelişti. 1847 yılında Avrupa’yı saran ticaret bunalımı, Fransa’yı da şiddetli biçimde etkiledi. İşçi ücretleri yüzde 50-60 oranında düşürüldü. İşsizlik muazzam derecede arttı. Sınıfsal antagonizma şiddetleniyordu. Aslında Avrupa’nın genelinde de durum farklı değildi. Siyasal tansiyon yükselmiş, gerilim yoğunlaşmıştı.

İşçi sınıfı özellikle toplumsal ağırlığını ve gücünü hissettiriyordu. Grevler, genel grevler, direnişler sınıfın kolektif kimliğini besleyen gelişmeler oldu. 1848’de bunalımının yarattığı yıkıcı sonuçlar başta işçi sınıfını ve emekçi yığınların öfkesi artırdı. Öfkenin ayaklanmaya dönüşmesi uzun sürmeyecekti. Ayaklanan kitleler saraya saldırıldı. Bir dönemi ve monarşiyi simgeleyen kralın tahtı, kitleler tarafından yakıldı. Cumhuriyet ilan edildi. Ama parlamentoya yine burjuvalar hâkimdi. “Çalışma hakkı” kabul edildi.

Şubat 1848 Ayaklanması’nda işçi sınıfı, köylüler ve küçük burjuvazi; burjuvaziyle ittifak kurup monarşiye

21 Kasım 1831'de yaşamaları için gerekli ücretin düzenlenmesi talebiyle yürüyüşe geçen Lyonlu dokumacılar, ayaklanmanın fitilini ateşlediler. Sancaklarında «Vivre en travaillant ou mourir en combattant» yazıyordu. (Ya çalışarak yaşamak ya da savaşarak ölmek)

karşı ortak hareket etti. İşçi sınıfı deyim yerindeyse burjuvazinin üç renkli bayrağı altında faaliyetlerini sürdürdü. İktidarını sağlamlaştıran burjuvazinin tabiatı/ontolojisi gereği işçi sınıfına saldırması uzun sürmedi. 1848 Şubat burjuva devriminin işçi sınıfı için anlamı daha yoğun sömürü ve daha yoğun çalışma oldu. İşçi sınıfı burjuva eşitliğin sınıf tahakkümünden başka bir şey olmadığını, burjuva kardeşliğin sermaye egemenliği, burjuva özgürlüğün ise sermayenin serbestliği anlamına geldiğini ya-

şayarak gördü.

Hayat koşullarında hiçbir değişikliğin olmadığını gören ve yaşadıklarından öğrenen işçiler, Haziran 1848'de yeniden ayaklandı. Burjuva cumhuriyetin, sermayenin diktatörlüğüne tekabül ettiği pratik olarak açığa çıkmıştı. İşçiler artık kendi bayrakları altında yürüyerek, Greve meydanında yaşanan çatışmalardan rengini alan mücadele ve özgürlüğü simgeleyen kırmızı bayrak altında ayaklanarak, sosyal cumhuriyet istediler. Burjuvazi, kendisi için yok edici bu tehlikeli gelişmeye karşı, yanına küçük burjuvaziye ve köylülüğü alarak, işçi sınıfının ayaklanmasını şiddetle bastırdı. Binlerce işçi askeri birlikler tarafından katledildi.

Haziran 1848 ayaklanması, işçi sınıfının kapitalist sınıfa karşı kolektif isyanını simgeledi. Ayaklanma, kapitalist sınıfa karşı, tarihte yaşanan bu boyuttaki ilk net karşı duruştu. Ve yaşanan yenilgi, işçi sınıfının bağımsız, birleşik ve politik bir güç olmasının ne derece önemli olduğunu gösterdi. Burjuvazi önce işçi sınıfına karşı ittifak kurduğu küçük burjuvaziye, 1849 Haziran'ında, politik anlamda bütünüyle etkisizleştirdi. Ardından sıra köylülüğe geldi. Burjuvazi tahakkümünü yeniden inşa etti ve hegemonyasını yaydı.

Bu gelişmeler son derece net bir olguyu ortaya çıkardı; bütün evrensel acıları bünyesinde taşıyan işçi sınıfının kurtuluşunun, aynı zamanda insanlığın kurtuluşu anlamına geldiği idi. Kısaca 1848 Haziran ayaklanması ve sonrası gelişmeler küçük burjuvazinin sınırlı radikalliğini

ve köylülüğün istikrarsız niteliğini ortaya koydu ve ancak proleter devrimle gerçek kurtuluşun sağlanabileceği ve geleceğin kurulabileceği pratik olarak ortaya çıktı. Ayrıca işçi sınıfının tek devrimci sınıf olduğu ve anti-kapitalist mücadelenin eksenini oluşturduğu görüldü.

Aynı dönemde İngiliz işçileri de ayağa kalkmıştı. İşçiler genel oy hakkı için mücadele yürütüyorlardı. Bu yönde geniş protesto eylemleri, yürüyüşler ve mitingler yapıldı. Yine sınıf hareketinde son derece önemli bir atak olan Çartizm (Dilekçeciler) pratiği yaşandı. Çartistler işgününün sınırlandırılması, kapitalist mülkiyetin kaldırılması ve genel oy hakkını içeren bir dilekçe hazırladılar. Dilekçeye 3 milyon kişi imza attı (1842). Çartist hareketin birinci dalgası buydu, hareket üç dalga halinde gelişti. 1848'deki yeni dilekçeye 5 milyon kişi imza attı. Burjuvazi bu taleplerin bütünü görmelikten geldi. Ama Çartist hareketin dalgalı gelişimi karşısında ürktü ve önlemler alma ihtiyacı duydu. Parlamentoda kadın ve çocuk işçilerin 10 saatlik işgünü hakkını tanımak zorunda kaldı (1847).

1848'lerde işçi hareketindeki yükseliş Almanya'yı da sardı. Almanya'da büyük işçi ve köylü ayaklanmaları yaşandı. On binlerce işçi ve köylü yoksulluğa, baskıya ve açlığa karşı isyan etti. Almanya'nın birçok coğrafyasında işçi sınıfı, hakları için mücadeleye atıldı. Fakat karşı devrim süreci Almanya'yı da etkiledi. Ne Almanya'da, ne Fransa'da, ne de İngiltere'de işçi sınıfı iktidarı alamadı. Büyük yenilgiler yaşadı. Burjuvazi büyük toprak sahip-

leriyle birlikte acımasızca, Avrupa'da on binlerce işçinin kanını akıttı. İşçi sınıfı birçok evladını yitirdi. Ama bu yenilgilerden önemli dersler çıkardı. Daha çok bilinçlendi ve daha iyi örgütlenmesi gerektiğini anladı. Her şeyden önce burjuvazinin “devrimci” barutunu tükettiği ortaya çıktı ya da zaten böyle bir şey yoktu, retorikten başka mana taşııyordu. Yaşananlar sınıfın ilk şekillenme dönemine bağlı olarak bir yanılısama ya da zafiyetti.

İşçi sınıfının politik programının ne kadar yakıcı bir sorun olduğu yaşanılarak hissedildi. Sınıfın bağımsız, birleşik, politik ve enternasyonal bir güç olmasının önemi bütün çıplaklığıyla ortadaydı.

Komünist Manifesto ve I. Enternasyonal

1848 yılında Marx ve Engels tarafından yayınlanan Komünist Manifesto, bu soruna net bir cevap oldu. Manifesto işçi sınıfın ideolojik-politik silahı haline geldi. Çokça unutulmuş manifestonun başlığı yani Komünist Parti Manifestosu aslında her şeyi anlatıyordu. Kitap işçi sınıfının savaşçı partisine vurgu yapıyor ve onun sistematığını ortaya koyuyordu. Kitabın daha ilk başlarında (Burjuvalar ve Proleterler başlıklı I. Kısımda) tek bir cümlede yüksek bir soyutlama yapılarak “Şimdiye kadar bütün toplumların tarihi sınıf savaşları tarihidir”, (daha sonra bu cümleye Engels tamamlayıcı küçük bir dipnot düştü “yani yazılı tarih” diyerek) bir tarih anlayışı ortaya konuluyor ve son cümlede, “Bütün ülkelerin işçileri birleşin! Proleterlerin

zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyleri yoktur. Kazanacakları bir dünya vardır”, denilerek hem tarihsel özne vurgusu yapılıyor hem de bu öznenin eyleminin yaratacağı başka bir dünyanın, yani sınıfsız, sınırsız, sömürsüz bir dünyanın altı çiziliyordu.

İşçi sınıfının enternasyonal birliği doğrultusunda en önemli adım 28 Eylül 1864’te Londra’da çeşitli ülkelerden gelen işçilerin, devrimcilerin, anarşist ve komünistlerin toplanarak kurduğu Uluslararası İşçi Derneği’yle atıldı. Bu örgütün kurulması işçi sınıfının mücadelesinde önemli bir aşama oldu. Derneğin diğer adı I. Enternasyonal’di.

I. Enternasyonal işçilerin uluslararası dayanışmasını ve birliğini savunuyordu ve hangi ülkeden olursa olsun, tüm işçilerin sınıf kardeşi olduğunu ileri sürüyordu. Yani işçi sınıfın yurdu “bütün cihandı”. I. Enternasyonal bir anlamda “Bütün Ülkelerin İşçileri Birleşin!” şiarının vücut

1. Enternasyonal’in Kuruluşu. 28 Eylül 1864’te Londra’da Saint Martin Salonu’nda gerçekleştirilen toplantı. Çizim: Oreste Gueorgievitch Vereisky 1961

bulmasıydı. I. Enternasyonal, uluslararası düzeyde işçilerin bilinçlenmesi ve sınıf bilincinin gelişmesinde önemli roller oynadı. Sarsıcı mücadeleler gerçekleştirdi. Burjuvaziye karşı sınıfın enternasyonal gücü oldu. Enternasyonal'in 1866 Cenevre Kongresi'nde 8 saatlik işgünü çağrısı yapıldı. Enternasyonal döneminde kıta Avrupa'sında sınıf mücadelesi gelişti ve güçlendi. Sınıfın örgütlenme pratikleri yaygınlaştı. Kavgaya büyüydü: Sokak ve barikat savaşları, grev ve genel grevlerle taçlanıyordu.

1871 Paris Komünü: "Gökyüzünün Fethi"

1871'de işçiler Paris'te iktidarını ele geçirdi. 72 gün süren bu iktidar deneyimi Paris Komünü olarak anıldı.

18 Mart'tan 28 Mayıs 1871'e, 72 gün Paris'te ne iktidar, ne devlet, ne baskı, ne de zulüm vardı. Özgürlük sokakta, barikatlarda, gündelik hayatın içindeydi. Özgürlük sanki elle tutuluyor, Parislilerin soluk alıp verişlerinde hissediliyordu. İşçiler bu pratikleriyle hem üreten bir güç, hem de yöneten bir güç olabileceklerini gösterdiler. Tarihteki 3 günlük Lyon Komününden sonra 72 günlük Paris Komünü sınıfın kolektif ve yıkıcı bir güç olduğunu ortaya koydu. Paris Komünü tarihteki ilk proleter devrimdi.

Ezilenlerin tarihsel öfke ve arayışlarının, hülyalarının ve umutlarının somut biçim alışıydı. İşçi sınıfı muktedir olma, yaratma ve yıkma gücünü ortaya koyuyordu. Komün aynı zamanda tarihsel bir başlangıçtı ve işçi sınıfının doğrudan demokrasi pratiği idi. "Sıradan" insanlar, gele-

ceği fethediyordu. Avrupa'yı sarsan bu olağanüstü pratik, Avrupa gericiliğini son derece korkuttu. Ezilenlerin şöleni Avrupa'yı sarabilirdi. Paris Komünü uluslararası karşı devrimin saldırısına maruz kaldı. Fransız burjuvazisi ve egemenleri Almanya gericiliğinin desteğiyle komün deneyimine yok etmeye çalıştı. Komün büyük bir terörle bastırıldı. On binlerce komünar duvar diplerinde kurşuna dizildi. Özellikle kadın komünarlar gösterdikleri muazzam direnişle tarihe adlarını yazdırdı. Komünarların kanı, özgürlüğün rengine dönüştü. "Gökyüzünün fethine çıkanlar" tarihin gerçek yapıcılarının kim olduğunu ortaya koydular. Ve dünyanın lanetlilerine yani başta işçi sınıfı ve tüm ezilenlere izlenecek yolu gösterdiler.

Her şeye karşın işçi sınıfının mücadelesi ve örgütlenme

Nisan veya Mayıs 1871, *Faubourg Saint-Antoine Barikatında komünarlar*

arayışı sürüyordu. İşçi sınıfı zengin pratikler yarattı. Aynı dönemde sendikal örgütlenme faaliyetleri de yoğunlaştı, sendikalar giderek sınıfın temel örgütlenme araçlarından biri olarak öne çıktı.

Kapitalist devlet ve burjuvazinin sendikaları tanımama ve faaliyetleri bastırma operasyonları devam etti. İşçiler, örgütlenme ve sendikal hakların tanınması için son derece çetin mücadeleler yürüttü. Bu hakkın kazanılması meşakkatli oldu, ağır bedeller ödendi. Fakat bu süreç ikili bir karakterde gelişti: Evet, bir taraftan sendikalar sınıfın temel örgütlenmelerinden biriydi ama diğer taraftan sermaye sürecin başında itibaren bazı önlemler alıp, sendikaların bu niteliğini bozucu, onları korporatist ve bürokratik hatta gangster (ABD yaşandığı gibi) yapılara dönüştüren adımlar attı. Sendika yöneticilerine yönelik bir dizi operasyonlar devreye sokuldu. Ayrıcalıklı konum yaratma, satın alma, rüşvet başvuru yöntemlerinin başında geldi. Ayrıca en sık kullanılan yöntemlerden bir diğeri ise sendikaların burjuva partilerin aparatına dönüştürülmesi ve yöneticilerin, ağırlıklı parlamentoya sokulması, bazılarının yürütme erkinde görev verilmesiydi (Bu görevlerden biri çalışma bakanlığıydı ve bu yöntem dönem dönem Türkiye’de de uygulandı).

Sert sınıf mücadelelerinin yaşandığı Fransa’da işçi sınıfı sendikal örgütlenme hakkını ancak 1884’te elde etti.

Amerika Birleşik Devletleri’nde sendikal hareketin doğumu 1860’lı yıllarda gerçekleşti. İşçi hareketine önemli katkıları olan Emegın Şövalyeleri örgütü ise 1884’te ku-

ruldu.

1 Mayıs 1886 tarihinde Amerika'da Şikagolu işçiler, ücret düşüklüğünü ve işçilerin örgütlenmesinin baskıyla önlenmesini, iş gününün uzunluğunu protesto etmek amacıyla ve 8 saatlik işgünü talebiyle eylemler yaptılar. Eylemlerin kapitalistler tarafından şiddetle bastırılması sonucu birçok işçi yaşamını yitirdi. Yüzlerce işçi ise tutuklandı.

İşçi sınıfı bu katliamı ve genel grevi hatırlatmak için 1 Mayıs'ı işçi sınıfının uluslararası birlik, mücadele, dayanışma günü ilan etti. O günden bu yana 1 Mayıs'lar kitle sel biçimde dünyanın her yerinde kutlanageldi. 1 Mayıs, işçi sınıfının taleplerini haykırdığı, gücünü dosta düşmana gösterdiği bir gün oldu. 1 Mayıs'lar işçi sınıfının yurdunun cihan olduğunu ve işçi sınıfının enternasyonal bir sınıf olduğunu ortaya koydu. Ve 1 Mayıs'lar dünyanın her yerinde işçi sınıfının, kapitalist sınıfla kavga ve mücadele günü olarak şekillendi.

Amerika'da ilk işçi konfederasyonu AFL-Amerikan Emek Federasyonu 1881 yılında kuruldu. İlk sendikalar, meslek sendikası olarak örgütlendi. Zamanla AFL içinde görüş ayrılıkları yaşandı; bölünmeler oldu. CIO-Sanayi Örgütleri Kongresi adındaki yapılanma bunlardan biriydi ve Kongre, işkolu esasına göre örgütlenmeyi savunmaktaydı. AFL ve CIO, 1955'te tekrar birleşti.

İngiltere'de 1868'de İngiltere Sendikalar Birliği (TUC) kuruldu. Fransa'da 1895'te Fransız Genel İş Konfederas-

yonu (CGT) faaliyet yürütmeye başladı.

Sendikalarla siyaset ilişkisi tarihsel süreç içinde değişik biçimlerde kendini dışa vurdu. Özellikle işçi sınıfının genel oy hakkını elde etmesiyle pek çok sendika siyasi parti kurma eğiliminde hareket etti. Bugün Avrupa'daki birçok işçi partisi ve sosyal demokrat parti, sendikalar tarafından kurulmuştur.

Emperyalizm ve Savaş - II. Enternasyonal

Sendikalar 20. yüzyılda etkin örgütlenmeler haline geldi. Kapitalizm 1900'lü yıllara girerken yeni bir aşamaya "yükseldi". Kapitalist transformasyonda yaşanan değişimlerle serbest rekabetçi dönem kapanmış, "kapitalizmin en yüksek aşaması" diye tanımlanan, aynı zamanda asalak ve çürüyen kapitalizm olarak da adlandırılan "emperyalizm çağı" başlamıştı. Bu dönemin en karakteristik özelliklerinden biri, bazı dev şirketlerin bir araya gelerek daha da güçlenmesi ve tekellerin doğmasıydı. Emperyalizm kısaca ve en konsantre biçimde tekeli kapitalizm olarak da tanımlanabilir. Emperyalist aşamada bankaların sanayi ile kaynaşması mali sermayenin ortaya çıkmasına yol açar. Finans kapital emperyalizmin en karakteristik özelliğini oluşturur.

Kapitalizmin bu aşamasında, işçi sınıfına yönelik saldırılar arttı ve sömürü daha fazla yoğunlaştı. İşsizlerin sayısı durmadan çoğaldı. Bir avuç tekeli kapitalist zenginliklerine zenginlik katarken, emekçi yığınlar hızla yoksullaştı.

Eski tip sömürgeciliğin yerini yeni tip emperyalist sömürgecilik aldı. Gelişmiş kapitalist ülkelerin tekeli şirketleri “üçüncü dünya” ya da çevre ülkeler diye tanımlanan ülkelere ağırlıkta sermaye ihracı yoluyla girerek, bu ülkelerin başta ekonomilerini kontrolleri altına aldı. Kontrol daha sonra politik, askeri ve kültürel boyutlara uzandı.

Elbette rekabet kalkmadı. Kapitalistler arası rekabet daha üst boyutlara çıktı. Tekeller dünya pazarlarını paylaşmak için kıran kırana yarışa giriştiler.

Emperyalist özneler ve tekeller arasındaki bu çekişme yüzünden I. Dünya Savaşı patlak verdi. Bu savaşın asıl nedeni dünya pazarlarının yeniden paylaşılmasıydı.

Bu süreçte, işçi sınıfının bilinç ve örgütlülük düzeyi de gelişti. 1910 yılında dünyada 9 milyon işçi sendikal örgütlülük içinde yer alıyordu. Bilinçli ve örgütlü işçiler savaşa karşı çıktılar ve barış istediler. 1889’da kurulan II. Enternasyonal’in birçok kongresinde savaş karşıtı tavır alındı ve olası savaşın bir emperyalist savaş olduğunun altı çizildi. Esas savaşın kapitalistlere karşı yürütülmesi gerektiği savunuldu.

1912 yılında Fransız Genel-İş Konfederasyonu -CGT yaptığı olağanüstü kongrede, yaklaşmakta olan savaşın, emperyalistler arası çıkar çatışmasından kaynaklandığını açıkladı ve savaşa karşı genel grev çağrısı yaptı. Ve bu eylemi hayata geçirdi.

Ne var ki savaşın başlaması ve II. Enternasyonal’in po-

litikalarını belirleyen Almanya Sosyal Demokrat Partisi -SPD'nin savaş kredilerine parlamentoda onay vermesi işçi sınıfı mücadelesinde bir moment oldu.

SPD, Prusya devletinden sonra temel bir güç olarak algılanıyordu. Yüz binlerce üyesi, yaygın sendikal örgütlenmesi, seçimlerde aldığı 8 milyona ulaşan oyla ve çıkardığı 100'ün üzerinde milletvekiliyle "muazzam" bir yapı gibi görünüyordu. Ama aslında Almanya işçi sınıfının önderi ve enternasyonalist bir devrimci olan Rosa Luxemburg'un ifadesiyle parti tam bir kadavraydı. Savaş kredilerine onay vermesi partiyi sosyal şoven bir çizgiye çekti ve kendisi gibi II. Enternasyonal'in çöküşünün habercisi oldu.

SPD'nin işçi aristokrasisine dayanması ve giderek düzen içi bir yapıya dönüşmesi, politikalarını kapitalizmin reformu üzerinden inşa etmesi, sendikal bürokrasinin sınıfın yıkıcı enerjisini absorbe eden politikaları ve son olarak savaş kredilerine onay veren tutumu tam bir kopuş ve tarihsel bir eşik oldu. Bu süreçten sonra küresel düzeyde sosyal demokrasi bütünüyle sistemin parçası ve sistemin sınıfı denetleme mekanizmasına dönüştü. Bu durum sınıf ve sendikal hareketin önemli zafiyetler yaşamasına yol açtı.

SPD daha da ileri giderek 1918-1923 arasında işçi sınıfının yaygın İşçi Konseyleri kurmasına, bazı eyaletlerde konseyler cumhuriyetini ilan etmelerine, birkaç defa ayaklanmalarına, müthiş devrimci imkân yaratmalarına rağmen onu engelleyen, etkisizleştiren ve manipüle eden

bir yapı olarak hareket etti. Almanya'da düzenin sürmesinde aktif rol aldı ve yer yer bu rol karşı devrimci içeriğe büründü. Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in öldürülmesi ve Almanya işçi sınıfının devrimci-militan örgütlenmesi olan Spartakistler Birliği'nin ayaklanmasının bastırılması ve kapitalist restorasyonun mimarı olmaları gibi...

1917 Ekim Devrimi: İşçi Sınıfı "Güneşi Zaptediyor"

Fakat aynı dönemde savaşın yıkıcılığının da yarattığı koşullarda Avrupa'nın en batısında yer alan Rusya'da işçi sınıfı ayağa kalkıyordu. Lenin'in önderliğindeki Bolşevik Parti hızla sınıfla bütünleşti. İşçi sınıfının iktidara yürüyüşünün rotasını belirledi. II. Enternasyonal çizgisiyle yollarını hemen ayırdı. Savaşa karşı tavrını devrimci yenilgicilik üzerinden belirledi.

Savaşın yıkıcı etkilerini göstermesi uzun sürmedi. Milliyetçi hezeyan hızla dağıldı. Kitleler 1917 Şubat'ında (Rusya'da eskiden kullanılan Jülyen takvimine göre -Aslında 8 Mart Dünya Emekçi kadınlar gününde) işçi ve emekçi kadınlar " Ekmek ve Barış" talebiyle ayağa kalktı. Bu eylem başta Petersburg ve Moskova'da işçi sınıfını harekete geçirdi. Rusya'yı genel grev dalgası sardı. Sınıf ve kitle hareketinin muazzam kabarıışı ve spontan patlaması 300 yıllık Romanov hanedanlığını, monarşisini yıktı.

Şubat'tan sonra hayatın her alanında işçi sınıfı, köylü-

ler ve askerinin inşa ettiği doğrudan demokrasinin somut biçim alışı olan Sovyetler kuruldu. Genel grev dalgasının içinde oluşan grev komiteleri gibi farklı taban örgütlenmeleri metamorfoza -yapısal değişikliğe- uğrayarak Sovyetlerin oluşumunda embriyom işlevi gördü. İşçi sınıfının yarattığı bu muhteşem örgütlenmeler hızla köylüler ve askerler arasında yaygınlaştı. Kitlelerin devrimci ruhu Sovyetler aracılığıyla biçim alıyordu.

1905 Sovyetlerinin de ortaya çıkışı, 1905 Ekim grevlerinde yaratılan çeşitli taban örgütlenmelerinin, devrimci bir durumda nitelik değiştirmesi ve sınıfın doğrudan demokrasi organlarına dönüşmesi sonucudur. Taban örgütlenmelerin bir öz örgütlenme olması ve sınıflar mücadelesinin ürünü olarak doğması ve sınıflar mücadelesine uygun yeniden biçim alışının somut örneği Sovyet oluşumlarıdır. Devrimci durumun yaşandığı birçok ülkede benzer gelişim ve dönüşüm süreçleri yaşanmıştır.

Özellikle Petrograd Sovyeti hem 1905'te, hem de 1917'de kurulan Sovyetler hareketinin taşıyıcı gücü olarak işlev gördü.

1917 Şubat'ında ortaya çıkan, hatta Sovyetlerin tole-ransıya faaliyete başlayan diğer bir yapı da Geçici Hükümetti. Geçici Hükümet burjuvazinin inisiyatifinde kurulan bir yapıydı ve burjuvazi bu yapı aracılığıyla hegemonyasını inşa etmeyi hedefliyordu. En başta kitlelerin devrimci enerjisinin soğurulması ve devrimin "burjuva demokratik" aşamada kalması amaçlanıyordu.

1917 Şubat'ı ile Ekim'i arasında 8 aylık dönem sınıf mücadelesi tarihi açısından zengin ve olağanüstü bir sürece tekabül etti. Bu dönem kendini en somut biçimde ikili iktidar olarak gösterdi. Yani bir tarafta işçi sınıfı ve diğer ezilenlerin iktidarını simgeleyen Sovyetler, diğer tarafta burjuvazinin iktidarını simgeleyen Geçici Hükümet vardı. Aslında ikili iktidar bir başka bağlamda gerçek bir iktidarsızlık demektir. Ya burjuvazi iç savaş ve askeri darbeler dahil iktidarını pekiştirip, Sovyetleri tasfiye ederek, işçi sınıfı, köylülerin ve üniformalı köylüler olan askerlerin devrimci inisiyatifini kırıp, devrimi bastırarak burjuva diktatörlüğünü inşa edecekti ya da işçi sınıfı ve köylüler geleceği fethedecekti.

Bolşevikler başından itibaren işçi sınıfıyla stratejik ilişki kurup, son derece disiplinli ve günün acil görevlerini yerine getiren bir tutum sergiledi. Ayrıca makro projelerini uygun konumlanışlar sergiledi. İşçi sınıfının ve emekçilerin diğer örgütlenmeleri olan Menşevikler, Sosyalist Devrimciler ve Anarşistler ise devrimin yükseliş ve düşüşlerinde istikrarlı bir tutum sergileyemedi. Özellikle Geçici Hükümete her düzeyde destek verdiler (Anarşistler hariç). Hatta bir müddet sonra hükümet içinde yer aldılar. Bu tavır sosyal devrimin objektif koşullarının olduğu bir momentte, hızla negatif sonuçlar yarattı. Kitlelerle çok ciddi bağı olan bu yapılar özellikle Temmuz'dan sonra bu bağlarını kaybettiler.

Geçici Hükümetin savaşın sürdürülmesi yönündeki kararı; barış, ekmek ve toprak sorununda somut adımlar

25 Ekim 1917, *Kışlık Saraya doğru...*

atamaması kitlelerin öfkelerini tetikledi.

Ağustos ayında gerçekleşen Kornilov ayaklanması bir karşı devrimci gelişmeydi. Bolşevikler devrimin her momentinde kitlelerin ruh haliyle bütünleşti. Niceliksel olarak Şubat Devrimi'nde Rusya'daki en zayıf devrimci örgütlerden biriyken, Temmuz ayından sonra büyük sıçramalar kaydettiler. Eylül ayında üye sayıları ve kitle bağları olağanüstü düzeyde arttı.

Özellikle Ağustos ve Eylül ayında kitle radikalizasyonu şiddetlendi. Kitleler sınıf mücadelesinin içinde ve sınıf mücadelesinin zenginliğine bağlı olarak bir nevi refleksel ve içgüdüsel biçimde Bolşevik bir ruh haline büründü. Bolşeviklerin yaptığı bu ruh haliyle bütünleşmekti.

Zaten Bolşevizm doğuş koşullarından itibaren kendini hazırladığı nokta buydu. Sınıf mücadelesi içinde devrimin güncelliğine göre konumlanmak, her şeye ve her koşula kadro ve parti olarak hazırlıklı olmaktı. Bolşevikler eğer kitlelerin bu ruh haliyle bütünleşmeyecek bir politik tutum, konumlanma, atıllık yaşasaydı politik varlıklarını asla sürdüremezlerdi. Diğer işçi ve emekçi partileri gibi hızla erimeleri kaçınılmazdı. Parti içinde böylesi eğilimler olsa da Lenin'in varlığı birçok şeyi değiştirdi. Devrimin diyalektiği, sınıf mücadelesinin olağanüstü zenginliği içinde ve kitlelerin kendi yaratıcı eylemliğinde saklıydı. Lenin bir diyalektik ve tarihsel materyalist olarak bu diyalektiği aradı, müdahale etti ve teorileştirdi.

Lenin kitlelerin ruh halini her defasında yakalayıp, partinin yeniden hem ideolojik-teorik, hem de politik-pratik konumlanışını sağladı. Ekim Devrimi'ne giden yol böylece açıldı. 1917 Ekim ayında işçi sınıfı ve yoksul köylüler iktidara geldi. Paris Komünü'nden sonra yine komün geleneği sürdüren Rusya işçi sınıfı, 20. ve 21. Yüzyıla damgasını vuracak devrimi gerçekleştirdi. Ekim Devrimi yeni bir çağın, proleter devrimler çağının başlangıcı oldu.

Devrim aslında bir dünya devriminin başlangıcıydı. Ve etkisini Avrupa kıtasında şiddetle gösterdi. Devrimci dalga kıtada hızla yayıldı.

1919-1920 yıllarında başta Almanya, Avusturya, Macaristan ve İtalya olmak üzere Avrupa işçi hareketi ayaktaydı. Bu ülkelerde işçi konseyleri ve Macaristan Komünü gibi işçi sınıfının doğrudan demokrasi pratikleri yaratıldı.

Almanya'da 1918-1923 arası devrim yılları olarak yaşandı. Ne var ki, işçi sınıfının iktidara yürüyüşü, yenilgiyle sonuçlandı. Ekim Devrimi'nin bir dünya devrimine dönüşmesinin nesnel zeminleri oluşmuştu. Özellikle Almanya'da gerçekleşecek bir işçi devrimi tarihin yönünü değiştirebilirdi. Lenin ve Bolşevikler bu olasılık ve olanak üzerine ciddi derece de kafa yordu. Devrimin geleceği bu olasılıklar üzerinden tasarlandı. Hatta Lenin Alman devrimi için Rusya'daki devrimin feda edilebileceğini bile söyledi.

Ne var ki Almanya'da işçi sınıfı 5 yıl süren devrimci dalgalanmalar sonucunda yenildi. Yenilgi sadece Almanya için negatif sonuçlar yaratmadı, yenilginin küresel etkileri de oldu. En başta dünya devrimi imkânı ortadan kalktı. Rusya'daki devrimin ise ister istemez "içe kapanmasına" yol açtı. Bolşevikler yeni bir devrimci dalgaya kadar devrimi koruma yönünde hareket etti.

Ama bu süreç Ekim Devrimi'nin önce donmasına, daha sonraki yıllarda deformasyona uğramasına ve devrimin sönümlenmesine yol açtı. 1991'de yaşanan büyük çöküş ve kapitalist restorasyonun tarihsel kökleri, 1920'li yıllardaki hem uluslararası düzeyde, hem de Rusya özelindeki yaşanan gelişmelere dayanmaktadır. Özellikle Alman Devrimi'nin yenilgisi ve 1921'de Rusya'da Sovyetlerin ve bir öz örgütlenme ve işçi denetiminin somut biçim alışı olan Fabrika Komiteleri'nin tasfiyesi son derece kritik momentler olarak öne çıktı.

Faşizm İktidara Yürüyor, Direniş ve Partizan Savaşı

Kıta Avrupa'sında devrim ve karşı devrim diyalektiği işliyordu. Almanya, Avusturya, İtalya ve Macaristan'da işçi hareketinin yenilgisi karşı devrimci gelişmeleri tetikledi.

1920'de Mussolini'nin Kara Gömleklilerle meşhur Roma Yürüyüşü, faşizmin iktidara yürüyüşünü simgeledi. Ve karşı devrimin ilk dalgası olarak dikkat çekti. Macaristan'da 133 günlük Macar Komünü deneyiminden sonra faşist Horthy rejimi iktidara geldi. Devrimci dalğanın kırılması, karşı devrimci dalğanın yükselişine yol açtı. Faşizmin Demir Ökçesi özellikle kıta Avrupa'sında kendini hissettirdi. Finans kapitalin işçi devrimlerinden duyduğu büyük korku faşist dalğanın önünü açacaktı. Büyük hayal kırıklıkları, dünya savaşının yarattığı yıkım, militarist ruh, umutsuzluk ve küçük burjuva konformizmi faşizmin bir kitle ruhuna dönüşmesine ve kitlelerin tercih ve arzu ederek faşistleşmesini beraberinde getirecekti.

Küresel faşist dalğanın yükselişi ve zamanın ruhunun değişimi, bugün yaşadığımız yüksek konjonktürü çağrıştırmaktadır. Bugün yeni bir küresel faşist dalğanın içindeyiz. Gelişmeler birçok açıdan 1920'li yılların sonuyla, 1939 dönemini anımsatmaktadır. (Bir yandan o dönemi anımsatırken, diğer yandan günümüze özgü içeriklerle de donanmış bir faşizm.)

II. paylaşım savaşı sonrasında kapitalizm yeni bir gelişme trendine girdi. Görece bir büyüme oranı yakaladı.

1920'lerin başlarında önce ABD'de uygulamaya sokulan ve adına Fordizm de denilen bant ve yürüyen zincir sistemlerinin fabrikalarda yaygın bir şekilde kullanılmasıyla sömürüyü artırmanın yeni yolları hayata geçirilmeye başlandı. Kitlesel üretim ve kitlesel tüketimi amaçlayan fordist üretim tarzı kapitalist sistemde yeni bir sermaye birikim rejimini ifade etti. Bu gelişme, uluslararası tekel-lerin daha da güçlenmesini beraberinde getirdi. Fordizm işçi sınıfının niteliğinin değişmesine de yol açtı. Hâlihazırda yabancılaşma kaynağı olan kapitalist üretim, fordizm ile birlikte yabancılaşmanın katlanmasının önünü açtı. İşçi sınıfı uzmanlıklardan daha küçük uzmanlıklara bölünmeye başladı. Bu da işgücünün niteliksizleşmesinin önünü açtı.

Ne var ki, kapitalizmin bunalımı bir süre sonra yeniden kendini gösterecekti.

Uluslararası işçi sınıfının mücadelesi hızla geliyordu. 1920 yılında, dünyada sendikalara üye işçi sayısı 50 milyon bulmuştu.

1921'de, III. Enternasyonal çizgisinde hareket eden, dünya işçi sınıfını kapitalizmi yıkma esaslı örgütlemeyi ve dönemin savaş sonrası yeniden kurulan reformist nitelikteki Uluslararası Sendikalar Federasyonu'nun ya da Amsterdam Enternasyonalı diye anılan yapının etkisini kırmayı hedefleyen Kızıl Sendikalar Enternasyonalı faaliyete başladı. Farklı ülkelerdeki komünist partilerin sendikal alandaki faaliyetlerini ve mücadelelerini koordine etmeye çalıştı. Kızıl Sendikalar Enternasyonalı 16 yıl sü-

ren faaliyetlerine, 1937'de son verdi.

1920'lerin ortalarına gelindiğinde İngiltere'de işçiler harekete geçiyordu. İngiliz işçi sınıfının 1926 yılında gerçekleştirdiği genel grev, ülkedeki tüm toplumsal dengeleri sarstı. Greve 1,2 milyon madenci katıldı. 9 gün süren greve 1,7 milyon işçi de dayanışma greviyle destek verdi. Metropolde ve kapitalizmin kalbinde yaşanan bu boyuttaki grev ve dayanışma grevleri olağanüstü etki yarattı. Sovyetler Birliği greve açıkça destek verdi. Finans kapital gelişmelerden inanılmaz derecede tedirgin oldu. İşçi sınıfının devrimci önderliğinin olmaması grevin yarattığı devrimci enerjinin kristalize olmasını engelledi. Grev, 1929 yılında İşçi Partisi'nin seçimleri kazanmasını sağladı. Ayrıca grev dünya işçi sınıfının mücadele tarihinde unutulmaz iz bıraktı. Özellikle dayanışma grevi ve grev sürecinde oluşan ve bir taban örgütlenmesi olan Shop Steward komiteleri muhteşem deneyimlerdi.

Kapitalist sistem, kendi iç çelişkileri ve doğası gereği buhranlardan kurtulamıyordu. Bir avuç tekelin kâr hırsları ve kapitalizmin işleyiş yasaları sistemi bazen sistemik yani yapısal bunalımlara, bazen de konjonktürel, kısa çevrimli krizlere sokuyordu.

1929 yılında yaşanan bunalım, aynen 1873-96 krizi gibi büyük bir bunalımdı ve yapısal bir krizi işaretliyordu. ABD'de New York Borsası'nın çöküşüyle başlayan bunalım, hızla Avrupa'ya yayıldı. İşsizlerin sayısı olağanüstü büyüdü. ABD'de 13 milyon, Avrupa'da 30 milyon kişi işsiz kaldı. Dünyadaki toplam üretim yüzde 42 oranında,

ticaret ise yüzde 65 oranında azaldı. ABD’de mali çöküşü, sanayi ve tarımsal bunalım izledi.

Aslında her ne kadar bunalım finans krizi gibi kendini dışa vursa da bu bunalımın sadece bir semptomuydu yani dışa vuran belirtisi, bunalım kapitalizmin işleyiş yansalarına bağlı olarak ortaya çıkan kâr oranlarının düşme eğiliminden kaynaklanmaktaydı. Bu eğilimin/”yasanın” sonucu olarak ortaya aşırı üretim ve onun yarattığı yıkıcı bir sistemik kriz çıkıyordu. Mal stokları yığılmıştı. Kapitalistler üretimi yavaşlattılar, yer yer durdurdular. Bu duruma karşın, geniş halk yığınları sefalet ve açlık içindeydi. Fakat kapitalistler ve onların siyasi iktidarları, halkın satın alma gücünü yükseltmeye yanaşmıyorlardı. Bu durum da kapitalizmin tabiatına uygundu.

Böylesi büyük bunalımlardan çıkış ağırlıklı üç ana yönelimde gelişir: Birincisi işçi sınıfına yönelik olağanüstü bir saldırı ve sınıfın yıkıma uğratılması; İkincisi Rosa Luxemburg’un “düzeltici savaş” diye ifade ettiği dünya savaşı. Yani dünya pazarlarının yeniden paylaşımı; Üçüncüsü ise üretim tekniklerinde yapısal dönüşümler, yeni sermaye birikim rejimi ve kapitalizmin yeniden yapılanmasıdır. Aslında 1929 Büyük Bunalım’ında bu saydığımız üç temel faktör de gerçekleşti.

Küresel faşist dalga yükseldi. Bir karşı devrim olan faşizm işçi sınıfını atomize etti ve yıkıma uğrattı.

1930’lu yılların sonuna doğru dünya hızla yeni bir savaşın eşiğine geldi. 1939’da II. Dünya Savaşı başladı. II.

Dünya Savaşı'nın çıkış nedeni birincisiyle aynıydı. Dünyaya pazarlarının emperyalist tekeller tarafından yeniden paylaşılması.

1930'lu yıllar faşizmin yükselişine tanıklık etti. Faşizm finans kapitalin tercihi haline geldi.

Finans kapitalin işçi sınıfını ezmek için devreye soktuğu bir devlet biçimi olan faşizm özünde bir karşı devrimdi. Faşizm (ortaya çıktığında sermaye sınıfına kendi özerkliğini dayatsa ve kimi çatışmalara girse de, son tahlilde geldiği noktada) işçi sınıfı ve emekçi yığınlar üzerinde finans kapitalin çıplak diktatörlüğünü ifade ediyordu. Amaç sınıfın enkazlaşması, kadavra haline getirilmesi ve sermayenin tahakkümünün her düzeyde sağlanmasıydı.

Faşizm bir başka boyutta total devlet anlamına gelir. Yani toplumun devlete bütünüyle tabiliği ve devletin bir iç savaş ya da polis devletine dönüşme halidir. Faşizm İtalya'da Mussolini (1922), Almanya'da Hitler (1932), İspanya'da Franco (1936), Portekiz'de Salazar (1933) liderliğinde, iktidardaydı. Aynı yıllarda başta Macaristan, Avusturya, Bulgaristan olmak üzere özellikle Doğu Avrupa'da faşistler iktidara yürüyordu. İşçi sınıfı ve antifaşist güçlerin direnişini kıran faşizm, sokağı ve korkuyu örgütleyerek, büyük provokasyonlar düzenleyip, iktidarı ele geçirdi. Toplumunu hızla militarize ederek, geniş ordular kurdu ve istilaya giriştiler. Alman Nazi orduları 1939'da Avrupa'nın çeşitli ülkelerini işgale başladı. İtalya Kuzey Afrika ve Yunanistan'ı işgal etmeye çalıştı. Ama başarılı bir sonuç elde edemedi. Halkların etkin direnişiyile karşılaştı.

Uluslararası işçi sınıfı hareketi, sendikaların yasadışı ilan edilmesine rağmen anti-faşist direnişte önemli rol oynadı. Avrupa'da Nazilerin işgal ettiği pek çok ülkede işçi sınıfı faşizme karşı direnişe geçti. Bu uzun soluklu direniş, bir direniş hareketi olarak biçimlendi. Ağırılıkta illegal ya da yarı-legal faaliyetlerle Nazi orduların ve işgal kuvvetlerin hareket kabiliyetlerini kısıtlayan, ikmal ve lojistik yollarını sabote eden, savaş sanayi ürünlerini bozan, arızalandıran, üretimi yavaşlatacak taktikler geliştirildi. Özellikle demiryolu işçileri ve savaş sanayi işçileri bu eylemlerde taşıyıcı rol üstlendiler.

Faşizmin ilhak, işgal ve soykırım politikaları sonucunda milyonlarca insan can verdi. Faşizme karşı SSCB muazzam bir direniş gösterdi. Çeşitli halklardan 20 milyon vatandaşını kaybeden SSCB, faşizme karşı direnişin barikatı oldu. İşgal altındaki ülkelerin işçi sınıfı ve emekçi yığınlar farklı direniş biçimleri geliştirdi. Yunanistan, Arnavutluk, Yugoslavya, Bulgaristan, İtalya ve Fransa'da

*Kızıl
Ordu'nun
faşizmi tarihin
çöplüğüne
yolladığı gün
8 Mayıs 1945
Berlin*

partizan savaşları faşizmin için yıkıcı sonuçlar doğurdu. Almanya'da faşizmin yaşandığı en ağır şartlarda bile işçi sınıfı değişik sabotaj teknikleriyle özellikle savaş sanayisini felç edici eylemler yaptı. Halkların ağır bedeller ödeyerek gerçekteşirdiği muazzam direniş sonucunda faşizmin kaçınılmaz bir yenilgiye uğradı. Nazi Almanya'sına son öldürücü darbe 1 Mayıs 1945'te Kızıl Ordu'nun Berlin'e girişiyle indirildi.

İki Kutuplu Dünya

1945'te savaş bittiğinde faşizmin Almanya'da ve İtalya'da yıkılmıştı. İnsanlık yaşadığı, içinde büyük suç ortaklıklarının olduğu bu kolektif karanlıktan mücadele ve direnişle çıktı. Özgürlük müthiş bedeller ödenerek kazanıldı.

Bu süreç bir başka yanıyla yeni bir dünya düzeninin kuruluşunu ifade edecekti. Yalta, Tahran, Postdam konferanslarıyla adeta dünya yeniden paylaşıldı. Partizan Savaşları ve Kızıl Ordu'nun faşizmi topraklardan sürmesinden sonra Doğu Avrupa "sosyalist bloğun" içinde kaldı, bu ülkelerde (Polonya, Macaristan, Çekoslovakya, Demokratik Almanya, Romanya, Bulgaristan'da) Sovyetler Birliği'nin etkisi altında Halk Demokrasileri adı verilen rejimler kuruldu.

Arnavutluk ve Yugoslavya, İngiltere ve ABD'nin ekonomik ve nüfuz alanına bırakılsa da Arnavutluk'ta Enver Hoca'nın önderliğinde yürütölen Partizan Savaşı ve Enver Hoca'nın (Yalta, Tahran ve Postdam'da) belirlenen

“hukuku” tanımaması, işgalden ve faşizmden kurtuluşun yarattığı yüksek meşruiyet sonucunda, kendi belirlediği yoldan yürüyerek, sosyalist inşa sürecine girişti. Benzer gelişme Yugoslavya’da Tito önderliğinde yürütülen Partizan Savaşı sonucunda yaşandı. Tito, Yugoslavya’da “öz-yönetim” esasına dayanan bir sosyalist inşa deneyimi içine girdi. Yunanistan’da ise yine yaygın ve etkin bir Partizan savaşıyla faşizm ülkeden kovulsa da, Yunanistan Komünist Partisi’nin pro-sovyetik çizgisi sonucu, ülke İngiliz nüfuz alanına terk edildi. Kapetanos’lar -Yunan Partizanları- ve önderleri Aris, bu duruma karşı tutum alsa da sonunda “kazanan” statüko ve Yunanistan Komünist Partisi’nin bürokratları olacaktı. Kapetanos’ların yeni statüko gereği, gözyaşlarıyla silah bırakmaları siyasi tarihin en trajik ve hüzünlü sahnelerinden biridir.

Benzer gelişmeler Fransa ve İtalya’da da yaşandı. Faşizme karşı gösterilen yüksek direniş bu ülkelerde devrimin gerçekleşme imkânını yaratsa da, komünist partilerin öncülüğünde, işçi sınıfı düzen içine çekilerek, Partizan ve Direniş Savaşı’nın bütün birikimleri heba edildi. Burjuva demokrasine tabi olundu. Yani devrimin imkanı, kapitalist stabilizasyon karşılığında terk edildi.

Bu yeni dönem iki kutuplu dünya olarak şekillenecekti.

Faşizm yıkılışı işçi sınıfın yaygın örgütlenmesi beraberinde getirdi. 1945 yılında dünyada 64 milyon işçi sendikalarında örgütlüydü.

Yaşanan savaş ve etkileri, işçi sınıfının uluslararası bir-

lik ve dayanışmasını daha da güçlendirmesi gerektiğini ortaya koymuştu.

Daha savaşın içinde (1943'te) bu yönde İngiliz ve Sovyet sendikaları tarafından çalışmalar yürütülmeye başlandı. Bu yönde ortak bir komite kuruldu. Komite, ICFTU -Uluslararası Sendikalar Federasyonu'na dünya çapında bir kongre toplanması çağrısında bulundu.

Bu federasyonun kökleri, 1903 yılında kurulan Uluslararası Sendikalar Sekreterliği'ne dayanmaktaydı. Sekreterlik 1913 yılında Uluslararası Sendikalar Federasyonu'na dönüştü. Federasyonun I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla faaliyetleri zorunlu olarak durdu. Yeniden faaliyete başlaması 1919 yılında gerçekleşti. Bu dönemde federasyonun Avrupa ve ABD'deki üye sayısı 18 milyona yaklaşmıştı. Bu sayı 1939'da 20 milyona ulaştı.

Böylesi bir gelişim süreci yaşayan Uluslararası Sendikalar Federasyonu'nun öncülüğünde 1945 yılında bir kongre toplandı.

Şubat 1945'te gerçekleşen kongreye, 35 ülkeden 50 milyon işçiyi temsil eden sendikalar katıldı.

3 Ekim 1945'te, Paris'te, 58 ülkeden 64 milyon işçiyi temsil eden 272 sendikanın katıldığı genel kurulda, Uluslararası Sendikalar Federasyonu feshedilerek, WFTU -Dünya Sendikalar Federasyonu kuruldu. Dünya Sendikalar Federasyonu, kapitalist ülkelerdeki sendikalar ile "sosyalist" ülke sendikalarını aynı uluslararası örgütün çatısı altında toplama başarısı gösterdi.

Fakat uluslararası sendikal hareketin bu birlikteliği, ABD ve Sovyetler Birliği arasında 1947'de başlayan soğuk savaşla sona erdi.

II. Dünya Savaşı sonrası, ABD emperyalizmi dünyanın efendiliğine ve aynı zamanda jandarmalığına soyunarak, uluslararası düzeyde hegemonik bir güç olma yönünde politikalar izledi.

Ünlü Marshall Planı bu dönemde devreye sokuldu. ABD, Marshall Planı'yla Kıta Avrupa'sının savaş sonrasında ekonomik yeniden yapılanmasını sağlayarak, kendi egemenliğini pekiştirmeyi amaçlamaktaydı.

Bağımsız ve ilerici sendikalar Marshall Planı'nın bir emperyalist politika olduğunu ve Sovyetler Birliği ve Avrupa ülkelerinin varlığına yönelik bir saldırı içeriği taşıdığını ileri sürerek, plana karşı tavır aldılar. Fakat Dünya Sendikalar Federasyonu içindeki ABD, İngiltere ve Hollanda kökenli sendikalar, planı destekleyen bir tutum içine girdiler.

Marshall Planı'na yaklaşım ve Soğuk Savaş politikaları uluslararası sendikalarda bölünmelere yol açtı.

1949 yılında ABD, İngiltere ve Hollanda kökenli sendikalar, Dünya Sendikalar Federasyonu'ndan ayrılarak yeni kurulan bazı sendikalarla birlikte ICFTU-Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu kurdular.

II. Dünya Savaşı sonrası kurulan uluslararası sendikal örgütlenmelerden biri de, 1946 yılında kurulan Uluslararası Hıristiyan Sendikalar Konfederasyonu'du. Konfe-

derasyon, 1920 yılında kurulan ve 10 ülkeden 3,5 milyon işçiyi temsil eden IFCTU-Uluslararası Hıristiyan Sendikalar Federasyonu'na dayanmaktaydı. Örgütün adı, 1968 yılında yapılan kongresinde WCL -Dünya Emek Federasyonu olarak değiştirildi.

Sovyetler Birliği ve nüfuz alanındaki ülkelerde sendikal yapılar, devlete tabi ve bir nevi devlet aparatı işlevi gördü, sınıfın birleşik ve bağımsız gücünü simgeleyen nitelikleri bütünüyle etkisizleştirildi. Diğer yandan işçi sınıfının farklı özyönetim pratikleri ve işçi denetimi gösteren örgütlenmeleri dağıtıldı (1945 ve faşist işgal sonrasında Macaristan, Demokratik Almanya, Polonya, Çekoslovakya, Bulgaristan'da işçi sınıfı farklı özyönetim deneyimleri yaratmıştı). Parti ve devletin bütünleşmesi, sistemin bütünüyle donmasına ve bürokratikleşmesine yol açtı. Süreç işçi sınıfın yabancılaşmasını ve apolitizasyonunu derinleştirdi. Sınıf çok boyutlu bir yıkım içine girdi. Emperyalist-kapitalist sistemin içinde yer alan ülkelerde ise bağımsız sendikaların dışında, ABD'nin yönlendirilmesi, eğitmesi ve bir dizi lojistik destekle devlet güdümlü korporatist sendikalar ve konfederasyonlar kuruldu. Anti-komünist mücadelenin fiili araçları gibi hareket eden bu yapılarla sınıf bir yandan kontrol altında tutulmaya çalışıldı, diğer yandan aktif Soğuk Savaş organları olarak işlev gördü. Küresel düzeyde sendikal sınırlılık içinde dahi, sınıfın birleşik mücadelesini örgütlemek mümkün olmadı. Soğuk Savaş yıllarında (1947-1990 arasında) uluslararası sendikal örgütlenmeler ara-

sında ciddi sorunlar ve rekabet yaşandı.

Soğuk Savaş'ın sendikal alana yansımalarının bir sonucu olan bu durum, ağırlıklı kendini Dünya Sendikalar Federasyonu'yla, Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu arasında gösterdi.

1945 sonrası bir taraftan reel sosyalizmin varlığı, diğer taraftan sömürgeci devrimlerin gelişmesi ve sosyalizm tehdidine karşı işçi sınıfının devrimci enerjisini mas etmeyi amaçlayan ve rasyonel bir kapitalist işleyişi hedefleyen refah toplumu gibi uygulamalar devreye sokuldu. Merkez ülkelerde refah toplumu şeklinde biçimlenen bu uygulamalar, “sosyalizm” varlığı koşullarda sosyal devlet pratikleri olarak biçimlendi.

Sosyal devlet aslında sosyalizm etkisini kırmaya yönelik bir dalga kıran işlevi gördü. Bunun yanı sıra sınıfın mücadelesinin sistem içinde kalması ve mücadelesini salt ekonomik alanla sınırlanması hedeflendi. Aristokrat ya da ayrıcalıklı işçi sınıfına yönelik politikalarla, bu politikalar içice geçirildi. Metropollerde hayata geçirilen refah toplumu, devlet/toplum/birey ilişkisinin yeniden dizaynı anlamına geldi. Çevre ülkelerde ise uluslararası iş bölümüne uygun ithal ikameci politikalarla, atipik bir sosyal devlet uygulamaları devreye sokuldu. İşçi sınıfı bürokratik sendikal yapılar ve korporatist politikalarla kontrol altında tutulmaya çalışıldı.

1945-1970 ortalarına kadar kapitalizmin yaşadığı genişleme finans kapitale ve kapitalist devlete bu ve benzeri

politikaları gerçekleştirme olanağı verdi. Ayrıca Fordist üretim teknikleri bu dönemde etkin bir şekilde devreye sokuldu.

Fordizm kitlesel üretim -kitlesel tüketime dayalı bir işleyişi içermektedir. Aynı zamanda bir toplum tipini de koşulluyordu. Aynı dönemde kitle sendikacılığında dikkat çekici bir büyüme yaşandı. Kitle sendikacılığı bir konsensüsü de bünyesinde taşımaktaydı. Sendikal mücadele devlet ve finans kapitali rahatsız etmeyen, işçi sınıfının devrimci enerjisini söğürten, mücadeleyi ekonomik alana hapseden ve toplu sözleşme düzeniyle de işçilerin hayat standartlarında göreceli bir iyileşme sağlayan uygulamalarla, kitlesel tüketimin olanakları sağlanıyordu. Siyasal boyutta ise kendini iktidar ve muhalefet olarak kuran, kitle partileri siyasal tansiyonu kontrol ediyor, burjuva siyasal düzenin sürekliliğini ve istikrarını sağlamayı amaçlıyordu.

Dönemde izlenen ekonomik politikalar, Keynesyen politikalar olarak da tanımlanmaktadır. Finans kapital ve devlet bu dönemde işçi sınıfını her düzeyde kontrol etmeyi ve sınıfın karakterini ve bilincini aşındırmayı hedefledi.

Dönem (1945-1975 yıllarını kapsayan 30 yıllık kesit), genel olarak kapitalizmin genişleme dönemine tekabül ettiği, aristokrat işçi sınıfının konformist eğilimlerinin hâkim olduğu ve genel bir hareketsizliği yansıttığı ifade edilse de aslında durum hiç de görüldüğü gibi değildi. Özellikle Avrupa işçi sınıfı etkin ve yaygın eylemler ve

direnifler gerçekleştirdi. Aynı yıllarda gerçekleşen grev sayısı ve greve çıkan işçilerin sayısı çok ciddi oranda yükseldi. Eylem çeşitliği arttı. İşçi sınıfı finans kapitalin farklı blokajlarına karşı aktif direnişler gösterdi. Bu birikimlerin zaten şiddetli bir şekilde kendini dışa vurması uzun sürmedi.

1968 Küresel İsyanı ve Sistem Karşıtı Hareketler

1960'ların ortasında önce OECD ülkelerinde görülen kâr oranlarında düşme eğilimi, kapitalizmin genişleme döneminin sonuna geldiğinin ve yeni bir yapısal krizin ilk belirtileri olarak değerlendirilebilir. 1970'lerin başından itibaren döngü değişecek kapitalist sistem sistemik bir kriz sarmalı içine girecekti.

Bu arada yaşanan en önemli gelişme 1968 küresel isyan hareketi oldu. 1968 dünyayı sarsan bir yıldır. Bir tarihsel momenti işaretledi. 1968'de başta ABD olmak üzere Almanya, Fransa ve İtalya'da sarsıcı gelişmeler yaşandı. 1968 küresel düzeyde de etkilerini hissettirdi. Dünyanın birçok ülkesinde farklı saiklerle kitleler harekete geçti. Kitlelerin kolektif ruh hali ve arayışları özünde, başka bir dünyayı hemen şimdi yaratmaya dayanıyordu.

1968 son derece zengin sokak hareketlerine, eylem ve direniş biçimlerine sahne oldu. ABD'de Sivil Haklar Hareketi zengin pratiklerle varlığını gösterdi. Aktüel ve rafine bir ırkçılığın yaşandığı ABD'de, siyahiler uzun yü-

rüyüşlerle, çeşitli sivil itaatsizlik eylemleriyle ontolojik bir karşı duruş gösterdiler. Ayrıca kapitalizmin yıkıcılığına karşı alternatif/ karşı kültür hareketleri doğdu.

Almanya'da Vietnam Savaşı yaygın şekilde protesto edildi. Kitlesele barış gösteriyle ülke sarsıldı. Alman Kızıl Ordu gibi son derece orijinal silahlı örgütlenme, enter-nasyonal bir ruhla hareket etti.

Latin Amerika, Uzak Asya ve Afrika 'da sömürge halk-ları gerilla mücadelesiyle emperyalizme kafa tuttu.

İtalya ve Fransa olağanüstü işçi sınıfı mücadelelerine tanıklık etti.

1968'in kavga ve isyanla anılması boşuna değildir. İtal-ya'da bir anlamda 1920 işçi konseylerinin ortaya çıktığı dönemi çağrıştıran, "iki kızıl yıl" diye tanımlanan (1969-1971 arasında) yaygın işçi konseyleri pratikleri yaşandı, bir anlamda iki yıl süren ya da uzun süren bir devrimci durum ortaya çıktı.

Fransa bir nevi 1968'in ruhu ve simgesi oldu. Mayıs 1968'de Fransa'da tarihin en geniş katılımlı genel grev dalgası yaşandı. 9 milyon işçi Fransa'yı bütünüyle felç etti. Öğrenci gençlik ve halk işçi sınıfına aktif destek verdi. Fransız Komünist Partisi'nin sekter tavrı, burju-va demokrasisine tabiliği, hatta işçi sınıfının eylemlerin duyduğu korku ve düzene bağlılığı ve sol sendikal bürok-rasinin sınıfı bloke edici politikaları Fransa'da doğan dev-rim imkânının boşa gitmesine yol açtı. Burjuvazi yeniden düzeni restore etme şansı buldu.

1968 küresel ayağa kalkışının geri çekilmesi, karşı devrimci bir sürecin önünü açacaktı.

Darbeler, Cuntalar, Neo-Liberal Karşı Devrim Süreci

1970'lerin ortasında kapitalist sistemin kâr oranlarındaki düşüşe bağlı yapısal-organik kriz içine girmesi, küresel düzeyde karşı devrimci gelişmeleri tetikledi. Halkların direnişleri boğulmaya, işçi sınıfının mücadele ve örgütlenme gücü dağıtılmaya çalışıldı.

Finans kapital krize karşı sistematik bir karşı devrim olan neo-liberal programları devreye soktu. Neo-liberal program tek başına bir ekonomik program değil, yeni devlet-toplum-birey ilişkisini de koşulluyordu.

Metropollerde sosyal devletin sosyal yönü metalaştırıldı. Devlet bir anlamda kök devlete dönüştü ya da finans kapitalin ve sermaye birikimin güvenliğinden sorumlu bir "gece bekçisi" konumuna getirildi. Çevre ülkelerde 1964 Brezilya'da başlayan askeri darbe ve karşı devrimci hareketler 1970 yıllarda küresel düzeyde yaygınlaştırıldı. 1973 Şili, 1976 Arjantin, 1980 Güney Kore ve Türkiye gibi Faşist diktatörlüklerle işçi sınıfı ve halkların direnişi kırıldı, arkasından radikal neo-liberal politikalarla toplum bir nevi atomize edildi. Kapitalizm yeniden yapılanmasına ve uluslararası işbölümüne uygun, ülkeler yeniden dizayn edildi. 1981'de ABD'de Reagan'ın, 1979'da İngiltere'de Thatcher'ın, 1982'de Almanya'da Kohl'un iktidara

gelmesi neo-liberal saldırıların simgeleri oldu. ABD’de Ağustos 1981 hava trafik kontrolörlerinin grevinin yenilgisi, İngiltere’de işçi sınıfın taşıyıcı gücü olan maden işçilerin 1984-1985 büyük grevinin Thatcher’in soğukkanlı bir sınıf düşmanı ve finans kapitalin en militan temsilcisi olarak devreye girmesiyle yenilgiye uğraması, içine girilen karşı devrimci sürecin metropollerdeki yansımalarıydı.

1980’li yıllar neo-liberal politikaların I. dönemi oldu. 1989’da Doğu Avrupa’daki “sosyalist sistemin” içinde yer alan ülkelerdeki rejimlerin yıkılması ve 1991’de Sovyet sisteminin çöküşüyle küresel düzeyde gericilik şiddetlendi. 1990’lı yıllar neo-liberalizmin II. dönemi ve yıkıcı etkilerinin açığa çıktığı bir dönem oldu.

İnsanın ve doğanın sömürgeleştirilmesi en üst noktaya ulaştı. Kadınlar üzerindeki tahakküm yoğunlaştı ve patriyarkal kapitalizm hayatın her alanına sızarak, kadınların sömürgeleştirilmesi şiddetlendi ve ontolojilerine yönelik

*Allende’nin ABD
güdümlündeki
diktatör Pinochet
tarafından
katledilmeden
önceki son
fotoğrafi. Allende,
son ana kadar
elindeki silahını
bırakmamıştı.
Allende hayattayken
çekilmiş son resmi.
11 Eylül 1973
Santiago, Şili*

saldırılar yoğunlaştı. Emeğin, kadının, doğanın sömürgeleştirilmesi neo-liberal kapitalizmin ruhunu belirledi. Bağlantılı olarak işçi sınıfının sınıf ve sendikal örgütlülükleri sistematik bir şekilde dağıtıldı.

Halklar tam bir ablukaya alınarak, kitlelerin farklı ve en temel örgütlemeleri parçalandı. Sistematik mülksüzleştirme, yoksullaştırma, işçileştirme politikalarıyla ya da modern çitleme politikalarıyla tarihin gördüğü en büyük proleterleşme dalgası ortaya çıktı. İşçi sınıfının kompozisyonu ve profili değişti. Aynı zamanda organik birliği dağıtılarak, hızla atomize ve amorf oldu.

Süreç bir yanıyla da kapitalizm yeniden yapılanması olarak işledi. Yeni üretim teknikleri devreye sokuldu. Post-fordist uygulamalarla nispi ve mutlak artı-değer artırılmaya çalışıldı. Yani işçi sınıfı daha derin ve yoğun sömürülmeye başlandı.

Küresel Güney diye tanımlanan coğrafya olan Uzak Asya yeni proleter dalganın odağı olarak öne çıktı. Metropollerde ise kolektif işçi sınıfı orantısal olarak arttı. Finans kapitalin ve kapitalist devletin kapitalizmin yapısal krizine karşı gerçekleştirdiği bu stratejiler bir noktaya kadar yanıt üretti. Ama tarih sürüyor ve sınıf mücadeleleri devam ediyordu.

Neo-liberalizm ve onun yarattığı auranın felsefi ve ideolojik yansımaları olan, özünde tarih dışılığı içeren, işçi sınıfının tarihsel özneliğini ve dünyayı anlama ve değiştirmeyi hedefleyen Marksizm'in reddi üzerinden kendini

tanımlayan ve rafine bir fatalizm ve konsantre metafizik olan post-modernizm ve türev eğilimlerin bu dönemde yarattıkları ideolojik hegemonyaların kırılması uzun sürmeyecekti. 1990'ların sonunda sınıf mücadelesi yeniden tarih sahnesine çıplak bir biçimde çıkıyordu.

Sürecin uluslararası düzeyde sendikal alana yansıması ise şöyle oldu: 1990'lı yıllara kadar bünyesinde 11 uluslararası işkolu federasyonunu ve 206 milyon işçiyi barındıran Dünya Sendikalar Federasyonu, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki rejimlerin çöküşüyle hızlı bir zayıflama sürecine girdi.

2006 yılına kadar, dünyada üç önemli uluslararası sendikal örgütlenme bulunmaktaydı.

Bunlardan bir tanesi Dünya Sendikalar Federasyonu'ydu. Diğerleri ise Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Federasyonu ve Dünya Emek Federasyonu'ydu.

Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Federasyonu 141 ülkeden 206 sendikal merkezde örgütlü 125 milyon işçiyi temsil ediyordu. Ayrıca Konfederasyonla bağlantılı çeşitli işkolu federasyonları vardı.

Dünya Emek Federasyonu ise 113 ülkede 26 milyon civarında işçiyi temsil etmekteydi. Konfederasyona bağlı 9 uluslararası işkolu federasyonu bulunuyordu.

Dünya Sendikalar Federasyonu'nun etkisizleşmesiyle, sendikal "aktivite" ağırlıklı Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Federasyonu tarafından yürütüldü. İki konfederasyonun sendikal mücadele içinde yer yer işbirliği yaptığı

pratikler oldu.

2006 yılında WCL ve ICFTU birleşti. ITUC yani Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu adını aldı. Türkiye’de DİSK, KESK, HAK-İŞ ve TÜRK-İŞ ITUC ’ye bağlı konfederasyonlardır.

Küresel Kriz, Sınıf ve Kitle Hareketleri

Neo-liberal tahakkümün kırılmasını sağlayan, onun yaklaşık 30 yıllık hegemonyasını parçalayan gelişme 2007-2008 küresel krizi oldu.

2007-2008 krizi kapitalizm yapısal, sistemik krizi olarak gelişti. Farklı iç fazlar geçirerek derinleşti. ABD’de başlayan kriz, 2009-10’da Avrupa’nın Güneyine yansdı. Borç ve bankacılık krizi olarak yayıldı. Güney Avrupa’nın bütününde kriz senkronu içine girdi. Yunanistan’da borç çevriminin kırılmasından dolayı ülke iflası yaşandı. 2018’de Arjantin ve Türkiye’nin içine girdiği kriz (döviz krizi biçiminde kendini dışa vurdu), krizin çevre ülkelere bulaşmasını/sıçramasını işaretledi. Kapitalist kriz giderek yayıldı ve derinleşti. İçinden geçtiğimiz konjonktürde krizin çevre ülkelerde şiddetlenmesi yüksek bir olasılıktır. 5’li ya da 8’li kırılğan ülkeler diye tanımlanan ülkeler şiddetli bir kriz sarmalı içene girebilir. Türkiye ve Arjantin’in yaşadığı kriz bu sürecin ön belirtileri olarak değerlendirilebilir. Öte yandan küresel düzeyde yeni bir finansal krizin bütün şartları ortaya çıkmış durumdadır. Virüs salgını finans krizini her an tetikleyen bir faktör

*Mısır'da
Mübarek'in
devrilmesi için
1 milyonun
üzerinde
insan Tahrir
Meydanı'nda...
2011*

olabilir. Salgının süresi ve yarattığı etki alt üst edici bir depresyonun önünü açabilir. Bütün olasılıkların şiddetle arttığı bir konjonktürün içindeyiz.

Kriz, işçi sınıfı için yıkıcı sonuçlar doğurdu. Küresel düzeyde izlenen sosyal yıkım programlarıyla işçi sınıfı şiddetli yoksullaşma, işsizleşme, mülksüzleşme içine girdi.

Finans kapital ve kapitalist devlet kriz yıllarında sınıfa şiddetle saldırdı. Tarihsel kazanımlarını yok etmeyi hedefledi. Kriz aynı zamanda ciddi hak kayıpları ve toplumsal enkazlaşma, çöküş, çözülüş ve kolektif anomi anlamına geldi.

Kriz sınıfsal antagonizmayı şiddetlendirdi. Sosyal ilişkileri derinleştirdi. Özellikle 2010 yılından sonra başta işçi sınıfı olmak üzere kitleler sokağa çıktı. Kriz sonrası küresel düzeyde birinci toplumsal dalga diye tanımlayabileceğimiz bu dönemde Yunanistan'da bir anlamda uzun

süren bir devrimci durum yaşandı. Bir iki yıl içinde 29 genel grev, 70'e yakın sektörel grev gerçekleşti. Grev dalgası İtalya, Portekiz, İspanya, Fransa'yı sardı. Avrupa sınıf ve kitle hareketleriyle sarsıldı. Meydan işgalleriyle kitleler mobilize oldu.

2011 yılında Arap Halkları ayağa kalktı. Mısır ve Tunus'ta işçi sınıfı ve emekçi yığınlar ayağa kalktı. Olağanüstü eylem biçimleriyle kitleler yaratıcılıklarını ortaya koydu. Günlerce süren meydan işgalleriyle 30, 40 yıllık diktatörlükler alaşağı edildi. Ne yazık ki devrimci siyasal öznenin olmaması, kitlelerin yıkıcı enerjisinin kristalize edilmesini engelledi, anti-kapitalist bir kopuşun gerçekleşmesine izin vermedi. Siyasal İslam (Müslüman Kardeşler bu iki ülkede siyasi İslam'ı temsil etmektedir. Mısır'da Müslüman Kardeşler, Tunus'ta aynı çizgide yer alan En-Nahda hareketi) sürece örgütlü şekilde müdahale ederek iktidarı ele geçirdi. Aşağıdan devrim olasılığı böylece restorasyon hamlesiyle engellendi. Mısır'da bir müddet sonra Mursi'nin darbeyle devriliş, General Sisi'nin iktidara gelmesi ikinci restorasyon ya da restorasyonun restorasyonu olarak değerlendirilebilir.

Tunus'ta kitleler kısa bir zamanda yeniden mobilize olup, En-Nahda'nın iktidarına son verdi. Rejimin eski güçleri Bin Ali'siz, bir şekilde yeniden inisiyatif geliştirdi. Bu iki ülkede karşı devrimci bir program olan restorasyon politikalarının devreye sokularak sistemin ayakta kalması yönünde adımlar atıldı.

Bugün açısından Mısır'da bir geri çekilme ve yeniden

biriktirme süreci yaşansa da Tunus'ta örgütlü işçi sınıfının ve kitlelerin mobilizasyonu sürmektedir.

2012'de Rojava'da heterodoks nitelikte bir devrim gerçekleşti. Rojava, Orta Doğu'nun küresel bir jeo-politik odak olarak, emperyalist öznelerce sürekli savaş coğrafyasına dönüştürülmesine, Balkanlaştırılmasına, bölge gericiğine ve alt-emperyalist güçlerin kapışma alanı haline getirilmesine karşı halkların kollektif direnç ve direnişin simgesi oldu. Başka bir Orta Doğu'nun yaratabileceği, heterodoks devrimin ruhunu belirleyen kitle inisiyatifini gösteren örgütlenme, kadın ve ekoloji pratikleriyle ortaya çıktı. Aynı zamanda bölgenin destabilize edilmesi ve vekâlet savaşlarının aktörleri olarak emperyalist güçlerce önleri açılan ve her düzeyde destek verilen devlet dışı güçlerle, nasıl mücadele edilebileceğini ortaya koydu. Rojava'nın enternasyonal bir çekim merkezi olması bu anlamda tesadüf değil, yarattığı pratikler ve içine girdiği devrimci inşa süreciyle doğrudan ilintilidir.

2013'te Gezi Ayaklanması da aslında neo-liberal politikalara ve siyasal İslam'ın toplumu kuşatmasına ve biyo-politik uygulamalarına ve düzenlemelerine karşı spontan bir ayağa kalkıştı. Bir kent ayaklanmasını simgeliyordu. Kriz sonrası küresel düzeyde yaygın yeni kent hareketleri gerçekleşti. Özellikle Meydan İşgalleri son derece önemli eylem biçimleri olarak dikkat çekti. Gezi bu sürecin parçası ve yeni dönemdeki mücadele biçimlerinin ilk ve etkili pratiklerinden biriydi. Gezi Ayaklanmasının -yine diğer kent hareketlerinde olduğu gibi- taşıyıcı gücü

işçi sınıfının yeni segmenti ya da fraksiyonuydu.

Kriz sonrası küresel düzeydeki toplumsal dalganın startı, 2017 yılında yapılan küresel kadın grevleri oldu. Kadın grevleri, patriyarkal kapitalizme indirilmiş şiddetli bir darbe oldu. Kadınların öfkesi sokaklarla bütünleşiyordu. Ve enternasyonal mahiyet kazanıyordu.

Kriz yıllarında kadınlara yönelik ontolojik saldırılar yoğunlaştı. Kadınların ya da kadın sınıfının patriyarkal kapitalizmin çok boyutlu saldırılarına yanıtı da çok net oldu. Küresel kadın grevleri 2018, 2019'da güçlenerek devam etti.

2016 yılında Hindistan'da 150 milyon işçinin katıldığı tarihin en büyük grevi ikinci dalganın en önemli pratiklerinden biri olarak dikkat çekti. Hindistan işçi sınıfının yüzde 90'ından fazlası güvencesiz çalışmaktadır ve en temel insanı gereksinmelerden yoksundur. Sınıfın sadece yüzde dördü sendikalıdır.

Krizle birlikte finans kapitalin Küresel Güney diye tanımlanan bölgede işçi sınıfına dayattığı çalışma rejimi, yani Çin-Vietnam-Bangladeş çalışma rejimi, özünde sınıfa modern Auschwitz'leri yani toplama ve çalışma kamplarını dayatmaktadır. Sınıfın buna cevabı ise çok net ve sert oldu. 2019'da ultra neo-liberal politikalara ve politikaları hayata geçiren Hint milliyetçisi, pro-faşist Modi hükümetine karşı bu sefer 200 milyon işçi harekete geçti. Hindistan genel grev dalgasıyla sarsıldı. 2020'nin başında gerçekleşen genel greve katılım yine muhteşemdi. Grevci

işçilerin sayısı 250 milyona ulaştı. Grev tüm zamanların en büyük grevi olarak tarihe geçti.

Aynı süreçte Fransa da hareketlendi. İşçi sınıfının organik parçası olan Sarı Yeleklilerin neo-liberal politikalara karşı sokakları işgali ve uzun soluklu eylemleri Fransa'yı sarstı. Sarı Yeleklilerin eylemleri her şeye rağmen sürüyor. Sarı Yeleklilerin önümüzdeki dönemde, metropollerdeki sınıf hareketinin dinamikleri göstermesi açısından son derece önemli bir deneyim olduğunun altı çizilmelidir.

İşçi Sınıfı Sokakta, Halklar Ayakta

2019 yılı sonu ve 2020 yılının ilk ayları neo-liberal politikalara, kriz ve sonuçlarına ve yeni otoriter düzenlemelere karşı küresel düzeyde yaygın sınıf ve kitle hareketleri görüldü. Bu pratikleri kriz sonrası gerçekleşen küresel düzeydeki üçüncü büyük toplumsal dalga olarak değerlendirebiliriz.

Sınıf ve kitle hareketleriyle 42 ülke sarsıldı. İşçi sınıfı bir eş zamanlılık izlenimi veren toplumsal hareketlerin taşıyıcı gücü gibi hareket etti. Fransa işçi sınıfı uzun soluklu genel grev dalgasıyla son dönemin en önemli eylemlerini gerçekleştirdi. Neo-liberalizmin laboratuvar ülkesi Şili'de işçi sınıfı ayağa kalktı. Ülke genel grev dalgalarıyla sarsıldı. Kolombiya'da iki ay içinde 4 genel grev yaşandı. Ekvator'da işçi sınıfı sokaklara indi.

Kapitalizmin yapısal krizlerine bakarak bir modelleme yaptığımızda yaklaşık çeyrek asrı kapsayan yükseliş

trendlerinin olduğunu görürüz. Krizin ilk 12 yılı geçtiğine göre, içinde yaşadığımız yüksek konjonktürün önümüzdeki 10-15 yılı da kapsayacağı düşünülebilir. Yani önümüzdeki 15 yıllık kesitin küresel düzeyde büyük alt üst oluşlara gebe olacağı ortadadır. Krize finans kapitalin palyatif çözümlerin dışında somut bir çözüm üretmemesi tezimizi güçlendirmektedir.

Oxfam'ın 2019 yılı raporuna göre, 26 kişinin serveti, 3,8 milyar insanın toplam servetine eşit olduğu, Afrika'daki 3 tane milyarlık dolarlık zenginin gelirinin ise kıta nüfusunun yarısının gelirinden fazla olduğu bir dünya da yaşıyoruz.

Kapitalist sistemin bütün çürümüşlüğüne ve asalaklığının ortaya çıktığı günümüzde, temel sorun işçi sınıfının genel olarak örgütsüzlüğü, parçalanmışlığı, enternasyonal birliğinin olmaması ve onun enerjisini yıkıcı bir enerjiye dönüştürecek siyasi öncüsünün bulunmamasıdır. Ayrıca işçi sınıfı stratejik saldırılarla karşı karşıya kaldığı günümüz koşullarında, uluslararası sendikal hareket ciddi bir kriz yaşamaktadır.

Kriz aslında bir dönemin işçi sınıfının temel örgütlenme araçlarından biri olan sendikaların tarihsel rollerini tamamlanmasıyla ilgilidir.

Özellikle 2008 krizi, üzerinde çok durulmayan bu konuyu yakıcılaştırmış, yukarıda belirttiğimiz dalgalar şeklinde sınıfın spontan, yıkıcı öfkesini açığa çıkarmıştır.

Kriz sonrası küresel düzeyde sendikal hareket sınıf ve kitle hareketinin yükseldiği her alanda sınıf hareketini kontrolde tutmak, reaksiyonunu yumuşatmak, düzen sınırları içine çekmekten başka bir işlev görmemiştir. Yunanistan'daki grev dalgaları süreci, Sarı Yeleklilere yaklaşım, son Fransa'da yaşanan genel grevlerin stratejik sonuçlar yaratamaması, Türkiye'de metal grevleri döneminde yaşananlar gibi birçok örnek verilebilir.

Kapitalizmin yapısal krizinin ilk 12 yılı, bize sınıfın yaratıcı yıkıcılığını gösteren birçok pratik ve örgütlenme biçimi ortaya koydu.

Artık sorun sınıflar mücadelesinin yeni momentine uygun yeni politikalar ve örgütlenme modelleri geliş-

tirmektir. Finans kapitalin sınıfı kadavra etme çabasına karşı sınıfın öfkelerini ve sınıfsal kinini açığa çıkaran örgütlenmeler yaratılması artık yaşamsal bir ihtiyaca dönüşmüştür. Ancak bu nokta anlaşılırsa Hindistan'da 250 milyon işçinin genel greve çıkma nedeni anlaşılabilir. Sarı Yeleklilerin uzun soluklu direnişi mana kazanır.

Unutulmasın ki, sınıflar mücadelesinin her momenti, farklı zenginliklerin ve yaratıcılıkların ortaya çıktığı süreçleri ifade eder. Şimdi görev, yaşadığımız yeni momentin ve 21. yüzyılın yeni işçi örgütlenmelerini yaratmaktır. İşçi sınıfının tarihi ve deneyimleri bugüne ışık tutmaktadır.

II. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE YAKIN SİYASAL TARİH ve İŞÇİ HAREKETİNİN GELİŞİMİ

Osmanlı İmparatorluğu feodalizmin bir varyantı diye tanımlayabileceğimiz, sosyo-ekonomik yapıya sahipti. İmparatorluk sınırlarında kapitalizmin gelişimi 19. yüzyılın ilk çeyreğine dayanmaktadır. Özellikle imparatorluğun batısı, Balkanlar özelinde Selanik, Üsküp, Drama, Kavala, İskeçe, Manastır'ın yanında İstanbul, İzmir, Bursa ve Beyrut kapitalist ilişkilerin ilk ortaya çıktığı, geliştiği ve bağlantılı olarak işçi sınıfının tarih sahnesinde yerini aldığı kentler olarak dikkat çeker. Bu kentlere daha sonra Zonguldak ve Adana katılır. Aynı kentlerin işçi sınıfı mücadele tarihinde de önemli yerleri olacaktır.

Osmanlı topraklarında kapitalizmin gelişimi, çağın da bir yansıması olarak “imparatorlukların sonuna”, imparatorlukların parçalandığı, çözüldüğü döneme denk düşer. Bu süreç bir yanıyla da Osmanlı imparatorluğun yarı sömürgeleştirilmesi şeklinde biçimlenir.

Özellikle 1873-96 küresel krizi, kapitalist sistemin tranformasyonunu işaretledi. Sistem serbest rekabetçi dönemden, emperyalizm çağına ya da tekelci kapitalizm diye tanımlayabileceğimiz döneme geçti. Bu sürecin Osmanlı imparatorluğuna somut yansıması hızlı bir sömürgeleşme ve kapitalist sisteme bütünüyle tabilik şeklinde oldu.

Avrupa kapitalizminin Osmanlı İmparatorluğuna ucuz hammadde elde etme, yeni pazarlar bulma, yeni talepler yaratmak amacıyla ya da kısaca ekonomik ve nüfuz alanını genişletmek için yönelmesi hızlı bir sömürgeleştirme süreci olarak işledi. Bu süreç aynı zamanda imparatorluk topraklarının farklı emperyal öznelerin rekabet ve gerilim alanına dönüşmesini beraberinde getirdi.

Özellikle Gayri-Müslim kesimlere dayanan komprador nitelikte, acenteci bir karakterde gelişen kapitalizm, Düyun-u Umumiye gibi sömürgeci kurumlarla işlevlendi. Sömürgeci politikalar Berlin-Bağdat demiryolu hattı projesi, İzmir-Aydın demiryolu hattı ve Hicaz demiryolu gibi adımlarla imparatorluk topraklarına yayıldı. Böylece yeni pazarlara ulaşmanın, hammadde ve kıymetli madenlerin metropollere transferi ve sömürgeci ilişkilerin derinleşmesi arzulandı.

Kısaca Osmanlı topraklarına kapitalist ilişkiler, geç ve yıkıcı bir tarzda girdi. İmparatorluk yarı-sömürge bir ülke olarak “varlığını” sürdürdü. Emperyal özneler arasındaki gerilimin kapışma alanı olarak öne çıktı.

1808’de imzalanan Sened-i İttifak Avrupa kapitalizminin desteğiyle merkezi devletin restorasyonunu simgelerken, 1838 İngiliz Ticaret Anlaşması kapitalist ilişkilerde bir sıçramayı ifade edecekti.

Osmanlı topraklarında resmi verilere göre ilk fabrika 1835 yılında kuruldu. Yani Osmanlı-Türkiye işçi sınıfının doğuşunu 19. yüzyılın ikinci çeyreği olarak kabul edilebilir. İşçi sınıfı doğuşundan itibaren, yaşama ve çalışma koşullarını geliştirmek için mücadeleye başladı. Kapitalist ilişkilerin doğası gereği, sınıfsal kutuplaşma ve çelişkiler keskinleşti. İşçi sınıfı kendi otonomisine dayanarak mücadele içinde yer aldı. Mücadele daha filizlenme halindeyken devletin açık saldırılarıyla karşılaştı.

1850’lerin ikinci yarısından sonra birçok devlet fabri-

kası kuruldu. İzmit çuha fabrikası, Hereke fabrikası, Beykoz askeri donanım fabrikası, Tophane fabrikası, Bursa mensucat fabrikası, Balıkesir aba fabrikası, Bursa ipek ipliği fabrikası, Beykoz kâğıt fabrikası öne çıkan fabrikalardı. Ayrıca yabancı sermayeye dayalı bir dizi yeni fabrika da kuruluyordu. İşçi sınıfının sayısı giderek artmaktaydı.

1845 yılında çıkarılan Polis Nizamnamesi işçi sınıfının örgütlülüğünü engellemeye yönelik ilk baskı yasasıydı. Nizamname, öz olarak işçi derneklerinin yok edilmesini, topluca işi bırakanların cezalandırılmasını içermekteydi.

İlk fabrikanın kuruluşundan on yıl sonra çıkan bu düzenleme Kıta Avrupa'sında burjuvazinin kazandığı deneyimlerin Osmanlı topraklarına yansımından başka bir anlam taşımıyordu.

1840'lı yılların başı, Avrupa'da işçi hareketinin geliştiği, toplumsal-maddi bir güç olarak tarih sahnesine yerini aldığı, 1831-34 Lyon komünlerinin yaşandığı, barikat savaşlarının, dalgalı halde grev ve genel grevlerin yaşandığı, sınıfın biriktirerek Avrupa'yı sarsacak 1848 devrimlerine giden süreci simgeliyordu. Avrupa'nın her alanında sınıfsal kutuplaşma şiddetlenmişti. Avrupa kapitalizmi sınıf mücadelesinde elde ettiği tecrübeyi kendi sömürge alanlarına yansıtması kadar doğal bir şey olamazdı. 1845 Polis Nizamnamesi böylesi bir eksenle hayata geçirildi. İşçi sınıfı daha doğuş aşamasında şiddetle bastırılmak istendi.

Osmanlı topraklarında kapitalist ilişkilerin geliştiği sektörler ağırlıklı yabancı sermayeye dayanmaktaydı.

Avrupa burjuvazisi nizamnameyle embriyo halindeki işçi sınıfının üzerine sert önlemlerle gidiyor, örgütlenme ve eylem kapasitesini başından itibaren bloke etmeyi amaçlıyordu.

Fakat çıkarılan yasalar tarihsel ve toplumsal gelişimi engelleyemedi. Yasağa rağmen, işçi sınıfı arayışlarını sürdürdü, çeşitli eylem ve örgütlenmelerle varlığını gösterdi.

Tarih Sahnesine Geç Çıkan Bir Sınıf

Osmanlı coğrafyasında işçi sınıfı tarih sahnesine, Batı işçi sınıfından 150 yıl sonra çıkmasına rağmen, Batı işçi sınıfının sermayeye karşı gösterdiği reflekslere benzer refleksler gösterdi. Bu eşyanın tabiatına uygun bir gelişmeydi. Çünkü girilen kapitalist formasyon kendi sınıfsal antagonizmasını yaratmaktaydı. Böylesine bir vurgu yapmamızın nedeni sınıf tarihi üzerine yapılan çalışmaların ağırlıkta ya sınıfı ruhsuz, bir nesnelere yığını olarak ele alması ve kronolojik bir anlatıma dayanmasıdır ya da oryantalist bir yorumu içererek işçi sınıfının Batı işçi sınıfından farklı olarak şekilsizliğine yönelik vurguları içermesinden dolayıdır. Bu yaklaşımlar özünde işçi sınıfının aktif bir özne ya da bir tarihsel özne olarak kavranmasına, işçi sınıfını sermayenin gelişimi ve devinimleri karşısında edilgen bir yığın ya da kitle olarak görme anlayışına dayanmaktadır. Bu tutum tipik ilerlemeci ve pozitivist bir yaklaşımı ifade eder. Ve maalesef Türkiye solunda yaygın bir eğilimdir.

Osmanlı-Türkiye işçi sınıfı evet tarih sahnesine geç çıkmış ama genç bir sınıftır. Tarih sahnesine geç çıkmanın bir dizi negatif etkisini yaşadığı gibi genç bir sınıf olmasının avantajlarını da yaşamıştır.

Batı işçi sınıfının tarih sahnesine çıkışıyla gerçekleştirdiği eylem ve örgütlenme biçimlerine benzer pratikleri Osmanlı coğrafyasındaki işçi sınıfının mücadele tarihinde de görürüz. Bu tesadüfi bir durum değil, içine girilen kapitalist formasyonun yarattığı bir olgudur. Ve diyalektik bir tezahürdür. Aynı zamanda sınıfın otonomisinin dışavurumudur. Herkes tarafından bilindiği kabul edilen ama çok sık unutulmuş, en azından mahiyeti pek anlaşılmayan şey, işçi sınıfının evrensel bir karaktere sahip olduğu ve enternasyonal bir sınıf olduğudur ve sınıfının en yerel gözükülen eylemlerinin bile evrensel mahiyet taşıdığıdır.

Batı işçi sınıfının ilk gelişim momentlerini Makine Kırıncıları, taban örgütlenmeleri, grev ve genel grev dalgaları şeklinde ele alabiliriz. Bu pratikler sınıfın nesnel ve öznel şekillenmesini ortaya çıkarmıştır.

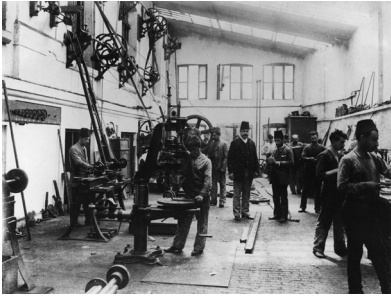
Osmanlı topraklarında tarih sahnesine geç çıkan işçi sınıfı da benzer bir gelişim seyri göstermiş, biriktiren ve her eylem ve direnişte şekillenen bir profil sergilemiştir.

Osmanlı coğrafyasında görülen ilk Ludist eylemler, bunun somut örneğidir. 1834'te Rumeli'de kurulan ilk makineli işyeri, işçiler tarafından tahrip edildi. Bu eylemler 1845'ten sonra da sürdü. 1845'te Bursa'da kurulan buharlı fabrikada hiçbir işçi çalışmak istemedi. 1851'de,

bugünkü Bulgaristan'da bulunan Samakov'da, kadın dokuma işçileri mekanik tarağı tahrip etti. Benzer bir pratik Beyrut'ta da gerçekleşti.

Osmanlı işçi sınıfının ilk örgütlenme adımları taban örgütlenmeleri şeklinde biçimlendi. İşçi sınıfı somut sorunlarını çözmek ve mücadeleyi örgütlemek için çeşitli taban örgütlenmeleri yarattı. Önce yardımlaşma ve dayanışma dernekleri kurdu. Mücadele içinde grev komiteleri

Tütün saran kadın işçiler ve mekanik atölyesi işçileri. Cibali Tütün Fabrikası, 1884-85

Kasımpaşa Tersane İşçileri'nin Grevi

İllüstrasyon: Tan Oral

gibi mücadele organları oluşturuldu. Her eylem sınıfın reflekslerini geliştirdi, kendine güvenini artırdı.

Birçok kaynakta 1871 yılında kurulduğu ileri sürülen ve ilk işçi örgütü olduğu iddia edilen Ameleperver Cemiyeti, gerçek bir işçi örgütü değildi. Bu örgüt, 1 Nisan 1866 tarihinde kurulmuş olan bir yardımseverler derneğiydi ve gerçek adı Amelperver Cemiyeti'ydi.

Bilinen ilk işçi örgütlenmesi ise, İstanbul'da Topخانه fabrikasındaki işçilerce gizli olarak kurulan Amele-i Osmani (Osmanlı Amele) Cemiyeti'dir (1894-1895). Sınıfın illegal biçimde inşa ettiği bu taban örgütlenmesi son derece önemli bir pratiktir. Sınıf mücadelesinin sıcak

pratiği işçilere en zor şartlarda bile bir şeyler yapılabileceğini gösteriyordu.

Osmanlı topraklarında yapılan ilk grev ise 1872 yılında gerçekleşti. Beyoğlu telgraf işçilerinin yaptığı bu grev, ücret sorunundan kaynaklandı.

İşçi sınıfının grev silahını kullanması mücadelede son derece önemli bir sıçrama oldu. Bu pratiğin ardından yeni grev pratikleri geldi.

İlk grev diye bilinen Kasımpaşa tersane işçilerinin grevi ise (23 Ocak) 1873'te gerçekleşti. Kasımpaşa tersanesinde çalışan 600 işçi, ücretlerini alamadıklarından dolayı greve başladı. İşçiler grevi başarıyla bitirdi.

1872-1887 arasında 10 grev, 1878-1880 arasında 10 grev, 1881-1907 arasında 3 grev gerçekleşti. 1872-1908 arasında, II. Meşrutiyet'in ilanına kadar geçen dönemde, 23 grev olayı yaşandı. Bu grevler ağırlıklı tersanelerde, demir ve deniz yollarında, mağazalarda, tütün işletmelerinde gerçekleşti. Ücretlerin düşüklüğü, ustabaşı baskıları ve hafta sonu tatil talepleri grevlerin nedenlerini oluşturdu.

Emek ve sermaye arasındaki kutuplaşmanın en sert, en çıplak biçimi olan grev pratikleri sınıfın nesnel ve öznel şekillenişini hızlandırdı.

1876'da İzmir'de terzihane grevinde grev komitesinin kurulması dikkat çekti. 1879'daki yapı işçilerinin gerçekleştirdiği grevde ise ilk defa iş saatlerinin kısaltılması istendi.

1908 'İttihat ve Terakki' ve 1908 Grevleri

1908 yılı Temmuz'unda II. Meşrutiyet ilan edildi. Yani padişahın mutlak iradesinin olduğu bir rejimden (monarşi'den), meclisin de bulunduğu meşrutî monarşi diye tanımlayabileceğimiz bir rejime geçildi.

1908 yakın siyasi tarihimizin en önemli momentlerinden biri olarak dikkat çeker. 1908 süreci genellikle Anglo-Sakson tarzda yani sadece bu coğrafyaya özgü, tekil

İstanbul'da 2. Meşrutiyet kutlamaları. Bayraklarda Ermenice ve Osmanlıca "Özgürlük, Eşitlik, Adalet" yazıyor. 1908

ve orijinal bir vaka ya da sadece 1908 yılını kapsayan bir içerikte ele alınır. Bu ele alış tarzı akademik alanda ve resmi tarih anlayışında hâkim olan bir yaklaşımdır. Hatta benzer analizleri ve yönelimleri solun önemli bir kısmında da görebiliriz. Aşağı yukarı benzer şeyler söylenir ve benzer vurgular yapılır. Özellikle bu sürecin uluslararası konjonktürle bağlantısı ve bu konjonktürün son derece önemli etkileri, ülkedeki sı-

nıf savaşmaları, egemen blokun içindeki fraksiyonlar ve fraksiyonların hamleleri ve bütün bu sürecin 1912, 1913, 1914, 1915 ve 1919-1923 yıllarına yansımaları değerlendirme dışı bırakılır. Bu bağlamda “militarist modernleşme” diye de tanımlanan ulus devlet inşa süreci, bağlamsız ya da tek boyutlu ele alınır ve yine ağırlıklı olarak pozitif bir süreç olarak irdelenir.

1908 kısaca 1873-96 krizi sonrası kapitalizmin içine girdiği transformasyonun Osmanlı özeline yansımalarıdır. Yani kapitalizmin emperyalist aşamaya geçişi, kendisi bir küresel sistem olan kapitalizmin hem entegrasyon düzeyini artırmış, hem de alt yapıda olağanüstü gelişmelere yol açmıştır. Bu sürecin periferiye yansımaları kapitalist ilişkilerin derinleşmesi ve yaygınlaşması biçimindedir. Alt yapıda yaşanan büyük alt üst oluşun, kendini üst yapıda hissettirmesi kaçınılmazdır. Hem uluslararası işbölümü, hem de kapitalist entegrasyonun ihtiyaçları genel olarak periferide monarşist, yarı-feodal, yarı-sömürge ülkeleri ve imparatorlukları çözücü hatta yıkıcı işlev gördü. Kapitalist eşitsiz gelişim yasaının hem sistem, hem de tek tek ülkeler düzeyinde yaşanması süreci ayrıca hızlandıran faktör olarak dikkat çekti. Bu manada 1908 momentini sadece Osmanlı İmparatorluğu topraklarında gerçekleşen bir vaka değil, küresel düzeyde bir momentini ya da yüksek konjonktürü ifade eder. 1903 ile 1911 arasında Rusya, Polonya, Portekiz, İran, Mısır, Hindistan, Çin ve Meksika'da da benzer süreçler yaşanmıştır. Özellikle 1905 Rus Devrimi bu süreçte tetikleyici bir işlev gördü. Yaşanan

yüksek konjonktür her ülkenin kendi özgülünde biçim aldı. Ama ortak payda üst yapıdaki değişikliklerle kendini dışa vurdu; genel olarak monarşist yapıların çözülüşünü ifade eden, meşruti bir monarşiye geçişi simgeleyen ya da burjuva demokratik bir düzenlemeyi içeren ve yaygın kitle mobilizasyonların gerçekleştiği pratikler oldu.

1908'e bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğu topraklarındaki geç kalmış 1789 diyebiliriz. Ama geç kaldığından dolayı da başından itibaren kadük kalmış 1789'du. Kadük kalma küresel konjonktürle, yerel konjonktürün iç içe geçmesinin yarattığı bir durumdu. Ve bu karakter ve içerik hareketin hızla karşı devrimci bir mahiyete bürünmesine yol açtı. Hareketin doğuşundaki yaygın çok sınıflı ve çoklu etnik yapıları kitle mobilizasyonu etkisizleştirildi ve yine hareketin mahiyetini gösteren ve kitlelerin sloganlarında vücut bulan özgürlük, eşitlik, adalet taleplerinin hiçbiri gerçekleşmedi. Zaten birkaç aylık göreceli demokratik hava hızla yerini despotik bir atmosfere bıraktı. Ağustos 1909'da çıkan Tatil-i Eşgal Kanunu bunun somut göstergesi oldu.

1908 yılının bir başka özelliği de, emperyalizmin Türkiye'de önemli ölçüde kök salmış olmasıydı. Birçok yabancı şirket, değişik alanlarda faaliyet gösteriyordu. Belli başlı sanayi merkezlerinde çalışan işçilerin sayısı 100 binin üzerine ulaşmıştı.

1908 momentini işçi sınıfının örgütlenme ve mücadele kapasitesinde ciddi bir gelişmeye yol açtı.

1908 yılının Ağustos ve Eylül ayları grevlerle geçti. İki ay içinde 30'a yakın grev oldu. İstanbul ve İzmir tramvay işçileri, Selanik tütün işçileri, Anadolu demir yolları, Rumeli ve Aydın demiryolu işçileri, sigara kâğıdı işçileri, Selanik tramvay ve deri işçileri, Feshane ve Hereke dokuma işçileri, Ereğli kömür işçileri başta olmak üzere, zincirleme grevler yaşandı. Ülkeyi grev dalgası sardı. Grevlerin bir kısmı, yabancı sermayeye ait işyerlerindeydi. Yabancı sermaye bu grevlerin engellenmesini istedi. Grevleri yasaklayan Polis Nizamnamesi yürürlükteydi ama yetmiyordu. Zamanın iktidarı daha kuvvetli bir mevzuata ihtiyaç duydu. İhtiyaç, Tatil-i Eşgal Kanunu Muvakkati ile sağlandı.

Aydın
Demiryolu
İşçileri Grevi

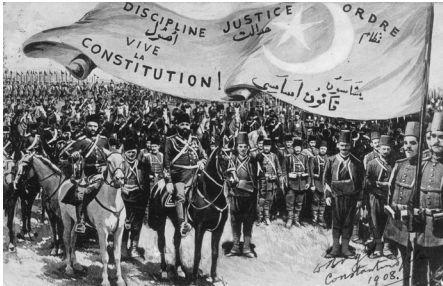
Bu kanun, kamuya yönelik hizmetlerde çalışan işçilerin sendikalaşmasını yasakladı. Kanun grevleri yasaklamasa da sınırlamalar getirdi. Greve çıkabilmek bir ön uzlaşma sürecinden geçme koşuluna bağlandı.

Kısaca sınıf dinamikleri etkisizleştirilmeye çalışıldı, özellikle örgütlenmenin engellenmesi için önlemler alındı. 1908 grev dalgası sınıfın kolektif karşı duruşunun ilk ve etkili pratiği olarak iz bıraktı.

1909 yılında 31 Mart olayı üzerine ilan edilen sıkıyönetim, siyasi iktidarın işçi sınıfı üzerinde baskılarının yoğunlaşmasına yol açtı.

Bu süreçte Abdülhamit tahtan indirildi. İttihat ve Terakki'nin siyasi inisiyatifi daha fazla arttı. Toplumsal muhalefete yönelik baskılar yoğunlaştırıldı.

İtalya'daki carabinieri örgütlenmesi, Balkanlarda yaygın olan çetelerin pratikleri (kurucu kadrolarının hemen hemen hepsi Balkan ülkelerinde görev yapan ve hatta bu çetelerle mücadele etmiş subaylardan oluşuyordu) ve

"Disiplin
Adalet
Nizam
Yaşasın
Anayasa"
yazılı
bayrağın
arkasında
resmedilen
İttihatçılar...

Rusya'daki Narodniklerin eylem ve örgütlenme biçimleri İttihat ve Terakki'nin örgütlenme ve eylem biçimlerinden etkilendiği yapılar oldu. 1909 sonrası süreç yapının pro-to-faşist özelliklerini ortaya koydu. Hareket her zaman (Fedailer adı verilen örgütlenme ve Teşkilat-ı Mahsusa gibi) istihbarat ve tedhişe yönelik oluşumlar içine girdi. Bu oluşumlar önce muhalefetin etkisizleştirilmesinde, daha sonra ulusal devlet yaratma projesinin gerçekleştirilmesinde aktif olarak kullanıldı.

İşçi sınıfı özellikle Selanik, Üsküp ve İstanbul gibi kentlerde mücadele ve örgütlenme çabalarını sürdürdü. Bunun en somut yansıması 1 Mayıs'ların ısrarla kutlanması oldu. 1909 ilk 1 Mayıs kutlamaları Selanik ve Üsküp'te gerçekleştirildi. 1910 yılında da başta Selanik olmak üzere birçok Balkan kentinde 1 Mayıs kutlandı. Daha sonraki yıllarda kutlamalar devam etti. Kutlamalar sosyalist örgütlenmelerin ve farklı işçi örgütlenmelerinin organizasyonu ile gerçekleşti. Ve 1 Mayıs'ın anlamına uygun biçimlendi. Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasında işçi sınıfının çoklu etnik yapıya sahip olması, 1 Mayıs'ların gerçek bir enternasyonal havada geçmesine yol açtı. Yahudi, Yunan, Bulgar, Türk, Kürt kökenli işçiler Üsküp, Selanik, İstanbul ve Edirne'de alanları doldurdu. Özellikle 1911 1 Mayıs'ı bu anlamda görkemli 1 Mayıs'lardan biri oldu.

Osmanlı coğrafyasında sosyalizm düşüncesinin gelişimi ve sosyalist hareketin ilk militanları yüzyılın başlarında ağırlıklı entelijansiya içinden gelen Rum, Ermeni, Bulgar,

Yahudi kökenlilerden oluştu. Selanik sosyalist hareketin entelektüel ve örgütlenme merkezi işlevini gördü. Ancak 1908'den sonra sosyalist örgütlenmeler ve kadrolar içinde Türk ve Kürt kökenli unsurlar görülmeye başlandı. 1910 yılında Baha Tevfik ve Hüseyin Hilmi tarafından kurulan Osmanlı Sosyalist Fırkası bu gelişmeye bir örnektir.

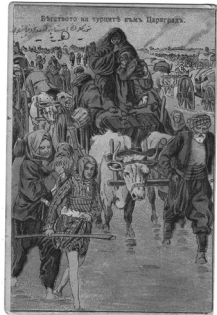
Osmanlı topraklarında ilk anarşist düşüncenin temsilcileri de Ermeni ve Rum kökenli militanlardan oluştu. Kropotkin'in düşüncesine yakın Aleksander Atabekyan dönemin tüm Ermeni devrimci hareketleri içinde önemli bir addı ve Osmanlı'da anarşist düşüncenin köklerini oluşturdu. Osmanlı'da anarşist düşünce içinde öne çıkan adlardan biri de Baha Tevfik'tir. Baha Tevfik, "Felsefe-i Fert" kitabıyla duruşunu ortaya koymuş, dönemin sosyalist gazetesi olan İştirak içinde anarşist çizgiyi savunmuştur.

Emperyalist Savaş, 'İttihat ve Terakki' ve Sınıf

1912-13 Balkan Savaşı son derece kritik bir moment oldu. Balkan Savaşı bir anlamda I. Dünya Savaşı'nın provasıydı. Dönem milliyetçi akımların olağanüstü etki yarattığı bir dönemdi. Milliyetçi dalga bütün Balkan ülkelerini hızla sardı. Balkanlar ulus devletleşme olgusunun ve milliyetçilik akımlarının son derece özel cereyan ettiği coğrafya olarak öne çıktı. Emperyalist müdahale ve paylaşımın yoğunlaştığı alan da Balkanlar'dı.

Savaş Osmanlı Devleti ile Balkan İttifakı arasında gerçekleşti. Savaşta muhabirlik yapan Troçki, savaşa ilişkin yazdığı makalelerin toplandığı Balkan Savaşı adlı çalışmasında bir nevi savaşın anatomisini çıkarır. Troçki 1912'de savaşı "Bir Avrupa savaşından başka bir anlam taşımayacak, bütün Avrupa çapında bir kuvvet ölçme denemesi" diye değerlendirir. Balkan Savaşı siyasal tarihte önemli bir kavram olan Doğu Sorunu'nun farklı bir vechesini oluşturuyordu. Balkan Savaşı Osmanlı İmparatorluğu yıkılış sürecini hızlandırdı. Makedonya, Arnavutluk, Batı Trakya ve Edirne Balkan ittifakının eline geçti. Savaş ve yıkım büyük sürgünlerin önünü açtı.

Osmanlı topraklarından Gayri Müslim kökenliler sürgün edilirken, Balkanlardan da dalgalı halde Müslüman kökenliler Anadolu'ya sürgün edildiler. Balkan Savaşı'nda yaşanan yenilgi tam bir siyasal boşluk ve demoralizasyon

Soldaki resim: Balkan Savaşı sırasında yurdundan göçen halk İstanbul Sirkeci'de vapur bekliyor. Sağda: Edirne'den göç edenler, Bulgarca yazılı bir Karpostal, 1912

yon yarattı. Egemen klikler arasında çatışkılar yoğunlaştı.

Bu ortam, İttihat ve Terakki'nin iktidar hamlelerini güçlendirdi. 1913'te İttihat ve Terakki kadroları gerçekleştirdikleri (tarihe Bab-ı Ali baskını diye geçen) bir askeri darbeyle tüm kontrolü ele geçirdiler. Böylece yakın tarihin en kritik 5 yılında, yani 1913-1918 yılında tüm inisiyatif İttihat ve Terakki'nin elinde toplandı.

1914 yılında başlayan emperyalist savaşa İttihat ve Terakki emperyal arzuya katıldı ve Almanya'nın başını çektiği emperyal blok içinde yer aldı.

İngiltere, Fransa ve Rusya emperyal blokuna karşı Almanya'yla ittifak yaptı. İttihat ve Terakki kadroları "kutsal" devleti kurtarmak, bir başka bağlamda devletle kendi geleceklerini aynılaştıran bir stratejiyle hareket etti. İttihat ve Terakki yönetimi savaşa emperyal arzularla iştirak ederek, Balkanlarda kaybedilen topraklara karşılık Azerbaycan ve Orta Asya'da yeni topraklar kazanmayı hedefledi. Rusya'nın yenilgisinin bütün bu kapıları açacağı düşünülüyordu. Pan Türkizm ideolojisinin oturduğu ekseninde bu yönelimlerle kendini dışa vurdu.

Aynı süreç imparatorluğun fiilen çöktüğü koşullarda ulus devlet yaratma projesinin hayata geçirildiği dönem oldu. İttihat ve Terakki yönetimi son derece rijit politikalar devreye sokarak, bu politikalar Alman emperyalizminin Doğu politikalarıyla son derece uyumlu yürütülüyordu, mülkün ve sermayenin Türkleşmesi yönünde katliam ve sürgünlere varan uygulamaları devreye soktu.

1915 yılında Anadolu'nun her yanında yaşayan Ermeniler devlet eliyle göçe zorlandı. Bu süreçte salgın hastalıklar, açlık ve katliamlar sonucu Anadolu Ermenilerinin çok büyük bir oranı yok edildi. Tarihin en büyük trajedilerinden biri Anadolu topraklarında yaşandı. Resmi tarih bu olguyu ya görmedi ya da savaş koşullarını gerekçe gösterilerek basitleştirildi.

Aslında Balkan Savaşı yenilgisi devletin tam anlamıyla kilitlenmesine ve iktidar kliklerinin sert bir şoka girmesine yol açmıştı. İmparatorluk topraklarının ekonomik, sosyal ve kültürel olarak en gelişmiş bölgesi olan Balkanlar, savaş sonucu elden çıkmış, imparatorluğun imajı sarsılmıştı. Bu süreç İttihat ve Terakki'nin politikalarında konsept değişikliğine yol açtı. 1908 momentinin siyasal çerçevesini oluşturan, bünyesinde farkı dinleri barındıran, anayasal vatandaşlığı esas alan Osmanlıcılık projesi net bir şekilde terk edilerek, başka bir konseptte geçildi (Zaten bu sürecin öncülleri vardı). Devletin Türk ve Müslüman imparatorluğa dönüştürülmesi için adımlar atılmaya başlandı (ileride bu adımlar ulus devlet inşasına yönelecekti). Bunun anlamı homojen bir toplum, nüfus ve pazar demektir. Özellikle İttihat ve Terakki için ekonomik egemenliğin el değiştirilmesi stratejik bir içerik taşımaktaydı GayriMüslim karakterli komprador burjuvazinin tasfiyesi, yerine Türk-Müslüman kökenli komprador burjuvazinin ikame edilmesi yönünde operasyonlar gerçekleştirildi. Komprador burjuvazinin ya da egemen sermaye kliğinin (farklı yöntemlerle etkisizleştirilip,

tasfiye edilerek, devletin şiddet dahil farklı patronajlarla) Türk-Müslüman kökenli klişe ikame edilmesini, 1908 sonrası sürecin ana eksenini olarak tanımlamak yanlış değildir. Anadolu topraklarının Teşkilat-ı Mahsusa'nın aktif rol alarak homojenleştirilmesi, mülkün ve sermayenin Türkleştirilmesi bu sürecin devamı olarak hayata geçirildi. Ege'de Rum kökenlilere uygulanan sürgün politikaları da bu eksenindeki bir gelişmeydi. Ve bu ekonomi-politik bir başka emperyalist odakla işbirliğini zorunlu kılmaktaydı. Alman emperyalizmiyle girilen angajmanlar bu programın bir yansıması oldu.

Bu operasyonlar Hikmet Kıvılcımlı'nın açılımlarıyla İttihat ve Terakki'nin niteliğini de ortaya koyuyordu. Teşkilat, devlet sınıflarıyla, Müslüman Türk burjuvazinin politik aygıtı olarak işlev görecekti. Aslında bu ilişki bi-

çimi Türk burjuvazinin başından beri, kökleri olan tefeci bezirgân “sermaye” gibi sinik “karakterini” ve her zaman devlet himayesi duyduğu ihtiyacı ve bu himaye altında “varoluşunu” ve özünde yağma ve talana dayanan niteliğini göstermekteydi.

Büyük gelgitlerin yaşandığı, dünya savaşının yıkıcı etkilerinin açığa çıktığı koşullarda işçi sınıfı tam bir kuşatılmışlık içindeydi.

I. Dünya Savaşı sırasında çalışma koşulları son derece ağırlaştı. İşçi sınıfın mücadelesinde gerilemeler görüldü. Bunun başlıca nedeni, Balkan Savaşı'nın yıkıcı etkileri ve I. Dünya Savaşı'nın yarattığı koşullardı. İttihat Terakki Hükümeti izlediği yoğun gerici politikalarla terörize bir ortam yaratmıştı.

İşçilerin örgütlenme ve direnişleri savaş bahanesiyle şiddetle bastırılıyordu. Çok milletli bir karaktere sahip Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasındaki işçi sınıfının giderek ortak hareket etme ve örgütlenme zeminleri aşınmaya başladı. Balkanları saran milliyetçilik dalgası sınıf içinde de etkisini gösteriyordu.

Osmanlı topraklarındaki işçi sınıfının kalifiye özelliği taşıyan kesimi Rum, Ermeni ve Yahudi işçilerden oluşmaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu'nda burjuvazinin gelişimi, acenteci ve komprador karakterliydi ve burjuvazinin doğasına uygun kozmopolit bir özellik taşıyordu. İşçi sınıfının ise en önemli özelliği çok milletli bir sınıf kompozisyonu göstermesiydi. Yaşanan deneyimler, pra-

tikler sınıfın bu zenginliğini besliyor yani enternasyonal bir ruhun ve sınıfsal şekillenmenin önünü açıyordu.

İttihat Terakki'nin emperyalizmle girdiği angajmanlardan ve ulus devlet yaratma projesine yönelik operasyonlarından en başta işçi sınıfı etkilendi. Osmanlı işçi sınıfının taşıyıcı gücü olan Rum, Ermeni, Yahudi işçileri Balkan savaşı ve sonrası bir dizi faşist karakterli organizasyonla sistematik olarak tasfiye edildi.

Balkanlarda ulus devletlerin kurulması bu süreci hızlandırdı. Sınıf içerisinde milliyetçi eğilimler yaygınlaştı. Bilinçli olarak işçi sınıfı içinde milli ve dini polarizasyonlar yaratıldı. Kalifiye işçilerin tasfiyesi sonucunda ortada vasıflı olmayan, kuşaklararası bağları kopmuş ve bir dizi ideolojik kirlilik yaşayan bir sınıf kaldı.

Türk kökenli işçilerin büyük bir kısmı vasıflı işçi değildi, hatta yarı proleter özellikler göstermekteydi. İşçilerin kırla temaslarının sürmesi, topraktan tam olarak kopmaması, ağırlıkta ilk kuşak işçi olmaları, işçilik geleneğinin ve bilincinin yerleşmemesine neden olmaktaydı. İşçi sınıfı için muazzam bir şans olan, kendisini ilk 1 Mayıs'lardan beri gösteren Türk, Ermeni, Rum, Yahudi, Kürt kökenli işçilerin enternasyonal birliği ya da kozmopolitizmden enternasyonalizme hızla geçme özelliği böylece yitirildi. Sınıfın etnik, dini, milli, siyasi ayrımları aşarak ortak sınıf kimliğinde buluşmaları şansı kaybedildi.

Bu gelişmeyi Osmanlı-Türkiye işçi sınıfının yaşadığı ilk büyük atomizasyon süreci olarak değerlendirebiliriz.

1923 sonrasında sayıları oldukça az kalifiye işçilerin memur yapılmasıyla ikinci atomizasyon süreci yaşandı. İşçi sınıfı organik parçasıyla uzun süre bir araya gelemedi. Somut olarak kendini işçi-memur ayrımında gösteren bu süreç, uzun yıllar sürdü.

I. Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından İstanbul ve yöresinde sendikal faaliyette yeniden bir canlanma görüldü.

1919 yılından itibaren işgal altındaki İstanbul'da çeşitli sendikalar kuruldu. Bunların bir bölümü siyasi yönlendirme altındaydı, bir bölümünü işverenler denetliyordu, bir bölümü ise sınıfın bağımsız gücüyle hareket eden sendikalardı.

İstanbul'daki işgal kuvvetleri arasındaki çelişkiler ve sınıfın ısrarla örgütlenme çabaları, sendikal çalışmaları güçlendirdi.

Ayrıca önce Balkan Savaşı'nın yarattığı tahribat, ardından I. Dünya Savaşı'nın yıkıcılığı, işsizlik, yoksulluğun ve açlığın derinleşmesi, çalışma ve yaşama koşullarının ağırlaşması sendikalara duyulan ihtiyacı artırmıştı.

Bu ve benzeri nedenlere bağlı olarak, 1919-1922 yıllarında çeşitli işkollarında sendikalar kuruldu ve önemli grev ve grev dışı eylemler gerçekleşti.

Tütün işçileri grevi, Kasımpaşa tersane işçileri grevi, tünel işçileri grevi, İstanbul tramvay işçileri grevi, Çatalca demiryolu işçileri grevi, Zonguldak maden işçileri grevi, Bomonti bira fabrikası işçileri grevi, İzmir incir toplama

ma işçileri grevi, Aydın demiryolu işçileri grevi, İstanbul matbaa işçileri grevi, şark-şimendiferleri işçileri grevi öne çıkan grev hareketleri oldu. Özellikle şark-şimendiferleri işçilerinin grevi dikkat çekti. Çalışan 1400 işçiden 1200'ü greve katıldı, grev 10 gün sürdü. Grev sonunda istemlerin büyük bir kısmı kazanıldı. Bu kazanımların en önemlileri günlük iş süresinin 8 saate indirilmesi, ücretli hafta tatili, iş kazalarına uğrayanların tedavileri boyunca gündelik ödenmesi, grev öncesi işten atılan demiryolu makasçılarının işe alınması oldu.

Aynı süreçte toplam 19 grev gerçekleşti. İstanbul grevlerin merkezi olurken İzmir, Zonguldak, Edirne, Konya ve Adana'da da grevler gerçekleşti. Grevlerin dikkat çeken başka bir özelliği ağırlıkta yabancı sermayenin elinde olan demiryolu işkolunda gerçekleşmesiydi.

Bu süreç işçi sınıfının mücadelesini geliştirici etkiler yarattı. İşçi sınıfı siyasi örgütlenmeler yanında, ekonomik ve demokratik örgütlenmeler içine girdi. 1919 ve 1920 arasında farklı sosyalist partiler kuruldu. Ağırlıkta İstanbul merkezli gelişen bu süreç, etkilerini Anadolu'nun farkı yerlerinde özellikle işçilerin yoğunlaştığı, kentlerde gösterdi.

Ekim Devrimi'nin gerçekleşmesi muazzam bir aura yaratmış, bir başka dünyanın arayışı Anadolu topraklarında da kendini hissettirmeye başlamıştı. Mesela Erzincan Şurası en dikkat çeken gelişmelerden biridir.

Türkiye komünist hareketinin öncülerinden biri olan

Osmanlı Mesai Fırkası adayı Zeytinburnu Fabrikası'ndan Numan Usta Meclis-i Mebusan'a seçilmesi son derece önemli bir deneyimdi.

1919 öncesi komünist hareket politik örgüt niteliği taşımasa da, Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın devamı olarak Türkiye Sosyalist Fırkası, Sosyal Demokrat Fırkası, Müstakil Sosyalist Fırkası ve Osmanlı Mesai Fırkası gibi küçük ilişki ağlarıyla kendini ifade ediyordu. Ağırlıkta bu yapılar bir boyutuyla yardımlaşma sandığı, bir boyutuyla sendika ve basit örgütsel formlarla kendini gösteriyordu.

1919-1923 Komünist Hareket ve Kemalist Devletin İnşası

Savaşın somut sonuçlarından biri Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışı ve işgali oldu. 1919-1923 arası bir tarihsel moment olarak hem emperyal özneler arası ilişki, nüfuz ve ekonomik alan mücadelesi ya da rekabet ve çelişkilerin yansıması, hem de Anadolu topraklarındaki iktidar savaşları, güçler korelasyonu, hızla oluşan ve hızla bozulan dengeler başlı başına incelemeye değer konulardır.

Savaş sonrası Osmanlı İmparatorluğu toprakları özellikle Orta Doğu emperyalist yağmanın odağı oldu.

I. Dünya Savaşı'nın bitişi, küresel düzeyde yeni dünya düzeninin kuruluşunu işaretledi. Savaşın galiplerinden olmasına rağmen 1870'lerden sonra hegemonya kaybı içine giren İngiltere, halen birincil emperyalist güç olsa da, etki kaybı sürüyordu.

ABD emperyalizmi savaşla birlikte atak yapan emperyalist özne olarak dikkat çekti. Dünyanın yeniden paylaşımı ve bütün petro-politik süreci belirledi.

1919-1923 arasında Anadolu coğrafyasında ilginç gelişmeler yaşanıyordu. Ekim Devrimi'nin muazzam etkisiyle, 1919 yılında Şefik Hüsnü'nün önderliğinde Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası kuruldu. Mustafa Suphi önderliğindeki Ekim Devrimi'nde de rol alan komünist kadrolar örgütsel oluşum içine girdiler. Kuvay-i Seyyare ve Çerkes Ethem olağan üstü imaj ve etki yaratmıştı. Yeşil Ordu'nun varlığı son derece orjinal deneyimdi. Halk İştirakiyyun Fırkası'nın kurulması kitlelerde yüksek sempatiyle karşılanmıştı. Bu örgütlenmeler ve pratik etkileri yıkılmış imparatorluk topraklarında farklı bir dünya arayışını simgeliyordu. Bu şaşkırtıcı ve içinde muazzam olanaklar taşıyan oluşumlar ne yeterli etki alanı yaratacak zaman bulabildiler ne de dönemin yerel ve uluslararası güç ilişkileri farklı bir sürecin yaşanmasına olanak tanıdı.

Bu dönemdeki en önemli gelişme TKP'nin kurulması oldu.

TKP, 10 Eylül 1920'de Bakü'de kuruldu. TKP, Ankara merkezli Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası, İstanbul merkezli Türkiye İşçi ve Çiftçi Fırkası ve Mustafa Suphi önderliğindeki ağırlıklı Sovyetler Birliği'ndeki kadroların birleşimininden oluştu.

Anadolu topraklarında "başka bir dünya" arayışını ifade etti. Ama daha doğar doğmaz stratejik olarak imha edil-

meye çalışıldı.

Türkiye Cumhuriyeti jeo-politik olarak Bolşevizm’le emperyalizm arasında bir tampon ülke olarak konumlandı. Petro-politik bu konumlanışı belirledi.

Bu konumlanış Türkiye cumhuriyetinin bir anlamda kuruluş zeminini yarattı. Savaş sonrası oluşan yeni dünya düzeni, 1919-1923 arasında Anadolu topraklarındaki güç odaklarının varlığını, arayışlarını ve iktidar savaşlarının içeriğini belirledi.

Bu süreç aynı zamanda Mustafa Kemal’in ortaya çıkış zeminini oluşturacaktı. Ya da bu jeo-politik anlaşıldığı-

TKP, 10 Eylül 1920’de Bakü’de kuruldu.

Fotoğrafta Mustafa Suphi ([arkadan öne] ilk oturma sırasında sağdan dördüncü) Tatar Dil Konferansı delegeleri ile... Ayrıca Kazan Müslüman Sosyalist Komitesi Başkan Yardımcısı Amina Muhiddinova resimde görülebilir. Taşkent, 1 Ocak 1919

da Kemalizmin oturduğu toplumsal-maddi zemin kavranabilir ve niteliği anlaşılabilirdi.

1919-23 arası bu açıdan son derece kritik bir momenttir. Sermayenin ve mülkün Türkleştirilmesi ve Müslüman olmayan kadim Anadolu halklarının demografik arındırılmaya tabi tutulması, 1920’de TKP’nin önder kadrosunun yani 15’lerin Karadeniz’de katledilmesi ve 1921 Koçgiri İsyanı’nın bastırılması gibi gelişmelerle bu toplumsal-maddi zemin örüldü. İzmir İktisat Kongresi’yle de sosyo-ekonomik eksen belirlendi. Bu süreç kendi özgünlüğünde karşı devrimci bir süreç olarak işledi.

Kısaca Türkiye Cumhuriyeti Bolşevizm’le emperyalizm arasında bir tampon ülke işlevi görmeye başladı. 1923 sonrasında iç politika da yaşanan kritik hamleleri, operasyonları ve iktidar savaşlarını bu eksenle ele almak ve yeni uluslararası işbölümüne angajmanın ifadesi olarak okumak gerekir.

1923 ile 1945 arasındaki dönem, Türkiye Cumhuriyeti’nin birinci jeo-politik dönemi olarak tanımlanabilir.

1923 yılında İzmir’de yapılan İktisat Kongresi bir anlamda Türkiye’nin izleyeceği yolu belirliyordu. Türkiye’nin izleyeceği yol kapitalizmdi. Bu tutum diğer birçok düzenlemeyle hem bir sınıfsal tercih, hem de emperyalist-kapitalist sisteme bir angajmanın ifadesi ve ona uygun konumlanış ve kuruluş anlamına geldi.

Kemalizm bu manada Kıvılcımlı’nın 1930’larda ifade ettiği gibi “ağa-tefecî-banker-devlet sistemi” olarak işlev

gördü ve “mali oligarşinin Bismarkizmi” olarak hareket etti. Aynı konuda İbrahim Kaypakkaya şöyle der: “Kemalist iktidarın kendisi, bizzat karşı devrimi temsil ediyordu.”

1924 yılında İş Bankası'nın kurulması iktisat politikalarında yönelimi netleştirdi. Hızlı finansallaşma, üretken sermayeye yatırımlarının yapılmaması, kapitalist rekabetin yasaklanması, Kıvılcımlı'nın Osmanlı devletçiliği dediği devlet-yerli sermaye ortaklığının birikim sağlama yöntemleri (hızlı ve yoğun kamu kaynaklarının transferi gibi) devreye sokuldu.

İşçi sınıfı için bu süreç karşı devrimci bir süreç olarak işledi.

1923'te 10 milyon nüfusun bulunduğu Türkiye'de tahmini rakamlara göre 112 ile 145 bin civarında işçinin olduğu varsayılmaktadır.

Başta İstanbul olmak üzere birçok şehirde işçi örgütleri kurulmuştu. Kemalist iktidar korporatist taktiklerle hareket ederek, sınıfı manipüle etmeye çalışıyordu. İşçi sınıfı her şeye karşın bağımsız örgütlenmelerini yarattı.

İzmir İktisat Kongresi'nde işçi sınıfını, İstanbul Amele Birliği adında Kemalistlerin denetiminde olan sahte bir işçi derneği temsil etti. Bu dernek kongrede “sermaye düşmanı olmadığını ve yabancı sermayenin yararlı olduğunu” açıkladı. Dernek, daha sonra Zonguldak Amele Birliği, Balya-Karaaydın Amele Birliği'yle birleşti ve Türkiye Amele Birliği adını aldı. Türkiye Amele Birliği varlığını

ancak 1924 yılının ilk aylarına kadar sürdürebildi. Aslında bu derneğin kuruluşu devlet aklının ürünüydü. Kemalist iktidar aynı zamanda korporatist karakterde bir iktidardı. Korporasyon Türkiye Cumhuriyeti'nin bugüne kadar temel reflekslerinden biri oldu. Korporasyon temel amacı sınıfın devrimci enerjisinin absorbe edilmesi, sınıf kimliğinin aşındırılması ve sistematik şekilsizleştirilmesi yönünde geliştirdi.

Kemalist devlet korporatist bir devlet niteliğinde şekillendi.

Aslında devlet aklı ve geleneği 1845'lerden beri sınıflı baskı altına almaya ve kontrol etmeye stratejik önem verdi. 1909 Tatil-i Eşgal düzenlemeleri bu sürecin devamı oldu. 1912-1919 arasında savaş, sürgün ve tehcir politikalarıyla sınıfın yaşadığı atomizasyon derinleştirildi. Burjuva cumhuriyet dönemine girildiğinde ise işçi sınıfı tarihsel birikimlerinden kopmuş, kalifiye kesimini büyük oranda yitirmiş durumdaydı. Cumhuriyet döneminde işçi sınıfının genel kompozisyonu zafiyetlerle doluydu. Az sayıda kalifeye nitelikte işçi vardı. İşçi sınıfının kuşaklar arası bağı kopmuş, işçi kimliği zayıflamıştı. İşçilerin büyük bir kısmı yeni kuşak işçiydi ve halen kırla bağlarını sürüyordu, ciddi bir oranı ise yarı proleter karakterdeydi.

Nesnel olarak işçi sınıfı örgütsel dağınıklığı, yeni devletin korporatist politikalar uygulamasını kolaylaştırdı. Devlet bir taraftan işçi sınıfının atomizasyonunu derinleştirmek, diğer taraftan ideolojik hegemonyasını artırmak istiyordu.

İşçi Sınıfı Otonomisiyle Hareket Ediyor

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilk yıllarında işçi sınıfının bağımsız sendikal ve sınıfsal arayışları her şeye rağmen devam etti. 1924 yılında kurulan Amele Teali Cemiyeti bünyesinde birçok sendika öncesi yapıyı topladı. Cemiyet özellikle 1924 ve 1926 yılları arasında birçok işçi eyleminde önemli roller üstlendi, grevleri destekledi, grevci işçilere maddi yardımda bulundu. Mücadeleyi yönetmeye ve yönlendirmeye çalıştı. 1925 yılında üye sayısı 30 bin işçiyi aştı. Aynı yıl gerçekleştirdiği toplantıda (14 sendikadan 150 delege katılmıştı) iş yasası tasarısı hazırlanmasının kararı alındı. Bu yönde bir komisyon oluşturuldu. Ve taslak kısa sürede hazırlandı. Taslakta haftalık iş saatinin 46 saatle sınırlanması, sendikaların varlığının hukuksal olarak tanınması, toplu sözleşme hakkının devreye girmesi gibi önemli maddeler bulunuyordu. Ayrıca 1 Mayıs'ın işçi sınıfının bayramı olarak kabul edilmesi cemiyetin en önemli istemlerinden biriydi.

Aynı konjonktürde Şeyh Said isyanının yaşanması Kemalist devleti alarma geçirdi. Şiddetle Kürt isyanı ve her düzeydeki muhalefet bastırıldı. Aynı dönemde gerçekleşen Ağrı, Zilan ve Şeyh Sait isyanı Kemalizm'in ulusal soruna yaklaşımını net bir şekilde ortaya koydu. Hemen ardından, 1925 yılında Takrir-i Sükûn Kanunu çıkarıldı. Bu kanunla "sükûnu sağlamak" üzere hükümete her türlü cemiyeti kapatmak yetkisi verildi. İşçi sınıfının siyasal ve sendikal örgütleri yasaklandı. Kemalist iktidarın en temel burjuva demokratik haklardan bile ne kadar uzak olduğu

pratik olarak ortaya çıktı.

Daha önceki yıllarda işçi bayramı olarak kutlanan 1 Mayıs da 1925'te yasaklandı. 1 Mayıs 1935 yılında çıkarılan bir kanunla "Bahar ve Çiçek Bayramı" olarak ilan edildi.

Baskı yasaları ve çıkarılan yeni kanunlar işçi sınıfının sadece örgütsel varlığına değil, ruhuna yönelik de saldırıları da içeriyordu. 1 Mayıs'ın bahar ve çiçek bayramı ilan edilmesi sınıfın ontolojisine yönelik bir saldırıydı ve burjuvazinin kibrinin dışavurumuydu.

İşçi sınıfı 1926-1929 yılları arasında başta demiryolları işçileri olmak üzere, tramvay ve liman işçileri önemli grevler gerçekleştirdi. 1926 yılında Doğu Demiryolları İdaresi'ndeki işçiler ücretlerin düşürülmesine ve işgününün uzatılmasına karşı grev komitesi oluşturdu. Yazdıkları talepler dilekçesine sendikaya üye işçi sayısının aşağı-yukarı altı misli imza atıldı. 1926 yılında deniz işçileri greve çıktı. Grev şiddetle bastırıldı. Aynı yıl hamallar ve liman işçileri de greve gitti. 1927 yılında Adana-Nusay-

1927:
15 işçi
ölüyor.
Adana-
Nusaybin
demiryolu
işçileri grevi
kanla bastırılır.

bin demiryolu işçileri greve çıktı. 850 işçi 20 gün grev yaptı. Fransız şirket grev kırıcılarıyla trenleri çalıştırmak istedi. İşçiler eşleri ve çocuklarıyla birlikte rayların üzerine yatarak trenlerin çalışmasını engelledi. Daha sonra askeri birlikler greve müdahale etti ve grev kanla bastırıldı. Grevci işçilerin birçoğu tutuklandı.

1927 yılında 1 Mayıs, Amele Teali Cemiyeti önderliğinde 2000 işçinin katılımıyla kutlandı. 1 Mayıs kutlaması cemiyetin binasının önünde oldu. Aynı yıl içinde cemiyet yasadışı ilan edildi. Cemiyetin yönetim kurulu ve 150 militanı tutuklandı. Dernek binasına el konuldu. Cemiyet dağıtıldı. 1926-1927 yılında işçi sınıfının sayısı 250 bin civarındaydı.

Takrir-i Sükûn Kanunu'nun bütün engellemelerine rağmen 1929 yılındaki çeşitli işçi örgütlenmeleri varlığını sürdürmeye çalıştı. Bu dönemdeki birlik ve derneklerin üye sayısı şöyleydi; Zonguldak'ta bulunan Maden İşçileri Birliği 8000 üyeye sahipti, tütün işçileri 4 birlik içinde örgütlenmişti (ülke çapında 25 bin tütün işçisi bulunuyordu), bu birliklerin toplam üye sayısı 5000'e ulaşmıştı, 4 büyük demiryolunda örgütlenmiş derneklerin üye sayısı 3800'dü, Ankara'da harp sanayide çalışan işçilerin ancak 800'ü örgütlüydü, İstanbul'da 950 tramvay işçisi, 9 bin hamaldan 3 bini, 3 bin liman yükleme işçisinden 1000'i örgütlüydü. İşçi birlikleri ve derneklerine toplamda 45 bin işçi üyeydi. Sınıfın en örgütsüz kesimini ise tarım işçileri oluşturuyordu.

1929 dünya ekonomik krizinin Türkiye'ye yansımaları

şiddetli oldu. Ekonomik bunalım yıllarında sınıfa yönelik baskılar artırıldı. Yaşanan krizin yükü ve sarsıcı etkileri işçi sınıfının ve emekçi kitlelerin üzerinden çıkarılmaya çalışıldı.

1929 krizi dünyayı yıkıcı bir anaför gibi sardı. İtalya ve Almanya krizi en yoğun yaşayan ülkeler oldu. Bu iki ülkede işçi hareketinin ve konsey deneyimlerinin yenilgiyle birlikte faşist dalga yükselişe geçti.

Faşist Mussolini, bir iktidar yürüyüşü olan Roma Yürüyüşü sonrasında, 1920’de iktidara geldi. İtalya’da, faşizmin “Demir Ökçe”si hâkimiyetini kurmasıyla, emperyalist ataklara başladı.

İşçi hareketinin yenilgisi üzerinden kendini inşa eden ve 1929 krizinin yarattığı katastrofu geniş bir örgütlenme zemini olarak kullanan Hitler faşizmi, hızla iktidara tırmandı. Hitler faşizmi 1932 yılında iktidara geldi. Finans kapital işçi sınıfına stratejik saldırılarını ve emperyal arularını faşizmle gerçekleştirmeyi hedefledi. Faşizm bir karşı devrimci hareketti. Ve işçi sınıfının felç edilmesi ve kadavraya dönüştürülmesi hedefleniyordu.

Japonya emperyalist ve militarist bir güç olarak kendi sömürge hinterlandında harekete geçip, Uzak Asya’da işgal politikaları izliyordu.

Dünyadaki bu faşist dalğanın gelişimi Türkiye’de de etkisini gösterdi.

Faşizm patolojik bir gelişme, bir sapma değildi. Faşizm finans kapitalin son derece net bir tercihiydi. Kök ve total

bir devleti ifade ediyordu. Kapitalist devlet ontolojik olarak karşı devrimci bir aygıttı ve sınıf tahakkümünün özü de buralarda saklıydı. Faşizm sınıflar mücadelesinin olağanüstü momentlerinde işçi sınıfına stratejik bir saldırıyı ifade eden olağanüstü bir devlet biçimiydi.

İtalya ve Almanya'daki faşist rejimlerin politikaları, Türkiye'nin siyasal yaşamında yansımalarını buldu. İşçi sınıfının maksimum sömürsüne yönelik uygulamalara girildi. Sınıfın her düzeydeki örgütlenme çabası şiddetli karşılık buldu.

1931 yılında işçi sınıfı yaşadığı bütün baskılara rağmen sık sık protesto eylemleri gerçekleştirdi. Yasaklamalara rağmen 1 Mayıs etkili şekilde kutlandı. Özellikle İstanbul merkezli grevler yaşandı. Tütün işçilerinin ve liman işçilerinin grevleri dikkat çekti.

1932 yılında İstanbul'da Fransız tütün fabrikasında gerçekleşen grev, sınıf hareketine moral verdi. Aynı yıl İzmir incir fabrikalarında 2000 işçi greve çıktı.

1933'te Seyrû Sefayin adlı denizcilik şirketinde çalışan işçiler ve denizciler büyük çapta grev gerçekleştirdi. Tütün ve mensucat işkolunda çeşitli gösteriler yapıldı.

İşçi eylemlerine karşılık burjuvazinin saldırıları ve baskısı da artmaktaydı. Ceza Kanunu'nda yapılan yeni düzenlemeler, faşizmin Türkiye'deki yansımalarının bir göstergesi oldu.

Ceza Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, örgütlenme özgürlüğünü sınırlayan yasaklar pekiştirildi. Mussoli-

ni'nin iktidarda olduğu faşist İtalya'da Zanardelli Kanunu adıyla anılan kanundan aynen aktarılan Türk Ceza Kanunu'nda iki defa değişiklik yapıldı. 1933'te yapılan değişiklikle, grevleri teşvik edenler için ağır cezalar getirildi. 1936'da yapılan değişiklik ise 141. ve 142. maddelerin ceza yasasına girmesi şeklinde oldu. Sendikalar dahil her türlü sınıfsal örgütlenme ve propaganda yasaklanıyordu. 141 ve 142 Türkiye'nin yakın tarihine kadar toplumsal muhalefeti boğmak, işçi hareketinde olası gelişmeleri engellenmek için devreye sokuldu. Ve devlet bu yasayı son derece etkin kullandı. Finans kapitalin her düzeyde rahat etmesi arzulandı. Yasa 1991 yılında kaldırıldı ama yerine daha rafine baskı yasaları getirildi.

1936'da İş Kanunu çıkarıldı. Bu kanunla, sendikaların yerine işçi temsilcilikleri getiriliyordu. Zamanın başbakanını Recep Peker'in bu yasayı takdimi dönemin atmosferini göstermesi açısından önemlidir: "İş Kanunu ile yurttaşların sınıflaşarak parçalara ayrılmasına karşı bir kale duvarı örüyoruz. Yeni İş Kanunu, sınıfçılık şuurunun doğmasına ve yaşamasına imkân verici hava bulutlarını ortadan silip süpürecektir." Yasa tipik bir korporatif uygulamaydı. Her düzeyde korporatif bir ablukaya alınarak, sınıfın atomizasyonu hedefleniyordu.

1938'de Cemiyetler Kanunu çıkarıldı. Cemiyet kurmak serbest oldu. Ama sınıf esasına dayanan cemiyetlerin kurulması yasaktı. Yani her türlü cemiyet kurulabilirdi; fakat işçi örgütü kurulamazdı. Cemiyetler kanunu da aynı mahiyette bir yasaydı. Bir korporatist uygulamayı içeri-

yordu. Benzer gelişme ve pratiklerin, aynı tarihsel süreçte İtalya’da Mussolini faşizminde, Portekiz’de Salazar faşizminde hayata geçirilmesi “ilginç” bir durumdur.

1933’te bestelenen 10. Yıl Marşı’nın pek bilinmeyen bir kıtası şöyle der:

Örnektir milletlere açtığımız yeni iz;
İmtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitleyiz;
Uyduk görüşte bilgi, gidişte ülküye biz.
Tersine dönse dünya yolumuzdan dönmeyiz.

Milli Şef Dönemi, Köy Enstitüleri ve Halk Evleri

1938’de “Ebedi Şef” ilan edilen Mustafa Kemal yaşamını yitirdi. Yerine cumhurbaşkanlığına “Milli Şef” diye anılan İsmet İnönü seçildi. İsmet İnönü dönemi Milli Şef dönemi diye tanımlandı.

Parti devlet bütünleşmesini ifade eden tek parti diktatörlüğü yeni bir vizyonla devam ediyordu. CHP’nin değişmez genel başkanı olarak İsmet İnönü belirlendi. CHP dönemin devlet partisiydi. Ve bu durum parti tüzüğünün 3. maddesinde yer aldı. İnönü’nün iktidarı II. Dünya Savaşı dönemine denk geldi. Ülkede savaş ekonomisi uygulanmaya başlandı. Toplumsal muhalefete yönelik baskılar aynı şiddetle sürdü. Sınıfa angarya sistemi dahil, ağır çalışma koşulları dayatıldı. Örgütlenme çabaları şiddetle engellendi. Aynı dönemde kökleri 1933’lere

dayanan köycü söylem ve pratiklere devam edildi.

Köycü söylem ve pratikler 1930'ların ilk yıllarında hayata geçirildi.

Halk Evleri, "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" ve 1940'da yürürlüğe sokulan Köy Enstitüleri gibi adımlar Kemalist ideolojiyi kıra taşıma aracı ve yeni rejimin köylülüğü kendi kitle tabanı haline getirme hamleleri olarak öne çıktı.

1929 krizi bütün dünyada ekonomik olarak içe kapanmaya yol açtı. Bu durum Türkiye'de temel üretici kesim olarak köylünün rolünü artırdı. Yeni rejimin köycü bir söylem geliştirmesi ve köylülüğe yönelik bir dizi düzenleme yapması, köylülüğün yeni rejim tarafından temel kitle tabanı olarak görülmesinin ürünüydü. Devlet partisi

Köy Enstitüleri, kırdaki kapitalist formasyona ayak uydurma ihtiyacının ve köylülüğün yeni rejim tarafından temel kitle tabanı olarak görülmesini bir ürünüydü.

olan CHP de, aynı mantıkla kendi kitle tabanını köylülük üzerinden kurmaya çalıştı. Yukarıda sözünü ettiğimiz tüm organizasyonlarda CHP aktif olarak rol aldı. Benzer söylemin ve pratiklerin aynı tarihlerde (1933) Nazi Almanyası'nda gerçekleşmesi dikkat çekicidir.

Toprak reformu yönünde somut bir adım atılmamasına rağmen köylüyü yerinde tutmak ve eğitimle köyü kalkındırma, kendi içinden çıkan çocuklarla köyü imar etme, eğitime eksenli bu yaklaşımlar özünde bir korporasyonu ifade ediyordu. Ve özellikle köylülüğü denetlemek, kontrol altında tutmak ve rejime angaje etmek amaçlanıyordu. Rejim bekasını bunun üzerinden kuruyordu. Bu tutum alışın arka planında işçi sınıfına karşı duyulan korku vardı. Devletin tarihsel olarak (Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve Perslerden gelen) sınıf tecrübesi yıkıcı ve denetlenmesi zor bir güçten korkmayı gerektiriyordu. Ekim Devrimi'nin soluğunu hissetmiş ve devrimin gerçekleştiği ülkenin sınırlarında kurulmuş bir devlette işçi sınıfından korkmanın sahici bir boyutu vardı. Devlet bu korkuyu bugüne kadar yaşadı ve reflekslerini ona göre geliştirdi.

Köy Enstitüleri'ne ilişkin küçük bir vurgu yapmak gerekirse enstitüler süreç içinde merkez kaç bir etki yarattı. Bu etki kendini okulların açılma mantığından ötede bir yerde dışa vurdu. Bir nevi diyalektik sosyoloji devreye girdi. İleriki yıllarda bu okullardan mezun olanların Türkiye'deki demokrasi mücadelesine önemli katkıları oldu. Kontrol dışı gelişmelerin yaşanması enstitüleri kuran siyasi yapının, yani CHP hükümetinin devreye girmesine

yol açtı. Okullar bir müddet sonra hükümet kararıyla kapatıldı. CHP'nin dahil olduğu gerici dalga ve anti-propaganda okulların tasfiyesini (1947) beraberinde getirdi. Ve bu projenin mimarları olan Hasan Ali Yücel ve Hakkı Tonguç gibi özel kimliklerin komünistlik suçlamasıyla kovuşturmaya tabi tutulup, görevden alınmasına yol açtı.

1923 sonrası oluşan egemen blok ontolojik olarak en başta tarım ve ulusal sorunu çözecek ve en asgari düzeyde burjuva demokratik normları hayata geçirecek bir niteliğe haiz olmadı. Zaten başından itibaren böyle bir potansiyelde taşınmadı. İttifakın taraflarından biri pre-kapitalist unsurlardı. Komprador nitelikli burjuva klik ise yağma, talanla ve devlet himayesinde kendi varlığını inşa etmişti. Silahlı bürokrasi ise sermayenin ve mülkün Türkleştirilme operasyonların yürütücüsüydü. Rejimin vesayetini elinde tutuyordu. Kemalist rejim her düzeydeki demokratik muhalefeti şiddetle bastırarak etki gücünü kurabildi. Özellikle egemen bloğun bütün kesimlerinin korkusu işçi sınıfının şekillenmesi ve siyasal bir güç haline gelmesiydi. Ekim Devrimi gerçekliği işçi sınıfının yıkıcı kapasitesini ortaya koymuştu. Bu sorunlar ya şiddet ve asimilasyonla ya da palyatif müdahalelerle bastırıldı. Bir nevi kapitalist entegrasyona bağlı militarist modernleşme yönünde adımlar atıldı. Bu realitenin görülmemesi “Kemalist devrimler” adı verilen düzenlemelere derin manalar yüklemeyi getirmiştir.

Marksizm'in pozitif yorumunun Türkiye solunda egemen bir anlayış olmasından dolayı hem Kemalizm'e ulu-

sal kurtuluşçu, ilerici vurgular yapılmasını koştullamıştır hem de bu düzenlemeler içeriğinden kopartılarak ele alınmıştır.

1930-1946 arası ve özellikle savaş yılları ve bu dönemde uygulanan savaş ekonomisi Türkiye kapitalizminin sıçramalar kaydetmesini yol açtı. Bu süreç özellikle devlet sermayesi üzerinden gelişti. Aynı dönem finans kapitalin (devlet fideliğinde ve özellikle İş Bankası'nın sağladığı muazzam olanaklar sayesinde) oluşumunu ve palazlanmasını beraberinde getirdi.

1942'de devreye sokulan Varlık Vergisi uygulamasıyla gayri Müslim sermayenin tasfiyesi çok büyük oranda tamamlandı. Rum ve Ermeni kökenli sermayedarların önemli bir kısmı mülksüzleştirildi ve sermayelerine el konuldu. Rum ve Ermeni kökenli sermayedarlar yurtdışına kaçtı. Yaratılan terörize ortam sonucu alt sınıflara mensup gayri Müslim nüfusun çok geniş bir kesimi yurtdışına çıkmak zorunda kaldı. Bu süreçte gasp edilen sermaye birikimi ve mülkler finans kapitale farklı biçimlerde, ağırlıkta destekleyici krediler şeklinde aktarıldı. Devlet eliyle palazlandırılma operasyonları ifrata vardırıldı. Aynı dönem hızlı bir tekelleşme şeklinde gelişti. Talan ve yağmacı finans kapital, aynı zamanda asalak ve son derece pısrık bir karakterdeydi.

1938-1939 yılları arasında işçilerin hayat standartları ciddi oranda düştü. O günkü istatistiklere göre 5 kişilik bir ailenin ortalama gideri İstanbul'da 54 Lira 36 kuruşken, Ankara'da 57 Lira 76 kuruştı. İşçilerin ise ortalama

aylık ücreti 26 Lira 78 kuruştı.

Kadın ve çocuk işçilerin ücreti erkek işçilerden yüzde 25 ya da yüzde 30 oranında düşüktü. İşyerlerinde çalışanların yarıya yakınının kadın ve çocuk olduğu düşünülürse, sömürü oranının boyutu kavranabilir. Bu dönemde kadın ve çocuk işçilerin çalıştırılma oranı hızla arttı.

1939'da başlayan II. Dünya Savaşı boyunca, işçiler için zorunlu fazla mesai uygulaması getirildi. Çalışma koşulları daha da ağırlaştı.

1936-1945 yılları arasında çalışma süreleri uzatılarak, 14 saate yükseltildi. Angarya sistemi uygulandı. 1938'de başlayan ücretlerdeki düşme eğilimi, savaş yıllarında artmaya devam etti. Bir dizi işçi düşmanı ve baskıcı yasalar gündeme getirildi.

1932 yılında Türkiye'de işçi sınıfının sayısı 360 bindi. Bu sayı 1939'da 538 bine, 1945'te ise 700 bine ulaştı.

II. Dünya Savaşı'ndan dünya işçi sınıfının ve anti-faşist güçlerin zaferle çıkmasından sonra, 1946 Haziran'ında, Cemiyetler Kanunu'nda değişiklikler yapılarak, sınıf esasına dayanan cemiyetlerin kurulması serbest bırakıldı. İşçilerin sendika kurma özgürlüğüne kavuşmalarıyla ortaya çıkan çok sayıda sendika, iktidarı telaşa düşürdü. 1946 Aralık ayında sıkıyönetim ilan edildi. Sıkıyönetim bütün işçi kuruluşlarını kapattı ve yöneticilerini yargıladı.

1925-1946 döneminde işçi sınıfı üzerindeki yoğun baskı, yaşanan konjonktürün etkileri ve sınıfın şekilsizliği, örgütlenme çabalarını sekteye uğrattı, sendikal arayış-

larda etkili olmadı.

Böylesi bir durumun nedenlerini sınıfın genel profiline ve yaşadığı karşı devrimci operasyonlara bakarak kısaca şöyle açıklayabiliriz: Trablus ve Balkan Savaşlarının ardından I. Dünya Savaşı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş süreci ülkeyi ekonomik olarak çökme noktasına getirmiş, on binlerce genç bu savaşlarda yaşamını yitirmiş, birçok insan savaşlar süresinde hastalıktan ölmüştü. Emekçi sınıflar savaş yorgunu ve son derece yoksuldu.

Osmanlı İmparatorluğu son döneminde, savaşlar ve uygulanan tehcir, sürgün, katliam gibi faşist politikalar sonucu işçi sınıfı paralize olmuş ve vasıflı işçilerin büyük bölümünü oluşturan Rumlar ve Ermeniler savaş sonrasında göç etmek zorunda kalmıştı.

Tarihsel deneyimler sendikaların genellikle vasıflı işçiler tarafından kurulduğunu göstermektedir. Vasıflı işçilerin bir düzeyde tasfiyesi Osmanlı topraklarında önemli bir sendikal pratiğin doğmasını engellemiştir. Bu durum aynı zamanda sınıfın nesnel ve öznel şekillenmesini etkiledi. Sınıfın kuşaklar arası bağını koparttı. Deneyim aktarımı engelledi. Aynı şekilde çok milletli sınıf olma karakterinin yaratacağı enternasyonal içerik darbeler aldı.

1923'ten sonra karşımızda paralize olmuş bir sınıf vardı. Tarihsel belleği ve deneyimi zayıflamış ve şekilsizleşmişti. 1923'ten sonra sınıfa yönelik ikinci operasyon gerçekleştirildi. Kemalist iktidarın korporatist karakterinin bir yansıması olan bu operasyonla sınıfın en becerili ve

vasıflı kesimleri “memur” adı altında istihdam edildi. Bu kesime, 1926 yılında kabul edilen Memurin Kanunu ve sonrasında kabul edilen bazı kanunlarla farklı ekonomik ve toplumsal ayrıcalıklar tanındı. Bu kanunlarla memur olan kişinin iş güvencesi ve gelecek güvencesi sağlanıyordu. Bu durum atipik bir işçi aristokrasine tekabül etmekteydi ve sınıfın önemli kesiminin sınıf mücadelesinden koparılması ya da mesafelenmesi anlamına gelecekti.

İşçi sınıfının en eğitilmiş ve becerili kesiminin “memur” adı altında bölünerek, önemli ayrıcalıkları olan atipik işçi aristokrasisine dönüştürülmesi mücadele, örgütlenme ve sendikalaşma eğilimini ciddi biçimde gerilettiler. Ancak bu kesim uzun yıllar sonra 1990’ların ortalarında sınıfsal reflekslerle harekete geçti ve sendikal örgütlenmeler yarattı. Yinede 1995-2020 arasında, yani 25 yıllık mücadele birikimine rağmen sınıfın bu organik kesiminin nesnel ve özel şekillenmesinde ciddi problemler yaşanıyor. Bu durum uzun bir döneme yayılmış kuşakları etkileyen şiddetli atomizasyonun ve bilinç çarpılmasının sonuçlarıdır.

Türkiye kapitalizminin gelişim sürecinde, devletin ekonomik bir aktör olmasından kaynaklı ve sermayenin ontolojisiyle de bağlantılı olarak, kamu yatırımları son derece önemli oldu. Hemen hemen temel sektörlerin bütününde kamu işletmeleri devreye sokuldu. Bu durum neo-liberal politikaların radikal biçimde hayata geçirilmesine kadar devam etti. Bu politikaların değişmesinde birinci kırılma eşiği 1980’lerde, esas olarak kırılma eşiği ise 1990’larda gerçekleşti. Radikal özelleştirme politi-

kalariyla KİT'ler finans kapital tarafından yağmalandı. KİT'ler aynı zamanda Türkiye işçi sınıfının yoğun bir kesiminin çalıştığı alanlardı. Bu alanlarda çalışanlara kamu işçileri adı verildi. İşçi sınıfının önemli bir kesimi kamu işletmelerinde istihdam oldu. Devlet işçi sınıfının bu kesimine yönelik korporasyon politikalarını etkin ve çok yönlü bir şekilde uyguladı. Kamu işyerlerinde işçilik yapmak da, belirli bir ayrıcalık olarak görüldü, gösterildi. Patronaj ilişkilerinin, siyasal kayırmacılığın ve angajmanın yaygın olması başından sınıf kimliğini aşındırmakta, patron-kliyet ilişkisini koşullamaktaydı. Bu ortam devletin korporasyon politikalarının derinleşmesini ve kök salmasını sağladı. Kamu işyerlerindeki belirli düzenlemeler, iç yönetmelikler, kısmı haklar, uzun çalışabilme olanakları, göreceli ekonomik olanaklar bir ayrıcalık olarak sunuldu. Sınıfın geleneksel değer yargıları, pederşahi kültürü devlet baba imajıyla pekiştirildi. Bu faktörler kamu işçilerin devlet politikalarına angajmanına yol açtı. Sınıfsal refleksi zayıflattı. Kamu işçilerin tarihinde bu hegemonyayı kırmaları, kopuşu sağlamaları iki momentte gerçekleşti. Birinci moment 15-16 Haziran Ayaklanması, ikinci moment 1989 Bahar Eylemleri oldu.

Sınıfın bu genel profiline bir ek de şöyle yapılabilir; bu dönemdeki işçilerin önemli bir bölümü ilk kuşak işçilerdi. Bu işçilerin bir örgütlenme ve mücadele geleneği, alışkanlığı yoktu. Her şey yaparak öğrenildi, öğrenilerek yapıldı. İşçi sınıfı 20. yüzyılın ikinci yarısına bu birikim ve özellikleriyle girdi.

DP Dönemi ve 1946 Sendikacılığı

İkinci Dünya Savaşı faşizmin yenilgiyle sonuçlandı. Sovyet Birliği halkı ve Avrupa işçi sınıfı ve antifaşist güçler ve devrimciler büyük bedeller ödeyerek faşizm dalgasını püskürttüler. Savaş sonrası kurulan iki kutuplu dünyada Türkiye, savaş öncesinde izlediği dış politikada görece özerk tutumunu terk ederek, ABD'nin tam angajmanına girdi.

Bu süreç siyasal rejimin yeniden düzenlenmesini zorunlu kıldı. Dış faktörlerin yanında bir dizi iç faktör de rejimin restorasyonunu koşulladı.

Finans kapital savaş koşullarının yarattığı olanaklarla ciddi gelişme göstermişti. CHP'nin bürokratik denetimi bu kliği şiddetle rahatsız ediyordu. Ayrıca Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun gündeme gelmesi, egemen blok içinde farklı tutum alışlara yol açtı. Büyük toprak ağalarının bir kısmı bırakın bir toprak reformunu, top-

13 Temmuz 1947

Amerikan yardımı anlaşması imzalandı

Bizim dün imzaladığımız anlaşma, Yunanların imzaladıklarından bariz şekilde farklı bulunuyor

İmza töreni Dış İşleri Bakanlığında saat 12 de yapıldı. Dış İşleri Bakanımız ve Amerikan Büyükelçisi sayısız diplomatik birer nutuk söylediler

Amerikan deniz

Okullarda, ABD yardımı olarak gönderilen süt tozunu içen çocuklar.

rakların çok cüzi bir oranının bile kamulaştırma ihtimaline karşı harekete geçti. Böylece CHP'de oluşan siyasal bloktan kopmalar yaşandı. Savaş yılları emekçi kitleler için yoksulluğun derinleşmesi anlamına geldi. Yığınlar rejime karşı ciddi reaksiyon içindeydi. Bu faktörler çok partili rejim diye ifade edilen bir restorasyon sürecini zorunlu kıldı (1946).

Savaş sonrası birincil emperyalist güç konumuna gelen ABD, bir emperyal savaş örgütü olan NATO'yu kurdu. 1929 krizinin yıkıcılığı, küresel finans kapitalin önlemler alma ihtiyacına yol açtı. Ayrıca emperyalist hegemonyanın inşası ve derinleşmesi için sermaye ihracı ve borçlandırarak bağımlılaştırma ve kapitalist ekonomiyi düzenlemek için IMF ve Dünya Bankası kuruldu. Türkiye kısa zamanda hem NATO'ya (1952), hem de IMF'ye üye oldu (1947). Bu süreç, bir yeni sömürgeleştirme süreci olarak işledi.

1950 seçimlerini Demokrat Parti kazandı. CHP elitinin içinden çıkan, liberal eğilimli kişilerce kurulan parti, egemen kliğin bir fraksiyonunu temsil ediyordu ama sınıf düşmanlığı konusunda CHP'yle son derece uyumlu politikalar izledi. TKP'ye yönelik cumhuriyet tarihinde peş peşe yapılan tutuklamalar devam etti. DP döneminde meşhur TKP'ye yönelik 1951 tutuklaması yapıldı.

Her şeye karşın işçi sınıfı örgütlenme arayışlarını sürdürdü.

Türkiye işçi sınıfının yüz yıllık mücadelesi yanında,

dünya işçi sınıfının kazanımları ve II. Dünya Savaşı'nda faşist Nazi Almanyası ve Mussolini İtalyası'nın yenilmesinin uluslararası düzeyde yarattığı demokratik atmosfer, yeni bir dönemi işaretlemişti.

İlk gelişmelerden biri rejimin sınıf esasına dayalı cemiyet kurma yasağının kaldırılması oldu. 1946 yılında kurulan Çalışma Bakanlığı'nın hazırladığı taslağın kabulüyle, 1947 yılında Sendikalar Kanunu çıkarıldı. Sendikalar yasal olarak tanındı.

1947 yılında 5018 sayılı İşçi Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkındaki Kanun, iki İngiliz uzmanın tavsiyeleri göz önünde tutularak hazırlandı.

Yasa, sendikaları tanısa da, sendikalara toplu sözleşme ve grev hakkı tanımayarak, onları temel işlevlerinden yoksun bırakmaktaydı. Ayrıca sendikaların siyasi faaliyet yürütmelerine önemli yasaklar getiriliyor, sendikaların uluslararası kuruluşlara üye olmaları Bakanlar Kurulu'nun iznine bağlanıyordu. Yasa bir anlamda sendikaları siyasi iktidarın denetimi altında tutmayı amaçlamaktaydı.

Yine de yasa, istenilen sendikaya üye olunmasını ve aynı işkolunda birden fazla sendika kurulabilmesini güvence altına almaktaydı.

Yasanın çıkmasından sonra uzun süre sendikal örgütlenmelere karşı çıkan CHP, bu tavrını hemen değiştirerek (!) İşçi Bürosu adı altında bir örgütlenmeye gitti. CHP, bu büro aracılığıyla sendikaları kendi paralelinde örgütlemeyi hedefledi. Özellikle İşçi Bürosu aracılığıyla kamu

kesimi işyerlerinde sendikalar örgütlenmeye başladı.

CHP, işçi sınıfının bağımsız örgütlenmesinin önünde engel olarak, kendi güdümünde ya da etki alanında sendikalar oluşturmaya çalıştı.

Çalışma Bakanlığı'nın kasasındaki ceza paralarından sendikalara kaynak aktardı. Halkevleri ve benzeri kuruluşlardan sendikaların masa ve sandalye ihtiyaçları karşılandı. Yeni kurulan sendikaların tüzükleri, bu kuruluşların tüzükleri örnek alınarak hazırlandı. İşçi yardımlaşma dernekleri vb. kuruluşların bazıları sendikalara dönüştürüldü.

1946 yılı ve sonrasında kurulan sendikalar ağırlıklı işyeri sendikasıydı. Bir kısmı ise belirli yerdeki ya da yöredeki işçileri örgütleyen yerel sendikalardı. Bu yapılar aynı zamanda iki tür üst örgütlenme içinde oldular.

İşkolundaki sendikalar federasyon örgütü içinde yer alırken, aynı bölgede ya da yörede farklı işkollarında faaliyet yürüten sendikalar ise, sendikal birlikler içinde yer aldı.

Örneğin çeşitli illerde kurulan taşıt işçileri sendikaları, Türkiye Taşıt İşçileri Federasyonu altında bir araya gelirken, yine farklı illerde örgütlenmiş tekstil işçileri TEKSİF'i kurdular.

Sendikal birlikler içinde öne çıkan yapı ise İstanbul İşçi Sendikaları Birliği oldu.

1946 sendikacılığı emek tarihinde bir hamleyi, önemli bir birikimi ve sıçramayı işaret eder. Altı ay gibi kısa bir

dönemi içerse de, sınıfın 110 yıllık arayışının ifadesi oldu. Binlerce işçinin ortak ruh halini simgeledi. 1946 sendikacılığın inşasında iki sosyalist legal parti önemli rol oynadı.

TSP -Türkiye Sosyalist Partisi ve TSEKP -Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi'nin kuruluşu savaş sonrası siyasal konjunktürün ürünüydü.

DP, CHP'ye karşı muhalefet yaparken her ne kadar toplu sözleşme, grev hakkı ve geniş özgürlükler vaat etse ve hatta hakları programına alsada, iktidara geldiğinde vaatlerinin hiçbirini yerine getirmede. Sınıfı ve sendikal faaliyeti kendi denetimi altına alma ve tasfiye taktikleri izledi. CHP'nin izlediği politikalar da oldukça ilginçti. İktidarda olduğu dönemde grev hakkına şiddetle karşı çıkan CHP, 1950 yılında iktidardan düşmesiyle birlikte grev hakkını savunmaya başladı. Hatta grev hakkını programına alarak işçi sınıfına mesaj vermeye çalıştı.

DP ve CHP özünde egemen kliklerin partileriydi en başta işçi sınıfını kontrol etmeyi, şekillenmesini engellemeyi amaçlıyorlardı. Korporatist politikalarla sınıfın devrimci enerjisini absorbe etmek, iki siyasal yapının da temel yönelimi oldu. Ayrıca sayısal olarak giderek büyüyen işçi sınıfı bir oy deposu ya da potansiyel seçmen kitlesi olarak görülmekteydi. Sınıf bu yönde farklı manipülasyonlara maruz kaldı.

1952 yılında Türk-İş'in kurulması tam bir korporatist operasyon olarak gelişti.

DP iktidarı döneminde Türkiye, Soğuk Savaşın Or-

tadoğudaki ileri karakolu gibi mevzilendirildi. Türkiye, Orta Doğudaki küçük NATO işlevi gören ve bölgesel karşı devrim merkezi gibi hareket eden CENTO'nun kuruluşuna aktif olarak katıldı. Ayrıca jeo-politik açıdan SSCB'yi kesen bir blok olarak konumlandırıldı. Bu konumlanış Türkiye Cumhuriyeti'nin Soğuk Savaşın tampon ülkesi olmasının önünü açtı ve tarihsel olarak ikinci jeo-politik konumlanışını simgeledi.

1950'li yılların başında görülen hızlı büyüme, kapitalist ilişkilerde bir gelişmeyi ifade etti. Kırsal alanın belirli kesiminde görülen kapitalist gelişme, buradaki emek gücünün kentlere akmasına yol açtı. Bu yeni emek rezervi sanayide kullanıldı.

1950'li yılların sonuna gelindiğinde ekonomik büyüme yerini tıkanmaya ve bunalıma bıraktı. İhracatın daralması, döviz kaynaklarında sorunları artırmış, ekonomik dengeler bozulmuştu.

1938-1939 yıllarından, 1953-1954 yıllarına kadar Türkiye'nin borcu 543 milyon liradan, 3 milyar 60 milyon liraya çıktı. Yani borç bu dönemde 6 misli arttı. 1960 doğru orantısal artma hızlandı.

1948'te tüm sanayi kollarındaki işçi sayısı 715 bin civarındaydı. 1953 yılında bu sayı 800 bini geçti. 1960'a doğru 1 milyonu aşacaktı.

IMF ve Dünya Bankası Türkiye'nin planlı ekonomiye yönelmesi yönünde projeksiyonlar yaptı. Türkiye kapitalizmi 1960'lara doğru yapısal dönüşüm sürecine girdi.

TÜRK-İŞ'in Kuruluşu, Korporatif Sendikacılık

Türkiye'de 1948'den sonra sendikaların ve sendikalı işçilerin sayısı orantısal olarak arttı. 1948'de toplam sendika sayısı 73, sendikalı işçi sayısı ise 52 bindi. 1952 yılına gelindiğinde ise sendika sayısı 248'e yükselirken, sendikalı işçi sayısı 130 bine ulaştı.

Savaş sonrası Türkiye'nin içinde yer aldığı kapitalist kamp için komünizm tehlikesi en büyük tehlike olarak lanse edildi. Soğuk Savaş politikaları köklü anti-komünist propagandayla birlikte yürütülüyordu. Bu konjonktürde özellikle sınıf abluka altına alınmak istendi. İşçi sınıfının denetlenmesi ve sistem içinde tutulması finans kapitalin ve kapitalist devletin en önemli yönelimini oluşturdu. Türk-İş'in kuruluşu bu düzlemde gerçekleşti.

Devlet izlediği korporatist politikalarla 1946 sendikacılığının birikimlerini ortadan kaldırmak, sınıfın bağım-

sız örgütlenme arayışlarını bertaraf etmek istiyordu. Bu yaklaşım Soğuk Savaş politikalarıyla kaynaştırıldı.

Aslında küresel düzeyde CIA'in organizasyonu ve yönlendirilmesiyle birçok ülkede benzer şekilde (özellikle Latin Amerika ve Doğu Asya'da) ve benzer tarihlerde, devlet kontrolünde işçi konfederasyonların kurulması dikkat çekti. Bu konfederasyonların kurucuları ve konfederasyona bağlı birçok sendika yöneticisi ABD'de eğitimler aldı. Yine bu yapılar ağırlıkta kamu işletmelerinde örgütlendi. Türk-İş de kamu işletmelerinde, devletin ve siyasi iktidarların desteğiyle örgütlendi. Daha önce bahsettiğimiz kamu işçilerine yönelik devletin izlediği taktikler ve bu taktiklerin kamu işçilerinde etkili olması Türk-İş'in kuruluş zeminlerini hazırladı.

Türk-İş yönetiminin temel sendikal karakterini, anti-komünizm ve devlet güdümlü hareket etme oluşturdu. Yakın sürece kadar bu tutum istikrarlı bir şekilde sürdürüldü.

Türk-İş işçi sınıfının sınıfsal varoluşunu zayıflatan, onu devlete tabi kılan, bir anlamda artı değer sömürsünü gizleyen, özünde sınıfın bağımsız bir güç olmasını engelleyen bir misyonla hareket etti.

Türk-İş ağırlıkta kamu kesiminde örgütlendi. O dönemde sanayinin de geliştiği alan kamu kesimiydi.

Grev hakkının olmadığı, siyasi özgürlüklerin sınırlandığı koşullarda kurulan ve örgütsel dayanakları kamu kesimi olan Türk-İş, siyasal iktidarla kutuplaşmadı ve

uyumlu politikalar izledi. Siyasal iktidarın politikalarını onaylayan tavır sergiledi, bütün bu politikaları da “diyalog” ya da “partiler üstü sendikacılık” gibi oportünist kavramlarla açıkladı.

Türk-İş’in 1954 yılına kadar hükümetle ilişkilerinde önemli sorunlar yaşanmadı. Örgütlülüğünün kamu sektöründe olması sendikal bürokrasiyi ve yönetimleri rahatlatmaktaydı.

Türk-İş 1955’te DP tarafından sıkıştırıldı.

1957 yılında Türk-İş başkanlığına Demokrat Parti üyesi bir başkanın seçilmesi, konfederasyonun hükümetle yeniden uyumlu politikalar geliştirmesine yol açtı.

Türk-İş 1960 yılında Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu-ICFTU’ya üye oldu. ICFTU, iki kutuplu dünyada makro dengelerin ürünü olarak etkinleşen ve Soğuk Savaş politikalarını uluslararası sendikal alana yansıtan bir yapı olarak hareket ediyordu.

27 Mayıs 1960 Darbesi

Bir Yanılsama 1961 Anayasası

1960 yılında, 27 Mayıs’ta gerçekleşen darbeyle DP iktidardan düşürüldü. Bu darbe iktidar bloku içinde silahlı bürokrasinin -ordunun etki gücünü ortaya koyan bir gelişmeydi. Darbe finans kapitalin aktüel ve uzun vadeli ihtiyaçlarına ve taleplerine uygun olarak atılmış bir adımdı.

Türkiye solunu ciddi yanılsamalara sokan 1961 Ana-

yasası ise özünde Weberyen manada rasyonel kapitalizme uygun düzenlemeleri içermekteydi. Aynı anayasada MGK'ya yüklenen işlevle ordu vesayeti hukuki boyut kazanmış ve daha sonra gerçekleşen darbelerin nesnel zemini hazırlanmıştır. MGK bir nevi yürütme organının asli unsuruna dönüştürüldü. Bahsi geçen demokratik haklar ve düzenlemeler daha rafine bir burjuva diktatörlüğünü öngörüyordu. Bu hakların açtığı zeminin kitleler ve ilerici güçler tarafından kullanılması başka bir bağlamda tartışmayı koşullar. Buradan hareketle 27 Mayıs'a ilerici misyonlar yükleme kapitalist devlet finans kapital ilişkisi, kapitalist devlet ve devletin zor aygıtları, üst yapı kapitalist devlet ilişkisinin sınıfsal mahiyetinin hiç anlaşılmadığını ortaya koymaktadır.

27 Mayıs, iktidar blokunun içinde yaşanan çelişki ve çatışklara karşı finans kapitalin hamlesini gösteren ve küresel kapitalizmle Türkiye kapitalizminin yeni ve üst düzeyde entegrasyonuna zemin açan bir darbedir. Kapitalist transformasyonun gerekleri doğrultusunda atılmış bir adımdır. Aynı tarihlerde Türkiye gibi kapitalizmin çevre ülkelerinde, benzer darbe ve adımların atılması tezimizi güçlendirmektedir. 1960'ta İran'da gerçekleşen "Ak Devrim", Mısır'da 1952'de Cemal Abdülnasır önderliğindeki Hür Subaylar darbesi bu gelişmelerden bazılarıdır.

Küresel boyutta 1960'lı yılların başını bir düzeyde, 1905-11 gibi yüksek bir konjonktür, kapitalist transformasyon açısından kritik bir eşik olarak değerlendirebiliriz. Bu hareketler ağırlıkta emperyalist-kapitalist

sistemin hegemonyasını yayması, entegrasyon düzeyini derinleştirmesi sonucu ve uluslararası işbölümünün ihtiyaçlarına göre çevre ülkelerde ekonomik alt yapıda yaşanan “gelişmelerin”, üst yapıda yarattığı değişim ihtiyacının bir sonucu olarak ortaya çıktı. Bazen geniş kitle desteğiyle biçimlenip, nispi de olsa burjuva demokratik düzenlemeleri içerebildi. Ve genellikle ardından sert karşı devrimci süreçler yaşandı.

Türkiye’de de benzer sürecin içinden geçti.

27 Mayıs darbesi sonrası ilk gündem yeni anayasa oldu. 1961’de halk oylamasıyla yeni anayasa kabul edildi. 1961 Anayasasında burjuva demokratik içerikte maddelerde vardı. Örgütlenme, propaganda, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakları gibi temel demokratik haklar anayasaya girdi. İşçi sınıfı için bu hakların yanında toplu sözleşme ve grev hakkı tanınması son derece önemli oldu. Fakat

İstanbul Sendikalar Birliği tarafından organize edilen mitinge 100 binden fazla işçi katıldı. Miting Türkiye işçi hareketi tarihinde o güne kadar görülen en büyük protesto gösterisiydi.

Saraçhane Mitingi işçilere toplumsal bir güç olduklarını gösterdi.

Sınıfın bilincinde yapsal bir değişimi işaretliyordu.

31 Aralık 1961

Dış Saraçhane’de yapılan büyük işçi mitingine katılanlar bir kare

**Saraçhanebaşı mitingine
100,000 işçi iştirak etti**

Türk işçisi olgunluk imtihanını başarı ile verdi ve endişeleri haksız çıkardı

Hatıpler, bilhassa, sosyal adalet, grev hakkı

bu hakların anayasal bir hak olmasına rağmen bir yasayla düzenleneceği belirtildi. Önemli gelişmelerden bir diğeri ise işçi sınıfının “memur” adıyla istihdam edilen kesimlerinin sendikalaşma hakkı kazanmasıydı.

Bu gelişmeler yeni bir konjonktürü işaretliyordu. Ama aslolan 1960'ların başında işçi sınıfı otonomisine dayanarak ayağa kalkıyordu. Bir anlamda sınıf mücadelesinin kendi iç diyalektiği işliyor, sınıf otonomisinden beslenerek, kendi ağırlığını ortaya koyuyordu.

1960'lı Yıllar, Toplumsal-Maddi Bir Güç Olarak Proletarya

İşçi sınıfı 1835'ten 1960'a kadar bir anlamda mayalanma, birikme dönemi yaşamıştı. 1960'lar bu birikimin patlayışını, dışa vuruluşunu ve işçi sınıfının toplumsal ve maddi bir güç olarak ortaya çıkışını simgeledi. Bu simgenin ilk büyük göstergesi Saraçhane mitingi oldu.

İstanbul İşçi Sendikaları Birliği, 31 Aralık 1961'de, anayasada yer alan hakların kullanılmasını sağlamak amacıyla, Saraçhane'de 100 bin -bazı verilere göre 200 bin- işçinin katıldığı bir miting düzenledi. Bu sayı dönem açısından olağanüstü bir rakamdı. Bir anlamda bu sayı, işçi sınıfının kalbi olan İstanbul ve Gebze-İzmit havzasındaki işçilerin çok büyük bir kısmının alana aktığını göstermektedir.

Saraçhane mitingi genel olarak kronolojik bir anlatım içinde ele alınır. Bu tutum solun tarih tezlerinde (bağlan-

tılı olarak sınıf tarihi anlatımlarında) hâkim olan ve sınıfı esasta antagonizmanın pasif ögesi ya da öznesi olarak gören, gelişmeleri kapitalizm ve kapitalizmin gelişmesi üzerinden tanımlayan ve sermayeye aktif bir öznellik yükleyen tarih tezleri ve anlatılarının bir yansımasıdır. Ya da sınıfa ve sınıf dinamiklerine oryantalist ya da ters oryantalist bir tarzda yaklaşımı göstermektedir..

Aslında miting işçi sınıfının “artık ben de varım” demesiydi. Ve bir anlamda 125 yıllık birikme ve mayalanma sürecinin patlamasıydı. Bu yorumumuzu 1961 sonrasını takip eden her yıl doğrulayacaktı. Artık işçi sınıfı harekete geçmişti.

1961'deki önemli gelişmelerden biri de Türkiye İşçi Partisi-TİP'in kuruluşu oldu. TİP, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin çeşitli organlarında yer alan bazı sendikacılar tarafından kuruldu. TİP legal bir yapılanma olarak sosyalizm düşüncesinin kitlelere ulaşmasını sağladı. 1965 seçimlerinde meclise 15 milletvekili sokabilecek başarı elde etti. TİP her şeyden önce ezber bozan bir gelişmeydi. İşçinin, emekçinin, yoksulun, ezilmişlerin sesi ilk defa radyolarda, meclis kürsülerinde duyuldu. En alttakiler, ötekiler görünür kılındı. Kürt Sorunu tartışılmaya açıldı. (Kürt sorununa, işçi sınıfının sosyalist devrim mücadelesi perspektifi üzerinden bakıldığı ilan edildi). TİP bir başka bağlamda 1960'lı yıllarda Türkiye solunun geliştiği ve beslediği kaynak oldu.

1963'te Türk-İş'e bağlı Maden-İş, Kavel Kablo Fabrikası'nda greve gitti. Kavel Grevi sınıf mücadelesinde bir

sıçramayı gösterdi. Aslında lokal bir eylem gibi başlayan direniş ve grev, hızla sınıfın taleplerinin kristalize olduğu bir içeriğe büründü. Kavelci işçiler Anayasal hak olan ama hala yürürlükte olan yasalarca yasak olan grev hakkını, fiili bir eylemle hayata geçirdiler. Ve gerçek manada ezber bozdular. Bu pratik işçi sınıfı için şiar niteliğinde sonuçlar yarattı: Haklar ancak söke söke alınabilirdi. Kavel Grevi, işçi sınıfına hakların kopara kopara alınabileceğini gösterdi.

Grev ve toplu sözleşme kanunu henüz çıkmamasına rağmen işveren, sendikayla sözleşme imzalamak zorunda kaldı. Grev kamuoyunda geniş yankı buldu. Şair Hasan Hüseyin aynı yıl Kavel adlı şiir kitabını yazarak,

Kavel Grevi, "Hakların yasalardan önce geldiği" dersini verdi. Türkiye işçi sınıfı fiili meşru mücadelesiyle güneşin altındaki yerini açtı. Grev geniş bir toplumsal desteğin odak noktası oldu. İşverenin ve devletin tüm engellemelerine rağmen işçiler grevi sürdürdüler. Fotoğrafta Kavel işçilerinin Grev çadırı görülüyor.

eylemin şiiirselliğini anlattı. Kendi deyimiyle Kavel destanını yazdı. İşçi sınıfın taleplerinin konsantrasyonu olan Kavel Grevi, yarattığı etkiyle, TBMM'yi 24 Nisan 1963 günü, 274 sayılı Sendikalar Yasası'nı ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasası'nı çıkarmak zorunda bıraktı.

Bu yasa Anayasa'da yer almamasına rağmen bir insanlık suçu olan lokavt "hakkını" da getiriyordu. Yasanın çıkmasında aktif rol oynayan, dönemin çalışma bakanı, daha sonra halkçı imajıyla "Karaoğlan" diye anılacak Bülent Ecevit, aslında daha o yıllarda finans kapitalin siyasi temsilcilerinden biri olduğunu lokavt yarasını, çıkan yasaaya ekleyerek gösteriyordu.

İşçi hareketi bu süreçten sonra hızlı bir gelişme sürecine girdi. Eylem ve örgütlenme faaliyetleri yoğunlaştı. Yasanın çıkması, lokavt yarasının varlığına rağmen fiili ve radikalleşen mücadeleyle birlikte sendikal çabaların güçlenmesini yol açtı.

1960 sonrasında nicel ve nitel olarak hızla gelişen işçi sınıfı, Kavel greviyle kendi öz gücünün farkına vardı, muktedir olma duygusunu yaşadı ve doğrudan eylemin önemini kavradı. Kavel grevi Türkiye işçi sınıfının mücadelesinde bir kilometre taşı işlevi gördü.

TİP'in varlığı, etkin ve ezber bozucu politik yaklaşımları ve özellikle 1965 genel seçimlerinde başarı göstererek meclise girmesi, sendikal hareketin bir kesiminde sempatiyle karşılanıyordu. Gelişmelerin Türk-İş bünyesine

Vedat Türkali'nin senaryosunu hazırladığı Ertem Göreç'in yönettiği, Ayla Algan, Fikret Hakan ve Beklan Algan'ın oynadığı, Karanlıkta Uyananlar filminden bir sahne. 1964

yansıması kaçınılmazdı ve öyle de oldu. TİP'in ilk kuruluşlarının hemen hemen hepsinin işçi kökenli ve sendikal faaliyetler içinden gelmesi boşuna değildi. Türk-İş içinde kutuplaşmalar arttı. Türk-İş'e bağlı ve yönetimde yer alan ve delegasyon çoğunluğunu oluşturan sendikalar, TİP'li sendikacılara karşı AP-CHP ittifakını oluşturdu. CHP de TİP'in yarattığı atmosferden rahatsızdı ve bu tavır sendikal alana yansiyordu. 1966 yılında yapılan Türk-İş'in 7. genel kurulu bir tasfiye genel kurulu niteliği taşıdı. Türk-İş içinde oluşan bu ittifakla, TİP'li sendikacılar yönetim dışında kaldılar. Korporasyon çizgi dışı gelişmelere tahammülsüzdü. Türk-İş her şeyden önce varlığını düzen içinde, statükocu bir biçimde ve sistemin burjuva siyasal güçlerine dayanarak sürdürüyordu. Türk-İş içinde olası bir emek odağının varlığı, hızla korporasyonu çözücü bir etki yaratabilirdi.

1966'da gerçekleşen Paşabahçe grevi, Türk-İş içinde yeni tartışmalara yol açtı. Grevi destekleyen bazı sendi-

kalar Türk-İş'ten ihraç edildi.

Türk-İş'ten ihraç edilen ve aralarında bağımsız sendikaların bulunduğu Maden-İş, Lastik-İş, Gıda-İş ve Zonguldak Yeraltı Maden-İş sendikaları 13 Şubat 1967'de DİSK'i kurdular. Bu sendikaların yöneticileri ağırlıklı TİP yanlısı bir politik tutum içindeydiler.

Bu süreç sendikal harekette korporasyon çizgisinden bir kopuş ve bir yol ayrımını işaretlemekteydi. Sınıf sendikasını arıyordu.

14 Ocak 1967 günü yapılan toplantıda DİSK'in kuruluş kararı alınmış, tüzel kişilik kazanmasına kadar yapılacaklar için komite ve komisyonların kurulması kararlaştırılmış ve ertesi gün 17 sendikanın imzasının olduğu ortak bildiri basına verilmiştir.

1967 yılında kurulan DİSK, işçi sınıfının işyeri işyeri ördüğü ve uzun bir biriktirme sürecinin sendikal alana yansımasıydı. Devletten, sermayeden, siyasi iktidarlardan sendikal hareketin bağımsızlığı şeklinde gelişen devrimci sendikal çalışmalar,

DİSK çatısı altında birleşti.

DİSK, TÜRK-İŞ'ten farklı olarak ağırlıkta özel sektörde örgütlendi. Kamu sektöründe korporasyon politikaları sonucu, devletin ve siyasal iktidarın belirlediği ve denetlediği çerçevede sendikal "faaliyet" yürütülüyordu. Bir anlamda Türk-İŞ'in mahareti bu çerçeveye uyum sağlamak ve sınıfı kontrol etmektir. Özel sektörde ise her şey daha çıplaktı. İşçiler kolay kolay bir yanılısma içine girmiyordu. Yaşanan küçük bir direniş ya da eylem, sermaye emek kutuplaşmasını hızla açığa çıkarıyor, ayrıca devlet ve devletin zor aygıtlarının niteliğini alenileştiriyordu. DİSK'in en büyük başarısı bu süreci iyi örmesi, sınıfın bağımsız, birleşik gücünü harekete geçirmesiydi. DİSK işçi sınıfıyla bütünleşmiş bir örgütlenme olmayı başardı. Sonraki yıllarda bu mücadelenin salt ekonomik boyutta kalmasından kaynaklı sorunlar açığa çıktı. Ama buradaki sorun da sınıfın siyasal öznesinin yaratılıp yaratılmamasıyla ilgiliydi. Ya da DİSK'te etki kurmuş sosyalist hareketlerin siyasal perspektifleri ve nitelikleriyle ilgili bir sorundu.

Türkiye'de 1965 sonrası toplumsal muhalefet, hayatın her alanında yükseldi. Başta işçi sınıfı, köylüler, öğrenci gençlik yeni bir dünya arayışının içine girdi. İşçi sınıfı grevlerle, direnişlerle, köylüler toprak işgalleriyle, öğrenci gençlik üniversite işgalleriyle toplumsal muhalefeti yükseltiyordu. Bir başka dünyanın arayışı toplumsal maddi bir güce dönüşüyordu.

Dünya ezilen halkları 1959 Küba Devrimi'yle muaz-

zam bir moral kazandı. Castro, Che, Camilo Cienfuegos, Celia Sanchez gibi adlar özgürlüğün simgeleri oldu. 1962 yılında Cezayir Devrimi ve ezilenlerin yaratıcı şehir gerillası pratiği sarsıcı etkiler yarattı. 1960'lı yılların ortalarında ABD'de ırkçılığa karşı başlayan sivil haklar hareketi milyonları harekete geçirdi.

1968 küresel isyan hareketine dönüştü. Zamanın ruhunu isyan, ayaklanma, reddetme oluşturdu. Türkiye de kendine özgü dinamikleriyle birlikte bu gelişmelerden etkilendi.

İşçi sınıfı 1968 yılına muhteşem eylemlerle girdi. Kapitalizmin acıyan yerine vuran bu eylemler; fabrika işgalleriydi. 1968 ve 1969'da fabrika işgal eylemleri yaygınlaştı.

1968'de Kozlu ve Üzülmez maden ocaklarında 15 bin işçi toplu sözleşme görüşmelerinin uzamasından dolayı maden ocaklarına inmediler. İşçiler, polis ve jandarma tarafından ablukaya alındı. 1968'de Derby ve Kavel işgali

Gamak Fabrikası'nda ücret alacakları için süren işgale polis saldırır. 29 Aralık 1979 günü, Şerif Aygün adlı işçi polis kurşunuyla katledilir. 4 işçi yaralanır. Saldırının tasviri, çizen Tan Oral

yaşandı. 1969'da Singer, Demirdöküm, Gamak, 1970'te Sungurlar işgalleri gerçekleştirildi.

Fabrika işgal eylemleri işçi sınıfının net bir şekilde antikapitalist duruşunu simgeledi. Fabrika işgal eylemleri kapitalizmin ruhu olan özel mülkiyete yönelik en radikal, en sert eylemlerdi. İşçi sınıfı bu eylemlerle, Marx'ın metaforuyla vampirin kalbine hançer sokuyordu. Ve vampirin-kapitalizmin nasıl öldürüleceğini gösteriyordu. Sınıfın en radikal eylem biçimlerinden biri olan bu eylem tarzı emek ve sermaye çelişkisinin şiddetini dışa vuruyordu. Ve sınıfın hızla öznel ve nesnel şekillenmesinin önünü açtı.

1969 yılında, Alpagut Maden işçilerinin kendiliğindenci bir şekilde işletmeye el koymalarıyla Türkiye işçi sınıfı tarihindeki ikinci özyönetim deneyimi gerçekleşti. İlk bilinen özyönetim deneyimi, Eylül 1923'te İstanbul'da mürettep işçilerinin grev eylemleri sırasında kısa süreli yaşandı. Fakat yeni araştırmalara göre bu tarih 1900 başına kadar inmektedir. 1900 yılında gerçekleşen

Şair Süreyya Berfe, Gamak'ta öldürülen işçi Şerif Aygün için bir ağıt formunda "Bayram Benim Neyime" adlı şiiri kaleme alır.

Mezarlardan çıktılar / Bayram benim neyime
Çekip Şerif'i vurdular / Kan damlar yüreğime

İşte Şerif şehit oldu / Bayram benim neyime
Patronların gönlü oldu / Kan damlar yüreğime

Bitsin artık kara zulüm / Bayram benim neyime
Hep bize mi bunca ölüm / Kan damlar yüreğime

Ezilip duruyoruz / Bayram benim neyime
İktidara yürüyoruz / Gül damlar yüreğime

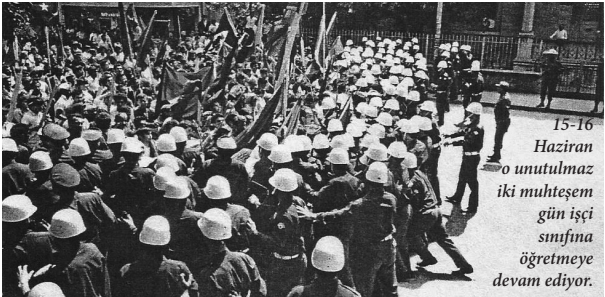
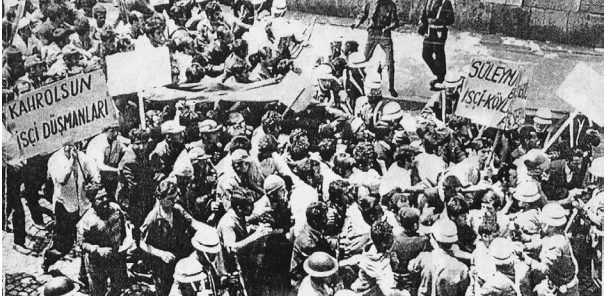
mürettiplerin grevinde özyönetim pratiği yaşanmıştır.

Özyönetim pratiği işçi sınıfı mücadele birikimleri içinde son derece özel bir yere sahiptir. İşçi sınıfı bu eylemlerle kolektif aksiyon yeteneğini bütün çıplaklığıyla hisseder. Nasıl bir dünya istediğini somut olarak ortaya koyar. Özyönetim deneyimleri aynı zamanda sınıfın doğrudan demokrasi pratikleri olarak gelişir.

Alpagut linyit işletmesinde çalışan işçilerin ücretlerini iki ay alamaması üzerine madeni işgalle başlayan eylem, işgal altında işçilerin 34 gün işletmedeki bütün kontrolü ellerinde tutmalarıyla devam etti. İşçiler işçi denetimi gösteren farklı komiteler kurarak tüm inisiyatifi ele aldılar. 34 gün sonunda özyönetim pratiği jandarmanın müdahalesiyle sona erdi. Alpagut özyönetim pratiği, işçi sınıfının hem üretici, hem de yönetici bir güç olduğunu gösterdi. İşçi sınıfının yaratıcı gücünü ortaya koydu.

Bu eylem 1970'deki Günterm ısı sanayi fabrikasında çalışan 80 işçinin, ücretlerinin ödenmemesi üzerine yönetime el koymasıyla açıldı. Günterm'de 40 gün "patronsuz üretim" gerçekleştirdi. Günterm deneyimi Alpagut şiarının devamıydı. İşçi sınıfı biriktirmeye devam ediyordu. Mücadele içinde öğreniyor, mücadele içinde şekilleniyordu.

İşçi sınıfı bu eylemlerle nasıl bir dünya istediğini somut olarak gösterdi. Ve bu dünyanın kurucu öznesi olduğunu yaparak öğrendi.

15-16 Haziran Anti-Kapitalist bir Ayaklanma

Toplumsal muhalefetin hızla geliştiği, işçi hareketinin yükseldiği, devrimci hareketin şekillendiği bir döneme girilmişti. İktidar bloku bu gelişmelerden ciddi derecede rahatsızdı. Finans kapital sınıfın giderek gelişen mücadelesi karşısında acil önlemler alınmasını istiyordu.

Burjuva siyasi partilerin devreye girmesi uzun sürmedi. Özellikle sınıfın DİSK'e yöneliminin önü kesilmeliydi.

1970 yılında AP iktidarı, CHP'li bazı parlamenterlerin de desteğiyle, 274 sayılı Sendikalar Yasası'nda ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt yasasında değişiklikler yapmak istedi.

274 sayılı yasada yapılmak istenen değişiklikle, DİSK'in kapatılması amaçlandı.

Aslında finans kapital sınıfın hızla gelişen gücünden ve şekillenmesinden korkuyordu, bu gelişme durdurulmalıydı. Yasa bu anlamda sermayeye bir manevra şansı veriyordu.

Fakat yasa değişikliğine işçi sınıfının tepkisi olağanüstü sert oldu.

1960'lı yıllarla başlayan, sınıfın ayağa kalkışı Saraçhane'den Kavel'e, Kavel'den Kozlu Direnişine (1965) ve Paşabahçe grevine, bir isyan ateş gibi yanan birçok fabrika işgal eylemlerine ve nasıl bir dünya istediğini gösteren Alpagut, Günterm gibi özyönetim deneyimleriyle muazzam bir noktaya ulaşmıştı. On yılların birikimi patlamak

üzereydi. İşçi sınıfı gücünün farkına varıyordu. Çıkarılan yasa fitilin ateşlenmesine yol açtı. İşçi sınıfı sanki bir toplumsal dinamit gibi patladı. Sınıfın sermayeye ve onun siyasal uzantılarına öfke ve kini en sert şekilde kendini dışa vurdu.

15-16 Haziran gününde DİSK'li işçilerle birlikte Türk-İş üyesi olan işçiler genel direnişe başladı. İşçi sınıfının birliği mücadele ve eylem içinde gerçekleşti. Bu direniş bir genel ayaklanmaya dönüştü. 15 Haziran 1970 günü 70 bin işçi İstanbul, Gebze ve İzmit'te iş bırakarak sokakları işgal etti. 16 Haziran'da bu sayı 100 bine yükseldi. Caddeler, sokaklar işçilerle doldu. Uzun işçi yürüyüşleri gerçekleşti. Türkiye'yi sarsan iki gün yaşandı. Bazı yerlerde güvenlik güçleriyle işçiler arasında çatışma çıktı.

15-16 Haziran genel ayaklanmasıyla işçi sınıfı aslında kapitalizmin nasıl yıkılacağını işaretliyordu. İşçi sınıfı kendi eylemini bir manifestoya dönüştürdü. Ya da 15-16 Haziran manifestolaştı. 15-16 Haziran, Türkiye işçi sınıfı ve toplumsal mücadeleler tarihinin en önemli pratiği oldu. İşçi sınıfı kolektif bir güç ve anti-kapitalist mücadelenin eksende yer aldığını ve bir sosyal anaför olduğunu dosta düşmana gösterdi.

Eylem esnasında çıkan çatışmalar sonucunda 3 işçi yaşamını yitirdi. Eylemlerin büyümesi karşısında kapitalist devlet sıkıyönetim ilan etmek zorunda kaldı. Daha sonra Anayasa Mahkemesi hazırlanan yasayı iptal etti.

1970 yılındaki sendikal hareket içinde gelişmelerden

biri de, Milliyetçi Hareket Partisi'nin çizgisinde Milli-İş'in kurulması oldu. Daha sonra örgütün adı MİSK'e çevrildi. Sınıf içinde yeni bir korporasyon örgütlenmesi olan faşist karakterli bu yapı, işçi sınıfını bölmeyi ve sınıfın etnik, mezhebi polarizasyona tabi tutulmasını amaçladı.

Toplumsal mücadeledeki yükseliş sürdü. Devrimci hareket bütün hazırlıksızlığına rağmen bir isyan ve direniş hareketi şeklinde biçimlendi. Devrimci hareket üç ana ekseninde TKP-ML, THKP-C, THKO olarak kendini inşa etti. Ve bir tarihsel kopuşu gösterdi. Bu ihtilalci ve militan bir kopuştu. Sınıf mücadelesinin ateş çemberine dönüşmesi uzun sürmedi. Emekçi yığınların kendi geleceği üzerinde söz sahibi olması, egemen sınıfları son derece tedirgin ediyordu.

12 Mart askeri faşist darbesiyle kitlelerin toplumsal muhalefeti ve devrimci hareket bertaraf edilmeye çalışıldı.

12 Mart baskı, şiddet ve açık zor dönemi idi. İşçi sınıfının örgütsel gelişimi engellenmeye ve her düzeydeki kazanımı gasp edilmeye çalışıldı.

12 Mart darbesi, ayrıca emperyal konseptte bir değişikliğin yansımalarını gösteriyordu. Yeni konsept Ulusal Güvenlik Doktrini ve Ayaklanmaya Karşı Mücadele konseptiydi. Bu strateji yeni ve yetkinleştirilmiş kontr-gerilla taktiklerini içermekteydi. Ve daha rafine karşı devrimci politikaları kapsıyordu. Özellikle bir umut olarak gelişen

devrimci hareketlerin ve toplumsal muhalefetin şiddetle ve çok vektörlü kontr-gerilla taktikleriyle bastırılmasını hedefliyordu. Çevre ülkeler de devletin bir iç savaş devletine, kontr-gerilla devletine ya da bir polis devletine dönüştürülmesi amaçlandı. ABD'nin bu karşı devrimci taktiğinin ilk uygulandığı yer Brezilya oldu. Brezilya'daki 1964 faşist darbesi başlangıç kabul edilebilir. Bolivya 1971, Uruguay 1972, Honduras 1972, Şili 1973, Peru 1975, Arjantin 1976'da gerçekleşen askeri faşist darbeler bu konseptin ürünüydü. Türkiye'de 12 Mart 1971 darbesi bu karşı devrimci sürecin bir yansımasıydı. 12 Eylül 1980, 12 Mart'ta yarım kalmış sürecin tamamlanması oldu. Aynı tarihte (1980'de) Pakistan ve Güney Kore'de askeri darbeler gerçekleşti.

Darbe 1960'ların ortasından sonra palazlanan, tekelleşen finans kapitalin önünü açtı. İktidar bloku içinde finans kapitalin dominant karakteri pekişti. Pre-kapitalist unsurların tasfiyesi hızlandı.

1970'ler ekonomik sorunların derinleştiği yıllar oldu. Özellikle 1970'lerin ortasından sonra küresel kapitalist krizin başlaması, Türkiye'yi ciddi derecede etkiledi. Krizin yükü işçi sınıfı ve emekçi yığınlar çıkarılmak istendi. Enflasyon ve zamlar karşısında işçi ücretleri eridi. Sermayenin ve siyasi iktidarın işçi sınıfına yönelik baskılarına karşı sınıf sert reaksiyonlar verdi. Toplumsal muhalefet yükseliyordu.

12 Mart Sonrası, İşçi Sınıfı Yeniden Güçleniyor

12 Mart askeri faşist darbesiyle, işçi hareketi önemli darbeler aldı. Devrimci hareket ağır bir yenilgi yaşadı. Ama kitleler üzerinde olağanüstü etki bıraktı. 30 Mart 1972, 6 Mayıs 1972, 18 Mayıs 1973 tarihlerinin her biri adeta manifestolaştı.

Cuntanın ilk icraatlarından biri 1961 Anayasası'nın değiştirilmesi oldu. Tüm demokratik örgütlenmeler kapatıldı. Başta işçi sınıfı olmak üzere emekçi yığınların örgütlenme zeminleri ve eylem olanakları ciddi düzeyde geriletildi.

Türkiye'nin yaşadığı faşist abluka, cunta süreci 1971 yılından 1973 yılına kadar devam etti.

Ekim 1973 seçimleri bir anlamda 12 Mart döneminden çıkışı işaretledi. Bu dönemden sonra toplumsal kesimlerin bütününde yeniden bir hareketlenme başladı. Özgür ve demokratik bir ortamın yaratılmasına yönelik çabalar yoğunlaştı.

İşçi sınıfı bu çabaların ekseninde yer almaktaydı. Sınıf ve sendikal örgütlenme faaliyetleri geliyor, kamu ve özel sektörde sendikalı işçi sayısı artıyordu. Kamu kesiminde Türk-İş'in örgütlülüğü yaygınlaşırken, özel kesimde DİSK hızla örgütlenmekteydi.

1965'lerden sonra, 1961 Anayasasının yarattığı olanaklarla kurulan memur sendikaları (sayıları 550'yi bulmuş-

tu), 1971 yılında anayasada yapılan değişiklikle yasaklandı. O dönemde öne çıkan sendikalardan biri Türkiye Öğretmenler Sendikası-TÖS'tü. 15-18 Aralık 1969 yılında TÖS önderliğinde gerçekleşen öğretmen grevi son derece önemli bir eylem oldu. TÖS başkanlığını Fakir Baykurt yapmaktaydı.

1973'ten sonra çok sayıda memur derneğinin kurulduğu görüldü. Memur derneklerinde dikkat çeken bir özellik, bu derneklerin farklı siyasi görüşlerin paralelinde kurulması ve hareket etmesiydi.

1975 yılında Türk-İş, İzmir'de işverenlerin çeşitli işkollarında izledikleri anti-sendikal politikaları protesto etmek amacıyla genel eylem düzenledi. Genel eylem işçi sınıfının arayışlarını simgeledi.

Türk-İş'le DİSK arasında, izlenen sendikal politikalar konusunda kutuplaşmalar devam ediyordu.

1925 yılında kutlanması yasaklanan ve “Bahar ve Çiçek

Bayramı” ilan edilen 1 Mayıs, 1976’da DİSK’in önderliğinde 100 binlerin katıldığı bir gösteriyle kutlandı. 52 yıl aradan sonra, işçiler 1 Mayıs’ı kutlamak için yeniden alanlardaydı.

İşçi hareketi ağırlığını toplumsal mücadele içine koyuyordu. 1 Mayıs işçi sınıfının ayağa kalkışını simgeleyecekti. Yılların devlet politikası işçi sınıfın fiili mücadelesi sonucunda iflas etmişti. Eyleme Türk-İş üyesi işçiler de iştirak etti. Türk-İş yönetimi katı bir şekilde 1 Mayıs karşıtlığını sürdürdü. Türk-İş yönetimi işçi bayramı olarak 24 Temmuz’u ilan etmişti. 1976 1 Mayıs’ı DİSK önderliğinde gerçekleştirdi.

Ülkede siyasal ve sendikal kutuplaşma sertleşiyordu. İşçi sınıfının mücadele içinde birliğinin sağlanamaması, 1 Mayıs’larda sınıfın bağımsız birleşik gücünün alanlara yansımalarını engellemekteydi.

1 Mayıs’lara Türk-İş’in ve 1976 yılında kurulan Milli Selamet Partisi çizgisinde hareket eden Hak-İş’in mesafeli yaklaşımları uzun yıllar devam etti. Hak-İş kültür ve kimlik politikalarıyla sınıf içinde siyasal İslamın nüfuz sağlaması yönünde hareket etti. Hak-İş tipik bir klerikal sendikal yapı işlevi gördü. 2002 yılında siyasal İslam’ın iktidara gelmesiyle Hak-İş neo-korporatist bir yapı olarak konumlandı. Klerikalist politikalar neo-korporatizmin en önemli vechesi olarak işlev gördü. Türk-İş’le birlikte MİSK milliyetçi ve ırkçı, Hak-İş ise ümmetçi çizgisiyle Soğuk Savaş politikalarının önemli aparatları olarak işlev gördü. Anti-komünizm bu üç yapının da ana

yönelimini oluşturdu.

Soğuk Savaş politikalarıyla sınıfın polarize edilmesi ve etkisizleştirilmesi hedeflendi.

1977 1 Mayıs'ı Türkiye'nin yakın siyasi tarihinin en önemli siyasal gelişmelerinden biri oldu.

1 Mayıs 1977, Taksim meydanında 500 bin kişinin katıldığı yığınsal bir gösteriyle kutlanırken, CIA ve kontr-gerilla tarafından düzenlenen provokasyon sonucu onlarca kişi yaşamını yitirdi. Katliamla yükselen devrimci hareketin gelişiminin engellenmesi ve toplumsal muhalefetin ve bu muhalefetin ekseninde yer alan işçi sınıfının başka bir dünya ve gelecek arayışının bastırılması amaç-

landı. Destabilizasyon taktikleri devreye sokuldu.

Kapitalist devlet iç savaş politikaları izlemeye başladı.

Her şeye karşın işçi sınıfının mücadelesi ve örgütlenme çalışmaları güçlendi. Katliam ve provokasyonla yaratılmak istenen korku atmosferi sökmedi. İşçi sınıfı inat ve kararlılıkla 1 Mayıs'ı kutlamaya devam etti. 1 Mayıs'ı engellemeye yönelik kampanya şeklinde yapılan baskı ve dezenformasyon etkisiz kaldı. 1 Mayıs'lar işçi sınıfının başkaldırı günü oldu.

1 Mayıs'ların kutlanması gelenek haline geldi. 1978 1 Mayısı katliama karşı işçi sınıfın net bir cevabı oldu. Yüz binler yeniden 1 Mayıs alanını, Taksim'i doldurdu.

Özellikle 1975 sonrasında ülkede giderek yükselen siyasi tansiyon ve kutuplaşma işçi sınıfı saflarında etkisini gösterdi. İşçi sınıfı ve sendikal hareket içinde siyasal görüşlere bağlı olarak önemli bölünmeler yaşandı. Birçok işyerinde siyasal görüş ayrılıklarından kaynaklanan çatışmalar yaşandı.

Toplumsal mücadelenin yükselişini engellenmek için çok boyutlu karşı devrimci stratejiler uygulandı. İşçi sınıfı özellikle mezhebi ve siyasal görüş farklılıkları üzerinde bölünmeye çalışıldı.

İşçi sınıfı ve sendikal hareket bir blok halinde hareket edemediğinden, sınıfın bütün kesimlerini kavrayacak sendikal ve siyasal kültürün zayıflığından karşı devrimci taktikler etkili oldu.

DGM DireniŖi, MESS Grevi, TARİŖ DireniŖi

İŖçi sınıfı anti-kapitalist m¼cadelenin ekseninde yer alma ısrarını korudu.

1976 yılında DİSK'in önderliğinde ger¼ekleŖen DGM direniŖi, sınıfın siyasal geliŖmelere karŖı net bir tavır alıŖı oldu. DGM direniŖine 500 iŖyerinde, 300 bin iŖçi katıldı. DireniŖ, iŖçi sınıfının m¼cadele tarihindeki en önemli siyasal nitelikli eylem olarak dikkat ¼ekti.

1977 yılında ger¼ekleŖen MESS grevi, finans kapitalin en agresif örg¼tlenmesi olan MESS'e karŖı siyasal ve sınıfsal karŖı duruŖunu gösterdi. Grev DİSK, Maden-İŖ tarafından örg¼tlendi. MESS grevi, grev lokavt süreci ve bakanlar kurulunun grevi erteleme kararı; finans kapital, kapitalist devlet, siyasal iktidar iliŖkisini b¼t¼n ¼ıplaklıęıyla ortaya koydu.

1977 yılında TKİ Aşkale Maden İşletmesi'nde DİSK, Yeraltı Maden-İş Sendikası'na üye 380 işçinin işyerinin kapatılmasına karşı gerçekleştirdiği özyönetim pratiği, Alpagut ve Günterm deneyimlerinin bir devamı ve ileri götürülmesi oldu. Maden işçileri kurdukları komiteler aracılığıyla işçi denetimini gerçekleştirdi. Bir doğrudan demokrasi pratiği yaratıldı. Ekim-Aralık arasında direkt işçilerin denetiminde 4 bin ton kömür üretildi. Direniş öncesinde ve direniş sırasında çevre köyleriyle etkin ilişkiler kuruldu. Eylem ve direniş sürecinde işçiler köylülerden büyük destek gördü.

1978 yılında sınıfın siyasal müdahaleleri sürdü. İstanbul Üniversitesi öğrencilerine yönelik 16 Mart faşist katliamı ülkede infial yarattı. 17 Mart'ta ülke çapında okullar boykot edildi. Yaygın protesto gösterileri yapıldı. DİSK 20 Mart'ta son derece önemli bir adım atarak, "Faşizme ihtar eylemi" adında bir protesto eylemi düzenledi. 26 demokratik kitle örgütü eyleme destek verdi. Faşizme ihtar eylemine 610 bin işçi katıldı. Diğer çalışanlarla birlikte milyonlar iş durdurdu.

19-26 Aralık 1978'de iç savaş politikalarının somut biçim almasını ifade eden Maraş Katliamı yaşandı. Faşist çeteler Alevi halkına saldırdı. Yüzlerce insan en vahşi bir biçimde katledildi. Katliam Türkiye'nin fiili bir iç savaş sürecine girdiğini gösterdi. Kitleler Maraş Katliamı karşı müthiş bir reaksiyon verdi. 5 Ocak 1979'da Maraş Katliamı ve faşist terörü protesto etmek için DİSK, 5 dakikalık "Faşizmi Lanetleme Eylemi" gerçekleştirdi. İşçi sınıfın

siyasal sürece müdahalesini gösteren bu eyleme 500 bin iŖçi katıldı. İŖçi sınıfının siyasallaŖma eğilimi yükseliyordu.

1980 TariŖ DireniŖi iŖçi sınıfının toplumsal mücadelenin ekseninde yer aldığını gösteren somut bir pratik oldu. DireniŖ bir kent ayaklanmasına dnŖt. Özellikle İzmir'in gecekondulu mahalleriyle İŖçi direniŖi btnleŖti. Zaten iŖçilerin yoğun bir kısmı bu mahallelerde oturuyordu. Bir baŖka ifadeyle çalışma alanlarındaki mücadeleyle, yaŖam alanlarının mücadelesi birleŖti. DireniŖ devletle açık çatıŖmaya dnŖt. TariŖ DireniŖi sınıfın taŖıdıęı yıkıcı gücü ortaya koydu. Sınıfın gerçek bir sosyal anaforduğu pratik olarak görüldü.

Aynı yıl gerekleŖen Yeni

16 Mart'ta Beyazıt katliamının ardından DİSK'in düzenlediği "FaŖizme İhtar Eylemleri"ne katılan 620 bin iŖçi 1 saatlik iŖ bıraktı. 20 Mart 1978

Çeltik özyönetim deneyimi sınıfın nasıl bir dünya istediğinin somut göstergesi oldu. Çeltik deneyimi Alpagut ve Aşkale deneyimlerini aşan bir içerikte gerçekleşti. 33 gün süren Yeni Çeltik özyönetim deneyiminde üretimin organizasyonu yanında, üretilen kömürü dağıtan, satan bir örgütlenme zinciri kuruldu. Siyasi iktidar tarafından kapılmak istenen işletme fiilen işletilip, verimli (rantable) hale getirildi. İşçiler hem üretti, hem de yönetti. Kurdukları komiteler aracılığıyla çalışma yaşamının tümünü koordine edip, zengin bir işçi denetimi ve doğrudan demokrasi pratiği yarattılar. Yeni çeltik özyönetim deneyimi, DİSK'e bağlı Yeraltı Maden-İş sendikasının önderliğinde gerçekleşti.

1980 yılının en önemli olaylarından bir diğeri Çorum direnişi oldu. Maraş Katliamı'na benzer bir karşı devrim-

ci operasyon Çorum'da gerçekleştirilmek istendi. Fakat devrimcilerin önderliğinde birleşen halk, barikatlar kurarak ve silahlanarak faşist kuşatma ve saldırıları etkin bir biçimde püskürttü. Bu direniş ülke çapında Anti-faşist mücadeleye güç verdi.

20 Temmuz günü Maden-İş genel başkanı Kemal Türkler faşist çeteler tarafından katledildi. İşçi sınıfının bu katliama cevabı çok sert oldu. 22-25 Temmuz arasında 4 binin üzerinde işyerinde 800 binden fazla işçi üretilimi durdurdu. 25 Temmuz'da Kemal Türkler'in cenazesi yüz binlerin katıldığı anti-faşist bir gösteriye dönüştü.

İşçi hareketinin yükseliş ve siyasallaşması, toplumsal mücadelenin gelişmesi ve devrimci hareketin kitlelerle bütünleşmesi finans kapitali ve kapitalist devleti ciddi derece de tedirgin ediyordu.

Bu gelişmelerin engellenmesi gerekiyordu ve bu doğrultuda adımların atılması da uzun sürmedi. 12 Eylül 1980'de askeri faşist darbe gerçekleşti. 12 Eylül faşist darbesinin gerçekleşmesini etkileyen bir başka boyut, 1979 yılında İranda şahlık rejiminin yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali oldu. Bu gelişmelerle Ortadoğu'da oluşan boşluğun, Türkiye tarafından doldurulması ya da dengelenmesi arzulandı ve bu yönde Türkiye'de her düzeydeki muhalefetin bastırılmasına stratejik önem verildi. Ortadoğu ABD emperyalizminin jeo-politik yönelimlerine göre yeniden dizayn edilmeliydi.

12 Eylül Askeri Faşist Darbesi

24 Ocak kararları Türkiye'nin emperyalist-kapitalist sistemle yeniden bütünleşmesini amaçlayan bir niteliğe sahipti.

İstikrar programı, neo-liberal düzenlemeleri içeriyordu. Bu süreçten en çok etkilenecek kesim işçi sınıfı ve emekçi yığınlardı.

Fakat işçi sınıfı ve toplumsal muhalefet güçleri kendileri için yokluk, işsizlik, baskı demek olan programa karşı kayıtsız kalmadı. Tepkilerini çok net ortaya koydu.

25 Ocak 1980 tarihinde grevdeki işçi sayısı 6.414'tü. Haziran sonunda bu sayı 60 bine yaklaştı. Yeni grevler, bakanlar kurulunun erteleme kararlarıyla engellenmek istendi. Başta işçi sınıfının olmak üzere emekçi yığınlar, kısaca toplumsal muhalefet güçleri ayaktaydı.

Finans kapitalin "istikrar" programı, suskun ve tepkisiz bir toplum gerektiriyordu. Bunun yaratılması için ülke hızla şiddet ve kaosun içine sürüklendi. Bu süreç, bir anlamda askeri darbenin gerçekleştirilmesinin zemini olacaktı.

Dünyanın birçok ülkesinde uygulanan ve destabilizasyon adı da verilen bu taktikler sonucunda 12 Eylül askeri faşist darbesi yapıldı.

12 Eylül işçi sınıfına yönelik bir karşı devrim hareketiydi.

24 Ocak kararları faşizmin ekonomi politiği işlevini

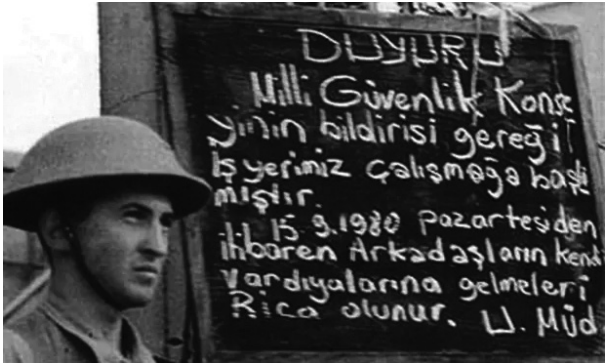
görecekti.

Darbe, toplumsal muhalefetin bütünüyle bastırılmasını ve devrimci hareketin yok edilmesini amaçlamaktaydı. Darbe sonrası Türkiye bir hapisaneyeye çevrilerek, tüm muhalif güçler şiddet ve baskıyla ezildi.

Faşizmin karanlığı ve zulmü ülkeyi egemenliği altına aldı.

12 Eylül faşist darbesi, işçi hareketini ezerek ve sendikal örgütlenmeleri dağıtarak, işçi sınıfını atomize etmeyi amaçladı.

DİSK'in sendikal faaliyetleri yasaklandı. Sendikal yönetimlerde ve organlarda görev alan 2000'e yakın sendikacı gözaltına alındı; birçoğu tutuklandı, ağır işkencelerden geçti. Sıkıyönetim Mahkemelerinde yargılanan 1477

12 Eylül faşist darbesiyle DİSK'in sendikal faaliyetleri yasaklandı. 2000'e yakın sendikacı gözaltına alındı; birçoğu tutuklandı. Grevler durduruldu.

kişi 1986 yılında 2000 yılın üzerinde cezaya çarptırıldı. Bununla birlikte DİSK'in ve DİSK'e bağlı 28 sendikanın kapatılması kararı verildi. Devrimci hareketlere şiddetle saldırıldı. Yaygın operasyonlar sonucu binlerce devrimci tutuklandı ve ağır işkencelere maruz bırakıldı. Cezaevleri bir zulüm merkezi gibi faaliyet yürüttü.

Hak-İş ve MİSK'in faaliyetleri durduruldu. Hak-İş'in yeniden faaliyet yürütmesine 1981 Şubat'ında, MİSK'in ise 1984 yılında izin verildi. DİSK ve bağlı sendikaların yöneticileri hakkında açılan dava 1991'de beraatla sonuçlandı. Bu karar aynı zamanda DİSK'in faaliyetine yeniden devam etmesi anlamına geldi.

Türk-İş 12 Eylül'le korporasyoncu ruhuyla son derece iyi çalıştı. O kadar ileri gitti ki Türk-İş Genel Sekreteri Sadık Şide, cunta tarafından atanan Bülent Ulusu hükümetinde çalışma bakanı olarak görev aldı. Türk-İş'in 12 Eylül faşizmine aleni angajmanıya sınıfı kontrol etmeyi ve faşist rejime "meşruluk" kazandırmayı amaçladı. Yine de bazı üye sendikaların faaliyetlerine cunta belirli süre izin vermedi.

Darbe hukuku olan 1982 Anayasası, sendikal haklara önemli sınırlamalar getirdi. Anayasanın 51. ve 52. maddeleri bu sınırlamaları düzenleyen bir içeriğe sahipti. 52. madde 1995'te yürürlükten kaldırıldı.

12 Eylül 1980 darbesinden 1984'e kadar anti-sendikal politikaları en sert biçimde uygulandı. Toplu sözleşme ve grev hakkı askıya alındı. Yüksek Hakem Kurulu (YHK)

devreye sokularak, sermayenin isteklerine uygun dayatmacı politikalara “hukuksal” kılıf hazırlandı.

1983'ten sonra “sivilleşme” sürecine girildi. Sivilleşme askeri cuntanın revizyonu şeklinde biçimlendi. Bu dönemdeki hükümetler bir nevi 12 Eylül rejiminin sivil uzantısı niteliği taşıdılar. “Sivil hükümetler”, sınıf karşıtı ve anti-sendikal politikaları büyük bir “tutarlılıkla” sürdürmeye devam ettiler.

12 Eylül'le birlikte toplum/devlet/ birey ilişkisinde yaşanan alt-üst oluş, ANAP-Özal iktidarı döneminde daha da derinleştirildi. Uygulanan radikal neo-liberal politikalar Türkiye'nin tüm toplumsal-maddi yaşamını tarumar etti. Emekçi yığınlar hızlı bir yoksullaşma, mülksüzleşme sürecine girdi, kültürel dejenerasyon ve erozyon yaşadı. Özal iktidarı dönemi, ülkede para ve yalan imparatorluğunun kurulduğu yıllar oldu.

Her şeye rağmen 1984 yılından sonra işçi sınıfı yavaş yavaş 12 Eylül'ün korku duvarını aşmaya başladı. 12 Eylül bir korku dinamosu gibi hareket etti. Ama sınıflar mücadelesinin zenginliği faşist ablukayı dağıtacaktır.

Netaş Grevi, ilk önemli kopuş oldu. 1986 yılının Kasım ayında başlayan Netaş Grevi, 12 Eylül sonrasındaki en büyük ve en önemli grev oldu. Otomobil-İş Sendikası'na bağlı Netaş işyerindeki grev 93 sürdü.

1987 yılında gerçekleşen Migros Grevi sermayenin ve devletin grevi etkisizleştirme ve bloke etme çabalarına rağmen, karşı stratejilerle tüm hamleler boşa çıkarıldı.

Tez.Koop. İş Sendikası'na bağlı Migros işyerinde gerçekleşen grev, son derece başarılı bitirildi. İstanbul, işyerlerinin yaygınlığından dolayı bir grev kenti haline geldi.

Kazlıçeşme Grevi 1987 yılının en muhteşem eylemlerinden biri olarak dikkat çekti. Kazlıçeşme bir işçi cehennemiydi. 117 işyerinde çalışan 3500 işçinin katıldığı grev Deri-İş Sendikası önderliğinde gerçekleşti. Deri işçileri militan bir ruhla grevi sürdürdü ve başarılı bitirdi. Özellikle öğrenci gençlik greve aktif destek verdi.

Netaş Grevi ardından, Kazlıçeşme ve Migros grevleri karanlıkta çakan şimşekler gibi sarsıcı etki yaratarak, işçi sınıfının yeni bir döneme girişinin simgeleri oldu.

Türk-İş, anti-sendikal yasaları ve politikaları 1985 yılının ortasından başlayarak önce kapalı salon toplantıları daha sonra kitlesel mitinglerle protesto etti. 1986 yılında yurdun çeşitli yerlerinde (Balıkesir, İzmir, Eskişehir gibi) kitlesel protesto gösterileri yapıldı. Bu eylemler, 1987 ve 1988 yılları içinde de devam etti. 11 Mart 1988 günü ülke çapında 1 günlük yemek boykotu yapıldı.

İşyeri düzeyinde yaşanan direnişler, eylemler, mitingler, toplantılar, küçük grevler ve 1987 yılından sonra gerçekleşen büyük grevler birike birike bozkırın bütününe tutuşturmayı başardı.

1989 yılında artık bozkır tutuşmuş, uyuyan dev ayağa kalkmıştı. İşçi sınıfı 1989 Bahar Eylemleri'yle dosta düşmana "Merhaba" diyerek, artık ben de varım mesajını veriyordu.

1989 Bahar Eylemleri ve 1990 Zonguldak Madenci Yürüyüşü

1989 yılı işçi sınıfı ve sendikal hareket açısından bir atılım yılı oldu. İşçi sınıfı Türkiye'nin dört bir yanında yarattığı zengin eylem çeşitleriyle toplumsal ağırlığını hissettirdi. 12 Eylül cendresinden çıkışı gösteren Bahar eylemlerine yüz binlerce işçi katıldı. Sokaklar, caddeler, işyerleri bir miting, bir gösteri alanına çevrildi. Meşru ve kitlesel bir dalga şeklinde gelişen eylemler, işçi sınıfının şekillenmesini ortaya koymaktaydı. 1989 Bahar Eylemleri, işçi hareketinde bir dönüm noktası oldu.

İşçi sınıfı 12 Eylül'ün yarattığı yıkıma karşı, yılların birikimiyle harekete geçti. Kamu işyerlerinde çalışan 600 bin işçiyi ilgilendiren toplu sözleşmenin tıkanması işçilerin öfkesinin patlamasına yol açtı.

1989 yılı işçi sınıfının aşağıdan yarattığı basınç, Türk-İş bürokrasisini etkisiz bıraktı. Türk-İş'e bağlı sendikalara üye yüz binlerce işçi, fiili bir mücadele sürecine başladı. Son derece zengin eylem çeşitleriyle fabrikayla sokak arasındaki diyalektik kuruldu. Yaygın işyeri örgütlenme-

leriyle ya da taban örgütlenmeleriyle eylem ve direnişler gerçekleşti. Taban örgütlenmeleri hemen hemen her işyerinde kuruldu. Bu deneyim ve birikim sınıf mücadelesi açısından son derece önemli bir gelişmeydi. Taban örgütlenmelerinin yaygınlığı anlamında Bahar Eylemleri özel bir yere sahip oldu.

1989 Bahar Eylemleri işçi sınıfının dirilişini, sendikal bürokrasiye karşı etkin taban inisiyatifini ortaya koydu. Kitleliliğiyle sınıfın hızla şekillenmesini sağladı. Taban inisiyatifi bürokratik sendikal yapıları sarstı. Birçok sendikanın genel merkezi ve şubelerinde önemli değişiklikler yaşandı. Mücadele içinden çıkan unsurlar yönetimlere taşındı.

İşçi sınıfının bu ayağa kalkışı somut olarak, 27 Mart yerel seçimlerinde kendini gösterdi. Diktatörlüğün restorasyon partisi ANAP seçimlerde hezimete uğradı. İşçi sınıfı net bir siyasal tavır almıştı. Sınıf yarattığı bir eylemlilik hattıyla siyasal iktidara ciddi bir darbe vurdu. Toplumsal muhalefetin taşıyıcı gücü olduğunu pratik olarak ortaya koydu. Bu tavır işçi sınıfının 12 Eylül faşizmine ve 12 Eylül'ün devamcısı siyasal iktidara karşı arayışını ortaya koydu. Daha sonra kamu işveren sendikalarıyla yapılan görüşmeler sonucu işçiler (maksimum yüzde 40 teklif edilmesine karşın) yüzde 140 oranında zam elde ederek, eylemlerine son verdi.

1989 Bahar eylemleri tam anlamıyla dipten gelen bir dalgaydı ve bu dalganın sarsıcı gücünü ortaya koyacaktı.

12 Eylül rejiminin korku duvarları aşılmış, anti-demokratik yasalar kâğıt üzerinde kalmıştı. Artık söz işçi sınıfındaydı. Ve proletarya “merhaba” diyordu.

1990 yılına damgasını Zonguldak maden işçilerinin uzun yürüyüşü vurdu.

1990 yılının son aylarında Genel Maden İşçileri Sendikası, 48 bin işçiyi kapsayan toplu sözleşme görüşmelerinin uyuşmazlıkla sonuçlanmasıyla grev kararı aldı. Zonguldak, neo-liberal politikaların mızrak ucu olan özelleştirme politikalarının en somut

yaşandığı ildi. İşçiler 30 Kasım'da greve çıkmasıyla Türkiye'nin nabzı Zonguldak'ta atmaya başladı.

Grev, neo-liberal politikalara karşı sınıfın net bir alışıını gösterdi. İşçilerin grev sürecindeki geliştirdiği mücadele biçimleriyle eylemin içeriği ekonomik boyutu yanında, hızla siyasallaştı.

Özellikle dönemin Cumhurbaşkanı ve neo-liberal politikaların mimarı Özal, işçilerin başlıca hedefi oldu.

Önce Zonguldak caddelerinde ve sokaklarında, daha sonra kilometrelerce süren yürüyüş güzergahında on binlerin attığı bir slogan çok dikkat çekti, slogan aslında son derece politik bir içeriğe sahipti: "Çankaya'nın şişmanı işçi düşmanı".

Bu arada Körfez Savaşı başladı. Bu gelişmenin siyasal iktidar tarafından grevi engellemek için kullanılabileceği işçiler tarafından hissedildi. İşyerinin lokavt kararı alması işçilerin öfkesini attırdı. ANAP iktidarı, dezenformasyon faaliyetlerini artırdı.

3 Ocak 1991'de Türk-İş tarafından 1 günlük genel uyarı eylemi yapıldı.

4 Ocak'ta bir şehir kadın erkek, çoluk çocuk harekete geçti. Koca bir kent insan denizi dönüşerek, Ankara'ya doğru yürüyüşe başladı. 8 Ocak'ta binlerce işçi 112 km yürüdü. Hükümetle yapılan görüşmeler sonucu, sendika başkanı Şemsi Denizer'in kararıyla geri dönüş kararı alındı. Görüşme sonrasında 200 önder işçinin gözetimine alınması, ANAP iktidarının eylemi kırma yönündeki bir

hamlesiydi. Hükümetle görüşmeler sürdü. Bu arada 14 Ocak'ta Teksif Sendikası toplu sözleşmeyi imzaladı. Denizer, Teksif yönetiminin tavrını sert bir şekilde eleştirdi. Geri dönüşün başlaması ve gelişmeler işçiler arasında demoralizasyona neden oldu. 17 Ocak'ta Körfez Savaşı başladı. Ardından Türk-Metal MESS'le 80 bin işçiyi ilgilendiren toplu sözleşmeyi imzaladı. Bu gelişmeler maden işçilerini sıkıştırıyordu. Sendikal bürokrasi ve korporasyon aktif olarak devredeydi ve maden işçileri yalıtılıyordu. Aynı gün bakanlar kurulu kararınca tüm grevler "milli güvenlik" gerekçesiyle ertelendi. Artık kontrol hükümetin eline geçmişti. Sonunda 7 Şubat'ta Kamu-Sen'le toplu sözleşme imzalandı.

Eylem her ne kadar istenilen sonuçları yaratmasa, GMİS dahil sendikal bürokrasinin zafiyetlerini üzerinde

taşısa da sınıf mücadelesi açısından muazzam bir birikim oldu.

Her şeyden önce grev ve uzun yürüyüş bir halk grevi mahiyeti taşıdı. Türkiye işçi sınıfının yaratıcı gücünü ortaya koydu. Yürüyüş kitleliliği, eylemin niteliği ve tarzı açısından uluslararası işçi hareketine zengin birikimler sundu. Benzer bir eylem kısa müddet sonra Romanya'da gerçekleşti. Grev ve yürüyüş günlerinde enternasyonal dayanışmanın somut örnekleri yaşandı. Avusturya işçi sınıfı Türkiye'ye gönderilecek kömürün yüklenmesini fiilen engelleyerek, sınıf dayanışmasının en güzel örneklerinden birini verdi.

Zonguldak grevi ve uzun yürüyüşü işçi sınıfının yaratıcılığını ve muazzam gücünü ortaya koydu. Mengen'de devletin kolluk kuvvetlerinin kurduğu engeli aşamayan işçi sınıfı değil, siyasal öznenin kendisiydi. Çünkü Mengen'in aşılmasıyla, Ankara, yani başşehrin yolu açılacaktı. On binlerce maden işçisi ve ailesi ve halkın Ankara'ya şenlik ve muzaffer bir havada girdiğini bir düşünün ve bunun sınıfın kolektif hafızasında yaratacağı imajı bir hayal edin. Tek başına bu bile müthiş bir karnavaldı. Ayrıca siyasal sonuçlar doğurması kaçınılmazdı.

Sınıfın bu momenti kırması siyasallaşması ve siyasal özneye bütünleşmesiyle ilgili bir sorundu. Bu noktada sorunun direkt kaynağını devrimci hareketin kendisi oluşturuyordu. 1989 Bahar Eylemleri ve Zonguldak Grevi ve Uzun Yürüyüşü devrimci hareketinin sınıfla ontolojik ilişki kurmasının zorunluluğunu ortaya koydu.

Türkiye soluna hakim olan sol popülist gelenek yine sınıflar mücadelesinin zenginliği ve yaratıcılığı karşısında tutunamamış, sınıfı yalnız bırakmıştı.

Bu pratikler devrimci harekete kendini yenileme ve aşma şansı verse de değerlendirilemedi. Çünkü sorun her şey önce teorik bir sorundu. Ve Marksizm'in, özünde sınıf mücadelelerinin teori ve pratiği olduğunun kavranmasıyla ilgiliydi. Bu aynı zamanda devrimci hareketle sınıf hareketinin ontolojik ilişkisini ortaya koymaktaydı. Ve sol popülist çizgi ve gelenekten ideolojik, teorik, politik, programatik kopuşu ifade etmekteydi. Bu yapılamadığından dolayı ileriki yıllarda sınıfın yarattığı benzer muhteşem pratiklerde de anti-kapitalist kopuşlar ortaya çıkamadı. Bu sürecin bütünü aslında rafine bir likidasyon süreci olarak değerlendirebiliriz.

Paşabahçe Direniş ve Kamu Çalışanlarının Sendikal Faaliyetleri

Zonguldak madenci yürüyüşünün ardından gelen Paşabahçe grevi, işçi sınıfının haklarını almada ve korumada kararlılığını gösteren eylemlerden biri olarak dikkat çekecekti.

İşverenin Paşabahçe'yi kapatma istemi 1991 direnişini başlattı. Bu istemin iki amacı vardı. Paşabahçe işçisi mücadelecisi ve radikal özelliğe sahip bir işçiydi. İşyerinin 1966'lara dayanan mücadele geleneği vardı. Ayrıca işyerinin bulunduğu arazinin İstanbul Boğazı kıyısında olması

ciddi bir rant anlamına geliyordu. İşverenin bu yaklaşımı sert karşılık buldu. Paşabahçe halkının, işçi ailelerinin ve işçilerin kararlı mücadelesiyle işverenin kapatma kararı engellendi. Ama kapatma kararını gerçekleştiremeyen işveren işyerini “küçültme” yönünde düzenlemelere girişti. Çalışan işçilerin sayısı 1000’e düşürüldü. Paşabahçe direnişi İstanbul’un bir ilçesinin mobilize oluşunu sağladı. Direniş bir nevi havza direnişine dönüştü.

1991 yılında dikkat çeken bir başka gelişme, sınıfın organik parçası olan kamu çalışanlarının meşru, militan ve kitlesel mücadele ve örgütlenme pratikleri gündeme gelmesiydi. Özünde işçi olan memurlar kendi sınıf kimliklerinin gereği, en temel ekonomik ve demokratik haklarını elde etmek amacıyla yoğun bir örgütlenme ve mücadele

seferberliği içine girdiler. Bu son derece önemli bir gelişmeyi işaretledi.

Paşabahçe direnişi İstanbul'un bir ilçesinin mobilize oluşunu sağladı. Direniş bir nevi havza direnişine dönüştü. Fotoğrafta 5 bini aşkın Paşabahçe işçisi iki şehir hatları vapuruyla Beşiktaş'a geçerek Cam Holding Genel Müdürlüğü'nün bulunduğu Başmumcu'ya kadar yürüdüğü eylem görünüyor.

1923 sonrası en önemli operasyonlardan biri, sınıfın önemli bir bölümünün ve kalifiye özelliklere sahip kesiminin memur statüsüne sokulup, sınıfın parçalanması yönünde atılan, adımdı. 1990'lı yıllar kamu çalışanlarının işçi sınıfının organik parçası olarak mobilize oluşuna ve aralıksız mücadelelerine sahne oldu. Fakat bu süreç meşakkatli bir süreçti ve uzun yılların yarattığı ideolojik deformasyondan, karakter aşınmasından, ayrıcalıklı hissetme halinden ve korporatist etkilerden kurtulmak kolay değildi. Uzun bir dönemi kapsamaması kaçınılmazdı. Son 30'luk süreç aslında sınıfın bu kesimin sınıfsal olarak öznel ve nesnel şekillenme süreci olarak değerlendirilebilir.

1 Mayıs kutlamaları da 1990'lı yılların temel gündemi oldu.

1 Mayıs'lar 12 Eylül rejiminin yasaklamalarına karşın, özellikle 1980'li yılların ortasından sonra meşru olarak ve fiilen kutlandı. 1987'den sonra Taksim alanı işçi sınıfı, kitleler ve devrimciler tarafından zorlandı. Israrla 1 Mayıs kutlamaları yapıldı. Yoğun gözaltılar, tutuklamalar yaşandı. En görkemli fiili 1 Mayıs kutlaması 1989 yılında yaşandı. On binler militanca Taksim Alanı'na çıkmaya çalıştı. Polisin açtığı ateş sonucu Mehmet Akif Dalcı yaşamını yitirdi. 1990 1 Mayıs'ı da olaylı geçti.

1 Mayıs'lar 1990'lı yıllardan sonra üç konfederasyonun ortak programıyla kutlanmaya başlandı. Bu adımlar özellikle 1989 Bahar Eylemleri'nin Türk-İş bünyesinde yarattığı değişimin bir yansımasıydı. Türk-İş içinde birçok sendika emek yanlısı tutum geliştirmeye başladı. Tabi ki

bu değişim tabanının basıncıyla oluyordu ve bu basınç bazı sendikal yönetimlere yansiyordu. Hak-İş'te de benzer bir basınç vardı. Örneğin 1989'un en önemli eylemlerinden biri olan İskenderun Demir Çelik Grevi'ni (137 gün sürdü) gerçekleştiren demir çelik işçileri ve bağlı bulunduğu bağımsız Çelik-İş Sendikası'nın, 1991'de Özdemir-İş'le birleşmesi gibi (Özçelik-İş adını aldı. Özçelik-İş kuruluş dönemine ve grev deneyimi yaşamış işçilerin sendikaya katılımına ilişkin bir vurgu yapıyoruz. Onun dışında Özçelik-İş sendikası tescilli bir bürokratik ve sarı sendikadır ve klerikal karakterli bir sendikal yapıdır) gelişmeler bu süreçte etkili oldu. Bilindiği gibi bu iki konfederasyon çok uzun süre 1 Mayıs'a son derece mesafeli durdu ve anti-komünist propaganda malzemesi yaptı. Bu olumlu gibi görünen tablonun yanında ilerde daha da açığa çıkacak

1 Mayıs 1992
Gaziosmanpaşa
Meydanı,
İstanbul

manipülatif bir yön vardı. Kaba anti-komünist yaklaşım artık yerini sosyal konsensüse, sosyal partnerliğe bırakıyordu. Bu durum DİSK dahil üç konfederasyon, Avrupa Birliği'yle girilen entegrasyon sürecine ve finans kapitalin ihtiyaçlarına uygun adımlar atıyordu. Yani yapılan 1 Mayıs'ların devrimci ruhunun ehlileştirilmesi operasyonlardı.

1992 1 Mayıs'ı bu üç konfederasyon tarafından birlikte ilk kez Ankara'da salon toplantısıyla "kutlandı".

Türk-İş, 1993 1 Mayıs'ını İstanbul'da Abide-i Hürriyet alanında yaptığı bir mitingle kutladı. DİSK Pendik'te 1 Mayıs'ı kutladı. Mitinge farklı siyasi görüşlerden on binlerce kişi katıldı.

Aynı yılın Temmuz ayında, kamu kesiminin toplu sözleşme görüşmelerinde yaşanan tıkanıklık üzerine Türk-İş'in önderliğinde çeşitli eylemler yapıldı. Türkiye çapında ve kitlesel biçimde gerçekleştirilen bu eylemlerin ilki 22 Temmuz'da oldu. Türk-İş üyesi binlerce işçi toplu vizite eylemi yaptı. Bu eylemi 29 Temmuz'da işyerlerinde iş durdurma eylemi izledi. Eylemler dizisi, 30 Temmuz'da ülke çapında yapılan vizite eylemiyle taçlandırıldı.

1993'te bir platform olarak hareket edecek, içinde Türk-İş, DİSK, Hak-İş ve Kamu Çalışanları Sendikalarının bulunduğu, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Türk Tabipler Birliği, Halkevleri gibi çeşitli demokratik kuruluşların yer aldığı Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu kuruldu.

Bu arada kamu çalışanlarının sendikal örgütlenme çabaları yoğunlaşıyordu. 3 Temmuz 1993'te kamu çalışanları sendikal hakları için Ankara'da kitlesel eylem yaptı. Aynı yılın Eylül ayında çeşitli eylem biçimleriyle norm ve kural bozucu eylemler yaptılar.

1993 yılındaki en sarsıcı gelişme Sivas Katliamı'yla yaşandı. Pir Sultan Abdal Şenlikleri için Sivas'a gelen 33 aydın kaldıkları Madımak Otel'i'nin siyasi İslamcılar ve faşistler tarafından yakılması sonucu yanarak ve duman-dan boğularak hayatını kaybetti. Alevi halkına yönelik bu katliam Türkiye çapında protesto gösterileriyle şiddetle lanetlendi.

1994 1 Mayıs'ı, Demokrasi Platformu'nun organizasyonu ile çeşitli illerde kitlesel miting ve yürüyüşlerle kutlandı.

20 Temmuz 1994 günü Demokrasi Platformu'na bağlı sendikalar hükümetin uygulamalarını protesto etmek amacıyla iş durdurma kararı aldı.

Hükümetin yeni bütçe kanunu tasarısı ve tasarının içeriğindeki işçi haklarının gaspına yönelik politikalar, Türk-İş tarafından 24 Kasım 1994'te Ankara'da yapılan mitingle protesto edildi. Yürüyüşe yüz binin üzerinde işçi katıldı.

1995 yılında, hükümetin sosyal güvenlik politikalarında işçi sınıfı aleyhine yeni düzenlemelere girme çabaları, farklı konfederasyonlar tarafından protesto edildi. Bu yönde 30 Nisan ve 21 Mayıs'ta kitlesel mitingler düzen-

lendi. İşçi sınıfından yükselen tepki karşısında, hükümet hazırladığı yasa tasarısını geri çekmek zorunda kaldı.

1 Mayıs 1995, bir önceki yıl gibi Demokrasi Platformu öncülüğünde yurdun çeşitli illerinde yapılan miting ve yürüyüşlerle kutlandı.

15-16 Haziran'da Kızılay Meydan'ında kamu çalışanları kitlesel bir gösteri yaptı. Eyleme 150 bin çalışan katıldı. Kamu kesimi toplu sözleşmelerinde yaşanan tikanıklık üzerine, Türk-İş çeşitli eylemler yaptı. Koalisyon hükümetinin anti-demokratik politikaları, 5 Ağustos'ta Ankara'da yapılan "Emeğe Saygı Yürüyüşü ve Mitingi"yle protesto edildi. Mitinge 200 binin üzerinde kişi katıldı. Türk-İş Ağustos ayında eylemlerine devam etti. 8 Ağustos'ta işyerlerine gidilip, çalışmama ve gece işyerlerini terk etmeme eylemi yapıldı. Eylem çok sayıda işyerinde başarıyla hayata geçirildi. Eylül ayında ülkeyi grev dalgası sardı. 300 bin kişinin katıldığı bu grevlerde işçi sınıfı gücünü bir kez daha ortaya koydu.

Grev dalgasının etkisini göstermesi uzun sürmedi. Koalisyon hükümeti işçi sınıfının dipten gelen baskısı sayesinde dağıldı. CHP, Türk-İş'in hükümetle anlaşmazlığı nedeniyle hükümetten çekilme kararı aldı.

Koalisyonun bozulması üzerine Tansu Çiller'in başkanlığında kurulan azınlık hükümetinin parlamentoda güven oylamasının yapılacağı 15 Ekim 1995 günü, Türk-İş fiilen devreye girerek, işçi sınıfının baskı gücünü ortaya koyan bir eylem gerçekleştirdi.

Türk-İş gelişmeleri protesto etmek için izinsiz gösteri çağrısı yaptı. Çağrıyla harekete geçen on binlerce işçi, güvenlik güçlerinin engelleme çabalarına rağmen ve oluşturdukları barikatları aşarak Ankara Kızılay Meydanı'nda bir araya geldi. Kızılay Meydanı, "sokak parlamentosu" haline dönüştürüldü. Ankara'nın bir yerinde güven oylaması yapılırken, diğer bir yerinde yüz binlerin katıldığı protesto gösterileri yapılıyordu. Tansu Çiller parlamentodan güvenoyu alamadı. İşçi sınıfının siyasal gücünü ortaya çıkaran bu pratikle bir hükümet devriliyordu.

18 Nisan 1996'da kamu çalışanları sendikal haklar ve özgürlükler için ülke çapında iş bırakma eylemi düzenledi.

1996 yılında Refah-Yol hükümeti kuruldu. Refah-Yol hükümetinin uygulamalarına işçi sınıfının tepkisini göstermesi uzun sürmedi. Demokrasi Platformu, yerini

Türk-İş, DİSK, TESK, TOBB ve TİSK'ten oluşan “Beşli Girişim”e bıraktı.

Beşli girişim yukarıda sözünü ettiğimiz sosyal part-nerlik, konsensüsün somut yansıması oldu. Böylece çok mana yüklenen, sınırları ve eksenini belli ve hızla şekil de-ğiştirmeye müsait bir ara dönem ilişkisi olan “demokrasi platformu” hızla ve kolayca son buldu.

1996 Ağustos ayında KESK kuruldu.

Türk-İş, Refah-Yol hükümetine yönelik protesto ey-lemelerinin biri 1997 yılının başında gerçekleşti. 5 Ocak'ta yapılan mitinge 300 bin emekçi katıldı. Refah-Yol hükü-meti, 18 Haziran'da istifa etti.

Beşli Girişim'in çalışmaları 1998 yılı içinde de sürdü. Türk-İş, 16 Mayıs 1998 günü Ankara'da “İşsizliğe Hayır! Özelleştirme Talanına Son” mitingi gerçekleştirdi.

80'li yılların ortalarında başlayan özelleştirme politi-kaları, 90'lı yıllarda iyice derinleştirilmiş, tüm yeraltı ve yerüstü kaynakları küresel sermayeye peşkeş çekilmeye başlanmıştı. Çağın vebası olan özelleştirme, işçi sınıfı için açlık, yoksulluk, işsizlik ve sendikasızlaşma anlamına geldi. İktidar blokunun kitleleri ideolojik bombardımana tabi tutarak uyguladığı bu politikalar başta sessizce izlen-mesine rağmen özelleştirmelerin gerçek yüzünün görül-mesiyle değişik düzeyde tepkiler açığa çıkmaya başladı. Türkiye işçi sınıfı ve sendikal hareket, özelleştirmelere ve sonuçlarına karşı etkin eylemler düzenlemeye başladı.

Özelleştirmelere karşı eylemler, 90'lı yıllar boyunca

önce lokal düzeyde daha sonra ülke sathında yayılmaya başladı.

Aynı yıl içinde KESK'in fiili ve meşru mücadelesinin açtığı olanaklarla farklı kamu çalışanları konfederal yapıları ortaya çıktı. Türkiye Kamu-Sen, Memur-Sen ve Demokratik Kamu-İş kuruldu. Bu yapılar ağırlıkla devlet güdümünde şekillendi. Neo-korporatist karakterde örgütlenmelerdi. Özellikle 2002 sonrası AKP iktidarı yılları bu tezimizin doğruluğunu kanıtladı. Türk-İş, DİSK, Hak-İş, KESK'in özelleştirmelere, anti-sendikal politikalara, işsizliğe ve yoksulluğa karşı ortak eylemleri gündeme geldi. Sendikal harekette değişik örgütlenmelerin, farklı duruşlarına ve politikalarına rağmen, ortak davranmaya ve ortak hareket etmeye başlaması önemli bir gelişme oldu.

Türk-İş 26 Nisan 1999'da özelleştirmeye karşı "Sosyal Devleti Koruma ve İş Güvencesi" yürüyüşü ve mitingi yaptı. Eyleme binlerce işçi katıldı. 24 Temmuz'da Ankara'da "Mezarda Emekliliğe Hayır" mitingi gerçekleştirildi. İşçi sınıfı kendisinin en temel sosyal güvenlik haklarının gasp edilmesine izin vermeyeceğini gösterdi. On binlerce işçi alanları doldurdu.

2000 yılındaki en görkemli eylem, IMF reçetelerinin ve DSP, MHP, ANAP koalisyon hükümetinin politikalarının protesto edildiği, tüm konfederal yapıların katıldığı 1 Aralık "Genel Uyarı" eylemi oldu. Eyleme 1 milyona yakın işçi ve kamu çalışanı katıldı. İşçi sınıfı üretimden gelen gücüyle, kendileri aleyhindeki politikalara geçit

vermeyeceğini ortaya koydu. Sokaklar, alanlar, işyerleri birliğin, beraberliğin ve mücadele gücünün ortaya çıktığı platformlara çevrildi.

Neo-Liberal Politikalar, Kapitalist Devlet ve Likidasyon Süreci

12 Eylül faşist darbesi Türkiye kapitalizminin neo-liberal yeniden yapılanmasının önünü açtı. Bu süreç uluslararası işbölümüne uygun bir angajmanı koşulladı.

1980-1989 arasında Türkiye ekonomisi yılda ortalama yüzde 2,7 büyüdü. Bu oran Türkiye tarihinin (1939-1945 II. Dünya Savaşı yılları dışında) en küçük büyüme oranı oldu. Aynı dönemde reel ücretlerde sistemli düşüşler yaşandı. 1990'lı yıllarda Kürt sorununun ulaştığı boyut ve savaş politikaları, finans kapitale muazzam olanaklar sundu. Finans kapital spekülatif faaliyetlerini artırdı. Aynı tarihte Türkiye'nin tekel niteliğindeki şirketler karlarının yüzde 60'ını faiz gelirlerinden elde etti. Finanslaşma olgusu derinleşmeye başladı.

Finans kapital sıcak para hareketlerinin yarattığı karlardan olağanüstü yararlandı. 1980 sonrası hayata geçirilen ihracata dayalı büyüme stratejine uygun şekillenen, bazı sektörler dünya piyasasına mal üretirken, bunu ucuz emek üzerinden gerçekleştirdi. Öne çıkan sektörlerde yoğunlaştı. Küresel piyasalara yönelme ve ucuz emek ve yeni çalışma rejimleri finans kapitalin egemenliğini daha da artırdı. Tekelleşme derinleşti.

Özellikle 1990'ların ikinci yarısında izlenen radikal özelleştirmelerden finans kapital azami şekilde faydalandı. Bir anlamda KİT'ler yağmalandı.

Küresel finans kapital tabiatına uygun spekülâtif alanlar üzerinde yoğunlaşmasına paralel olarak, Türkiye finans kapitali de benzer eğilimler gösterdi. Giderek rantıye bir karaktere büründü.

2000'li yıllara girildiğinde Ortadoğu'da değişen dengelelere bağlı olarak emperyal arzuları artan finans kapital, bu yönde hamleler yapmasına karşın sonuç alamadı. İçerde ise işçi sınıfına stratejik saldırılar gerçekleştirdi. Sınıfa sistematik esnekleştirme, güvencesizleştirme, taşeronlaştırma, işsizleştirme, sendikasılaştırma, mülksüzleştirme, yoksullaştırma şeklinde biçim alan, çok boyutlu stratejik saldırılarda bulundu. Aslında bu iki hamle birbirini tamamlayan ve besleyen içerikteydi.

Finans kapital sınıfı kadavra haline getirmeye çalıştı. Emeğin abluka altına alınması ve sınıfa yeni emek rejimlerinin dayatılması finans kapital açısından yaşamsal önemdeydi.

2000 yılının son aylarında ortaya çıkan ekonomik kriz, 2001 yılının ilk çeyreğinde yoğunlaşarak devam etti. Yıkıcı kriz sonucunda IMF ve Dünya Bankası'nın belirlediği yol haritası izlendi. Bunun işçi sınıfı için anlamı sosyal yıkımdı.

Birkaç ay içerisinde 250 bin işçi işini kaybetti. Kronik işsizlik, yeni işsizler ordusuyla daha vahim hale geldi.

2000’li yıllarda, 1983’te imzalanan Washington Uzlaşısı’nın hedefleri doğrultusunda radikal adımlar atıldı. Washington Uzlaşısı, uluslararası sermayenin yol haritasını ifade etmekteydi. Özünde küresel finans kapitalin talepleri ve ihtiyaçlarına yönelik radikal düzenlemelerin yapılmasını içliyordu.

Siyasal düzlemde 28 Şubat darbesi, ekonomik boyutta 2001 krizi; Washington Uzlaşısı’nın belirlediği rotanın her düzeyde hayata geçirilmesine olanaklar sundu.

Bu noktada 1990 yıllarda yaşanan bir dizi gelişmenin daha özelden incelenmesi önem taşımaktadır. Çok konstantre olarak açmak gerekirse: 1989 Bahar Eylemleri ve Zonguldak Uzun Yürüyüşü’yle ayağa kalkan işçi sınıfı, 1990’ların başlarında fiili, meşru ve militan tarzda gelişen kamu çalışanlarının sendikal örgütlenme çabalarıyla güç kazanmış, belki de tarihinin en önemli ataklarından birine kalkışmıştı. Toplumsal muhalefet güçlerinin işçi sınıfının mücadelesiyle birleşme çabaları da sınıf mücadelesine ivme katıyordu. Aynı dönemde bazı siyasal özneler de yönünü işçi sınıfına çevirmişti.

İşte tam bu noktada kapitalist devlet belki 12 Eylül’den daha ağır bir operasyona girişti. Kavramsal olarak “düşük yoğunluklu demokrasi” adı verilen konsept ya da karşı devrimci taktikler küresel olarak 1980’lerin ortasında Latin Amerika ve Filipinlerde hayata geçirildi. Türkiye’de ise 1990’ların başında uygulanmaya başlandı. Yöntem kısaca şöyle işliyordu: Şiddetle ezilen devrimci hareketlerin ihtilalci yönlerinin tasfiye edilerek sistem içine çekilmesi,

parlamentar ve legal olanaklarla kuşatılıp hatta deforme edilip, bütünüyle kontrol ve marjinalize edilmesi hesaplanmıştı. Ve maalesef devrimci yapıların çok büyük bir kısmı bu anafurun içine girdi. Kısa zamanda hızla marjinalleşti. İyi hesaplanmış bir likidasyon süreci etkili sonuçlar verdi. Gelişmeler emek hareketine de yansdı. Emek hareketinin parçalanması yönünde son derece rafine bir tarzda politikalar geliştirildi. Kürt siyasal hareketinin tasfiye edilmesi yönünde hamlelerde bu sürecin bir parçası olarak devreye sokuldu.

Önce 1990'ların birikimleri hızla tasfiye edilmeye başlandı. İlk başta Bahar Eylemleri'nin tecrübesiyle ortaya çıkan taban örgütlenmelerinin içleri boşaltıldı. Aynı dönemin doğal işçi önderleri ya işten atıldı, ya da sendikal bürokrasinin içine çekilerek etkisizleştirildi. Meşru, fiili ve militan örgütlenme faaliyetleriyle kurulan kamu çalışanlarının sendikal örgütlenmeleri, hızla bürokratik mekanizmalara dönüştürüldü. Siyasi yapıları marjinalleştirecek politik taktikler derinleştirildi. Siyasi yapılar yaşadıkları marjinalizasyon sürecine yanıt üretemedikçe, sekt ya da dar "mezhebi" yapılara dönüştü. Kamu çalışanlarının yarattığı potansiyel hızla etkisizleşti. Özellikle kamu çalışanlarının sendikal örgütlenmeleri, sınıfı nesnelere yığını olarak gören siyasal yapıların, politik rekabet alanına ve nüfuz savaşları yaptıkları platforma çevrildi. Böylece toplumsal muhalefetin birleşik gücünün nesnel zemini kayboldu.

Kapitalist devletin bu likidasyon taktikleri etkili so-

nuçlar verdi. Sendikal bürokrasi de bu taktiklerin hayata geçirilmesinde aktif rol oynadı. Böylece işçi sınıfının bağımsız bir güç olarak örgütlenmesi ve sosyal mücadelenin taşıyıcı gücü haline gelmesi engellendi.

İşçi hareketi ciddi örgütsel darbeler yedi. Moral değerleri çökertildi. Özgüven kaybına uğradı. Örgütsel yapısı parçalanmış, moral bozukluğu içinde, sendikal bürokrasinin hegemonyasını her düzeyde hisseden ve birliğinin sağlanması yönünde önemli zafiyetler yaşayan işçi sınıfı, sermayenin çeşitli düzeylerdeki saldırılarına maruz kaldı.

Bu saldırılara karşı ancak yerel düzeyde tepkiler gösterildi. 2000'e doğru finans kapitalin stratejik hamleleri için bir anlamda her şey hazırlanmıştı.

Washington Uzlaşısı'nda belirlenen strateji hızla hayata geçirildi.

2001 krizinden sonra kapitalist devletin ilk sert hamlesi finans ve banka sektörünün piyasalaştırılması oldu. Ar-

2005 yılında özelleştirilen SEKA sadece fabrika değildi. SEKA aynı zamanda okulu, kreşi, sinema, tiyatro salonları, spor kulüpleri ile bir yaşam biçiminin taşıyıcısıydı.

dından Telekom operasyonu geldi. Bu adımlardan sonra Petkim ve Tüpraş'la ağır sanayide başlayan özelleştirme Erdemir'le tamamlanmış oldu.

Bu özelleştirme furyasında ilk önemli direniş Seka direniş oldu (2005). Seka işçileri fabrikayı işgal etti. Ne var ki, Seka'yla İzmit halkının ve işçi sınıfın diğer kesimlerinin birleşmemesi istenen sonuçların alınamamasına yol açtı.

Seydişehir Eti-Alüminyum işçileri de özelleştirmeye karşı kapıları kaynaklayarak fabrikayı işgal etti. 5000 kişinin katıldığı kitleyle karayolu kapatıldı. Polisle yer yer çatışmalar yaşandı (2005).

Tekel işçileri daha önce Seka'lılara omuz vermişler, mücadelelerini kendi mücadeleleri olarak gördüklerini açıklamışlardı. Adana tekel işçileri, Seka direnişini desteklemek için Tokat Turhal yolunu trafiğe kapattı. Cevizli Tekel işçileri de Seka'yı destekleyen eylemler yaptı. Tekel'in özelleştirilmesi ve kapatılmasına karşı işçiler ayağa kalktı. Değişik eylem tarzlarıyla bu politikalar şiddetle reddedildi. Bu eylemler sonucunda işçiler önemli kazanımlar elde etti. Bazı Tekel'lerin kapatılması kararı geri alındı.

Kısaca Tekel, Tüpraş, Petkim, Petrol Ofisi, Seka, Telekom, Sümerbank, Erdemir gibi özelleştirmelere karşı işçi sınıfı sessiz kalmadı. Tepki verdi; direndi, protesto etti, alanları doldurdu, fabrikaları işgal etti. Ne var ki, bu tepkiler lokal direnişlerin ve kısmi kazanımların ötesine

gidemedi.

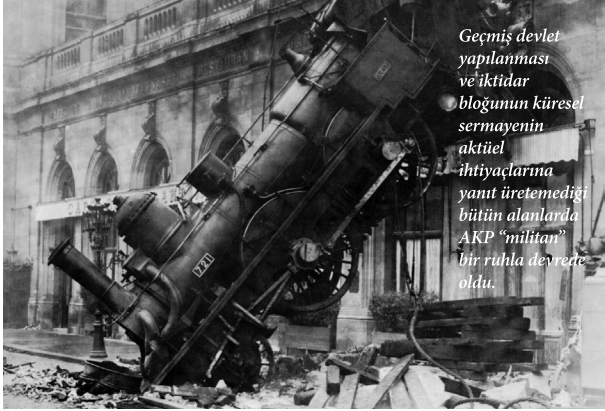
Özelleştirmelere karşı olması gereken düzeyde radikal eylemler ve ülke sathına yayılan bir mücadele hattı yaratılamadı.

Her şeye karşın işçi sınıfının direnişleri sınıf mücadelesine yeni birikimler sağladı.

İşçi sınıfı belirli bir durgunluk dönemine girdi. 2007’de Hava-İş sendikasının toplu sözleşme süreci tetikleyici bir işlev gördü. Arkasından 44 günlük Telekom grevi işçi sınıfına muazzam bir moral verdi. Tekel işçilerinin direnişi, tersane işçilerinin öfkesi, Novamed kadın işçilerinin kararlılığı 2008’de 14 Mart’ın önünü açtı. 14 Mart 28 yıllık neo-liberal politikalara karşı işçi sınıfının en net tutum aldığı eylem oldu. Bu genel direnişe 2 milyon işçi katıldı.

“Grev kararı almamıza onlar neden oldu. Kimsenin katılmayacağını sanıyorlardı, ama biz çok sağlam çıktık greve...” Bu sözler Antalya’da Serbest Bölge’de 448 gün grevi yaşamış Novamed’li kadın işçilere ait. Diyaliz filtresi üretiminde Avrupa piyasasının yüzde 40’ını elinde bulunduran çokuluslu bir deve karşı direndiler, biz varız dediler ve kendilerini kabul ettirdiler.

AKP İktidarları - Yeni Rejime Doğru ve Finans Kapitalin Manik Atakları

2001 ekonomik krizi geleneksel burjuva siyasi partilerinin elemine oluşuna yol açtı. Kriz ve yarattığı yıkıcı etkiler, Ortadoğu'nun yeniden yapılanması ve yeniden sömürgeleştirilmesi yönünde BOP'un bir emperyalist proje olarak devreye sokulması ya da başka bir ifadeyle iç ve küresel konjonktürün çakışması AKP'de simgelenen, siyasal İslam'ın iktidarının önünü açtı.

AKP, Refah Partisi'den kopan kadroların kurduğu, "Milli Görüş" gömleğinin çıkartıldığı ifade edilen ve kullanıla gelen ifadeyle "ılımlı İslam'ı" temsil eden ve piyasaya yaptığı vurgularla kendini bir restorasyon partisi olarak sunan bir siyasal oluşumdu.

AKP, ezilenlere ve geleneksel sağ seçmene sağ popülist argümanlarla önemli mesajlar vermeyi başardı. 2002 seçimlerinde yüksek başarıyla iktidara geldi

Türkiye Ortadoğu'ya neo-liberal muhafazakâr bir ülke olarak model ülke, AKP ılımlı İslam ve piyasacı karakteriyle model parti olarak sunuldu.

Bu süreç bir yanıyla da Kürt Savaşı sonucu geç kalmış ama giderek küresel sermayenin entegrasyon ve aktüel ihtiyaçlarına cevap vermeyen Soğuk Savaş devlet yapılanmasının ve iktidar bloku içinde ordunun ya da silahlı bürokrasinin, Kıvılcımlı'nın ifadesiyle devlet sınıfının önce etkisinin kırılması, sonra tasfiye edilmesi şeklinde gelişti.

Aslında son 18 yıllık AKP iktidarını finans kapitalin egemenliğinin pekiştirilmesi ve iktidar blokunda yaşanan çatışkı ve savaşlar üzerinden analiz edebiliriz.

Özal'ın iktidarı sırasında önleri açılan ve devletin olanaklarından yararlanan ve küresel piyasalarla girdiği ilişkiyle (ihracata dayalı birikim modeli içinde) palazlanan, geçmişin pre-kapitalist unsurlarının bir kısmı metamorfoza uğrayarak Anadolu sermayesi adı verilen sermaye fraksiyonunu oluşturmuştu.

1990 yıllarda bu sermaye grubu artık bir fraksiyon karakteri taşıyarak siyasal İslam'ın organik sermayesi haline geldi. Bu sermaye grubunun post-fordist üretim tekniklerine ve küreselleşmeye hızlı adaptasyon yeteneği, kendisine dünya piyasalarına iş yapma olanağı sağladı

ve güçlenmesinin önünü açtı. Böylece finans kapitalin iç piyasadaki kendisi için yarattığı dezavantajları aşma şansı buldu. Tabii ki bu gelişme finans kapitalin tekel gücünü tehdit edecek mahiyette değildi. Ama bu durum siyasal temsil anlamında hamleler yapmasına engel olmadı. 1996’ da Refah Partisi’nin koalisyon hükümeti kurması böylesi adımlardan biri oldu. Aslında bu başarı birkaç yıl sonraki AKP projesi ve iktidar atağının ilk deneyi olarak düşünülebilir. Fakat 28 Şubat darbesi ve “deneyimi” hem iktidar blokunda ordunun, hem de finans kapitalin ancak ılımlı İslama tekabül eden, piyasacı bir yapıya onay vereceğini ortaya koymuştu. Aradaki 5 yıllık süreç sistem tarafından kabul edilmeyen yönlerin törpülenmesi, Refah Partisi’nin en önemli kadrolarının bu yapıdan kopması ve yeni bir vizyon oluşturması ve istenilen çerçeveye uygun konumlanış olarak geçti. AKP bu yeni biçimlenişin ya da modifikasyonun adıydı. 2001 krizi yerel konjonktür olarak AKP’ye iktidar yolunu açan en önemli faktör oldu. Küresel konjonktür ise 11 Eylül 2001’di. Ve bu süreçten sonra ABD’nin yeni Ortadoğu projesi ve bu projeye bağlı

AKP iktidarlari döneminde finanskapital tarihinin en büyük karlarını elde etmeye başladı.

siyasal İslam’la kurduğu ilişki biçimiydi.

Geçmiş devlet yapılanması ve iktidar bloğunun küresel sermayenin aktüel ihtiyaçlarına yanıt üretmediği bütün alanlarda AKP “militan” bir ruhla devrede oldu.

En başta işçi sınıfının kimlik ve kültür politikalarıyla parçalanması, yeni emek rejimlerinin hayata geçirilmesi, sendikal alanın neo-korporatist uygulamalarla yeniden dizayn edilmesi yönünde radikal politikalar devreye sokuldu. Finans kapitalin arzularını tatmin edecek bu uygulamalar, 2000’li yıllarda stratejik alanlarda radikal özelleştirmelerle devam etti. Stratejik ve kompleks sektörler finans kapitale yağmalaması için sunuldu. Hayatın her alanını kapsayan, yıkıcı bir metalaştırma süreciyle finans kapitalin kâr marjı olaganüstü noktalara yükseltildi. Daha sonraki yıllarda finans kapitalin en güçlü tekel grubunu oluşturan Koç Holding “son 5 yıllık dönemde tarihimizin en büyük kazancını elde ettik” diye açıklama yapacaktı. Grev ertelemeleri finans kapitale risksiz hamleler yapma şansı verdi. Finanslaşmanın derinleşmesi yine finans kapitalin müthiş kârlar sağlamasına olanak sağladı. Aynı süreçte finans kapital enerji sektörüne ve askeri sanayiye yöneldi. İleride emperyalist arzularla Ortadoğu’ya yönelik askeri müdahaleler bu sürecin yansımaları olacaktı. Öte yandan yine küresel kapitalist entegrasyonun ihtiyacına uygun ve tekelci sermayenin üçüncü kuşağının vesayetten kurtulmak isteğiyle uyumlu olarak, iktidar bloku içinde önce ordunun inisiyatifini kırma, sonra tasfiye etme hamleleri geldi. OYAK’a yönelik operasyonlar

da bu hamlelerin devamıydı. Böylece ordunun önemli bir sermaye gücünü elinde tutması engellendi. Kısaca AKP finans kapitalin en militan partisi olarak hareket etti.

Bu süreç gel gitli ve oldukça sancılı yaşandı. İktidar bloku içinde tasfiyeler, komplolar, çatışmalar derinleşti.

Aynı süreçte liberal sol diye tanımlanan kesimlerin ege-men klikler arasındaki iktidar savaşlarına aktif dahil olduğu görüldü. AKP'ye angaje olan bu kesimler, AKP'nin konjonktürel ihtiyaçlarını karşılamak için elzem bir rol oynadı. Liberal sol vesayet karşıtlığı ve AKP'nin demokratlığı üzerine yoğun propaganda yaptı. Hatta daha ileri gidenler AKP'yi demokratik "devrimin ihtiyaçlarını yerine getiriyor" diye alkışlayanlar oldu. Konjonktür değişince AKP, bu kesimleri kullanılmış bir mendil gibi attı.

AKP yıllarında Soğuk Savaş devlet yapılanması kademeli olarak tasfiye edildi ya da küresel sermayenin ihtiyaçlarına göre devletin yeniden yapılanması yönünde adımlar atıldı. Zaten silahlı bürokrasiye yönelik operasyonları bu sürecin dışında ele almamak gerekir. Bu adımlar demokratikleşme değil, devletin yoğunlaşması ve total devlete dönüşme halidir.

AKP alt sınıflarla oldukça girift, çok yönlü ve bir düzeyde onlara dokunan, ezilmiş ruhlarına seslenen bir ilişki kurdu. Tarihsel anlamda gelenek ve görenekten kaynaklanan düşünme ve hareket etme, davranış, norm ve kuralların son derece iyi kullanılması, İslami argümantasyon, dil, jargon, varyasyon ve biyo-politik düzenlemelerin

atmosfer kurucu, ilişki geliştirici zeminler oluşturması alt sınıflarla sahici temaslar kurmanın önünü açtı. Bu yanında “hayırsever-cemaatçi” kapitalizm şeklinde uygulamalar AKP’ye müthiş olanaklar sundu. Farklı rıza mekanizmaları yarattı. Böylece AKP bir yandan neo-liberal politikaları yıkıcı bir şekilde hayata geçirirken, alt sınıflardan doğacak tepkileri kontrol edecek mekanizmalar kurabildi. Ayrıca 2000 yıllarda küresel ölçekte uygulanan parasal genişleme politikaları, finanslaşmayı hızlandırdı. AKP yüksek sıcak para girişleriyle alt sınıfları finanslaşma sarmalının içine sokma becerisi gösterdi. Alt sınıflara kredilerle ve borçlandırmayla kendi maddi olanağının üzerinde yaşama şansı yarattı, diğer taraftan bu borçlanma sarmalı kitleleri düzene tabi kıldı. Ve istikrarın tek güvencesinin kendisi olduğunu ikna etti.

Özellikle 2008 küresel kapitalist krizinin etkileriyle birlikte Türkiye kapitalizmi “inşaat kapitalizmine” dönüştü. İnşaat sektörü ekonominin taşıyıcı sektörü konumuna geldi. Bu gelişme bir yanıyla siyasal İslam’ın organik sermayesinin önünü açarken, diğer yandan ortaya çıkan olağanüstü kentsel rantın bir kısmı alt sınıfların ve varoşların rızasını üretecek sosyal yardım mekanizmalarının finansmanı için kullanıldı. Hatta bu mekanizmalar bir “biat” ve “terbiye” etme işlevi gördü.

AKP’nin bugün açısından alt sınıflar üzerinde kurduğu hegemonyasında önemli kırılmalar yaşanmasına rağmen, hâlihazırda etkisi azımsanamayacak oranda devam etmektedir.

2007-2008 Kriz Yılları ve İşçi Sınıfı Hareketleniyor

Her şeye rağmen işçi sınıfı 2007'den başlayarak 2008'leri de kapsayan yeniden bir hareketlenme dönemine girdi.

2008 Ağustos/ Eylül ayında kapitalizmin yapısal krizin etkilerinin hissedilmeye başlandı. İşçi sınıfı yaratıcı zenginliğini bir kez daha göstererek 40 yıl sonra yeniden eline işgal silahını aldı. Sinter, Brisa, Tezcan, Gürsaş işçileri fabrika işgal eylemleriyle, krize karşı net bir karşı duruş sergiledi. Bu eylemleri bir dizi direniş, fiili sokak eylemleri takip etti. İşçi sınıfı yeni dönemin şiarını yaparak gösterdi: "İşgal, Direniş, Grev"... İşgal, direniş, grev dönemin model eylemleri olarak öne çıktı. Bu eylemler sınıfın kolektif öfkesinin ve kininin dışı vurumuydu. Ayrıca Desa direnişinden Emine Aslan, Meha direnişinden

Süheyla Gümüş, Entes direnişinden Gülistan Kopatan, Tübitak direnişinden Aynur Çamalan, İnşaat Mühendisleri Odası direnişçisi Cansel Malatyalı, Paşabahçe Devlet Hastanesi direnişçisi Türkan Albayrak, Kığılı direnişçisi Didem Sorhun, Betasan direnişçisi Zeynel Kızılaslan, Senkromeç direnişçisi Muharrem Subaşı yaşadığımız dönemin model kimlikleri iz bıraktı. Bu eylemler bir yandan işçi sınıfının kadınlaşmasını ortaya koyarken, öte yandan mücadele ve direnişin de kadınlaşmasını gösteriyordu. Ve yeni sınıf dinamikleri işaretlemekteydi. Onlar kimliklerinde işçi sınıfının onurunu, direncini ve azmini birleştirdiler. Her şartta direnmenin gücünü göstererek sınıfa kıvanç verdiler.

2008 sonrası dikkat çeken eylem tarzlarından bir diğeri ise yaygın lokal eylemleri oldu. Havzalarda ortaya çıkan bu lokal eylem ve direnişler ağırlıkta taban örgütlenmelerinin inisiyatifiyle ortaya çıktı. Her ne kadar havzayı harekete geçirecek etki yaratmasa da işçi havzalarında çıkan kıvılcımlar oldular. Bu eylem ve direnişlerde birçok doğal işçi önderi doğdu. Eylemler ağırlıkta sendikalaşma, hak gasplarına ve işten atılmalara karşı gerçekleşti. Önemli başarılar gösterildi.

Kapitalist krize karşı işçi sınıfının kolektif gücü ve eyleminin hangi zeminlerde örülebileceği gösterildi.

2010 yılına Tekel Direnişi damgasını vurdu. Tekel direnişi 78 gün sürdü. Ankara Sakarya Caddesi'nde gerçekleşen sokağın işgali ve direniş sınıf mücadelesine ciddi bir

ivme kazandırdı. Eylem günlerinde muhteşem pratikler ortaya çıktı. En başta mücadele içinde sınıf kardeşliğinin örülmesi görüldü. Yine mücadele ve taban inisiyatifiyle Tek-Gıda-İş Sendikası ve korporatist ve bürokrat yapı olan Türk-İş'in blokajlarının nasıl aşılabileceği ve harekete geçmek zorunda bırakabileceği ortaya çıktı. Sol ile işçi sınıfının ilişkilendiği bu eylem, bir başka boyutta yine solun sınıfla stratejik bir bağı olmadığını gösterdi. Bağ ilişkilene düzeyinde kaldı. Solun eylemcilerle ilişkilene eylem süresinde alanda olmak, farklı dayanışma pratikleri şeklinde gerçekleşti. Tekel Direniş AKP iktidarını sarsan ilk eylemlerden biri oldu.

2011 seçimleri AKP'nin başarısıyla sonuçlandı. AKP iktidarının yeni rejim inşa etme çabaları yoğunlaştı.

Gezi Direniş: Proletaryanın Yeni Segmenti Sokakta, Barikatta

2013 Gezi Direniş, senkronize bir kent ayaklanması şeklinde gelişti. Milyonlar mobilize oldu. Direniş, şenlikli bir toplumun gündelik hayat içinde yeniden kuruluşunu simgeledi. Kitlelerin son 30 yıllık neo-liberal politikalara, bunun yarattığı sosyal enkazlaşmaya ve siyasal İslam'ın hayatı kuşatan hegemonyasına kolektif bir karşı duruşu gösterdi. Gezi ortaya çıkardığı karşı kültür ve farklı kömünal pratiklerle başka bir dünyanın arayışını somutladı. Siyasal İslam'ın hegemonyasını kırdı. Aynı zamanda AKP iktidarını şiddetle sarstı.

Gezi aynı zamanda sınıfın yeni fraksiyonunun ya da segmentinin alanlara ve sokağa çıkışını simgeledi. Mobilize olan yığınların eksenini proletaryanın bu yeni birleşeni oluşturdu. Aslında son 30 yıllık süreç küresel düzeyde olduğu gibi Türkiye’de yoğun bir proleterleşme süreci olarak işledi. Gezi yeni proleterleşme dalgasının kendini toplumsal-maddi güç olarak dışavurumu oldu. Türkiye siyasi tarihinin en önemli toplumsal hareketi olarak önem taşıdı. Gezi Direnişi, AKP iktidarını alaşağı edebilirdi.

Gezi Direnişi devrimci hareketlerin direnişe aktif katılımına ve gösterilen özveri ve çabalara rağmen sınıf ve kitle hareketlerini yönlendirme ve anti-kapitalist enerjiyi kristalize etme yeteneklerinin zayıflığını ortaya koydu. Devrimci özneler direnişin iç dinamikleriyle ve özellikle sınıfın farklı katmanlarıyla organik bağı ve stratejik yönelimi olmadığından dolayı, her ne kadar direnişin önemli birleşeni hatta katalizörü rolü oynamalarına rağmen hareketi sıçratacak, direnişin yarattığı birikimlerle yeniden yapılanacak bir nitelik gösteremediler. Bu durum kendini direniş sonrası fiilen oluşan sokak forumlarında da gösterdi.

Kendiliğinden patlama şeklinde ortaya çıkan toplumsal dalga, bir müddet sonra doğal olarak geri çekildi. Bu süreç devrimci özneler için yeni bir marjinalizasyon ve likidasyon süreci olarak işledi. Yaşanan son 7 yıllık dönem söylediklerimizi doğrulamaktadır.

Gezi Direniş, Kürt hareketiyle AKP'nin barış görüşmeleri yaptığı koşullarda gerçekleşti. Gezi direnişinin taşıdığı devrimci potansiyeli Kürt siyasal hareketi, barış görüşmelerinin yarattığı atmosferden dolayı yeterince göremedi. Gezi Direniş dinamiğiyle bütünleşemedi.

Aynı dönem Gezi'nin yarattığı muazzam potansiyel ve Rojava'da yaşanan heteredoks devrimin Kürt halkı ve devrimci, demokrat güçler üzerinde yarattığı aura kendini HDP'de somutladı.

Toplumsal muhalefetin ezber bozucu gelişimi ve etkileri devlet içinde çatlağı artırdı. Cemaat ve AKP arasında çelişkiler sert biçimde açığa çıktı. Karşılıklı tasfiye hamleleri yapıldı. 17-25 Aralık operasyonları devlet içindeki çatlağı daha da büyüttü. Hükümetin iyice sıkışmasına karşın, zaman T. Erdoğan'a hızla toparlama şansı verdi. Mart 2014 seçimlerinden AKP'nin başarıyla çıkması, başka bir momentin önünü açtı.

Türkiye kendisini ekonomik kriz, rejim ve devlet krizi şeklinde dışa vuran çoklu bir kriz içine girdi ve siyasal tansiyon şiddetle arttı. Darbe mekaniği daha o günlerden işlemeye başladı

2015 yılı yazında gerçekleşen metal grevi ve direniş fiili bir kent grevi ve havza grevi şekline büründü. Metal işçileri zengin mücadele ve örgütlenme geleneği olan, hızla reaksiyon veren ve mobilize olan, militan karakterde işçi profiline sahip bir sektördür. Bu eylem dalgası metal işçilerinin bütün özelliklerini ortaya çıkardı. Korporatist

karakterli, faşist, gangster sendikacığın bütün blokajlarını yıkan metal işçileri, farklı taban örgütlenmeleriyle harekete geçti.

Eylemler önce Bursa merkezli bir kent grevi şekline büründü, ardından bir senkron yaratıp Gebze, Kocaeli, Adapazarı, Eskişehir'i saran havza grevi ve direnişlerine dönüştü. Muazzam dalga finans kapital, kapitalist devlet ilişkisi ve organikliğini alenileştirdi. Türk-Metal'in neo-korporatist karakterini bütünüyle açığa çıkardı. Birleşik Metal'in sol bürokrat, statükocu yapısını da ortaya koydu. Günlerce devam eden direniş, devletin ve kolluk kuvvetlerinin devreye girmesiyle bitirildi.

Metal direnişi işçi sınıfının mücadelesinin çok yönlülüğünü ve sendikal yapıların farklı varyantlarıyla sınıf mücadelesi açısından artık tarihsel rollerini tamamladığını; kapitalizmin yapısal krizi koşullarında ya da içine girilen yüksek konjunktürde yani sınıfsal antagonizmanın küresel düzeyde şiddetlendiği dönemde, sınıfın farklı kesimlerinin birleşik gücünü yaratacak, sınıfın devrimci kimyasını kristalize edecek, öfkesinden güç alacak yeni emek odaklarına ihtiyaç olduğunu yakıcı bir şekilde ortaya koydu. Aslında 2008 sonrası yaşanan yaygın lokal eylemler ve direnişler, son derece militan karakterde gelişen bireysel eylemler, yaşanan fabrika işgal pratikleri, özellikle Greif işgali ve küçük ölçekli Kazova özyönetim pratiği bu sorunu yakıcı olarak her defasında hissettirmişti.

Devrimci özneler açısından metal pratiği (bir iki yapıyı

dışarıda bırakırsak) tam anlamıyla sınıfı yalnız bırakmak oldu. Gezi direnişinin rüzgârının hâlâ estiği ve Gezi'ye güzellemelerin yapıldığı koşullarda, metal direnişinin yarattığı devrimci potansiyel görülmedi. Zaten bir ilişkilendirme olmadığından dolayı yapacak fazla bir şey de yoktu. Metal grevleri ve direnişi aslında Gezi'de ortaya çıkmış, sınıfın yeni segmentiyle geleneksel işçi sınıfının ve onun militan kesiminin olası birleşiminin yaratacağı yıkıcı enerjiyi gösterdi. Sınıfın ayrı kanallarda akan ve farklı zamanlarda ortaya çıkan iki ana aksının aynı potada birleştirilmesiyle muazzam bir sosyal anafor doğabilirdi. Bu iki sarsıcı deneyim sınıfa stratejik olarak yönelme ve sınıf içinde stratejik konumlanmanın ne derece önemli olduğu ortaya koydu. Bu yapabilen bir yapı ancak devrimci özne olabilirdi. Veya devrimci özne olmak bunu yapabilmekten geçiyordu. Bugün açısından bu sorun hala geçerli bir sorundur. Ve solun marjinalize oluşu ve içine girdiği likidasyon süreci ancak böyle aşılabılır.

2015 yılı Türkiye'de siyasal tansiyonun yükseldiği bir yıl oldu. 7 Haziran seçimleri ve HDP'nin gösterdiği başarı devlet ve rejim krizini artırdı. AKP ciddi oy kaybı yaşadı. Bu süreçte barış görüşmeleri bitirildi. Diyarbakır HDP mitingi katliamı, Suruç Katliamı, 10 Ekim Katliamları yaşandı. Ülke hızla destabilize bir ortam içine sokuldu. Başta Kürt illerinde iç savaşı andıran gelişmeler yaşandı. 7 Haziran seçimleri fiilen kadükleştirildi. Siyasal tansiyonun yükseldiği, toplumsal gerilimin iyice arttığı koşullarda 1 Kasım seçimleri yapıldı. Seçimlerde AKP

oylarını artırdı.

Bu süreç darbe mekaniğini harekete geçirdiği gibi yeni rejimin inşası yönünde hızlı müdahaleleri koşulladı. 15 Temmuz darbe girişimi bir yandan cemaatin örgütlenmelerini dağıttı ve devletin tüm organlarından şiddetli tasfiyesini beraberinde getirdi, diğer yandan yeni ittifakların önünü açtı. AKP yeniden eski Soğuk Savaş devletinın unsurları ve yapılarıyla ilişkilendi. Darbe girişimi devlet ve rejim krizini ve ekonomik krizi yani çoklu krizi derinleştirdi. 2016 yılı son derece sancılı geçti.

Daha sonraki dört yıllık süreçte yeni rejimin inşasını anlamında en önemli adımlardan biri Anayasa referandumuyla (16 Nisan 2017) atıldı. Ardından Cumhurbaşkanlığı seçimleri yapıldı (24 Haziran 2018). Recep Tayyip Erdoğan'ın cumhurbaşkanı olarak seçilmesi yeni bir momentum oldu. Bu momentler yeni rejimin inşası anlamına geldi.

Özellikle 15 Temmuz sonrası ilan edilen OHAL gerekçe gösterilerek birçok grev ertelemeleri yaşandı. Asil çelik grevi, Emis grevi, Akbank grevi, Şişecam Grevi, Mefar grevi, MESS sözleşmesi dahilindeki grevler, Doda Kromsan, İzban grevi ertelendi. OHAL döneminde grev yasağının kapsamı genişletildi. AKP iktidarları döneminde toplam 16 grev ertelendi.

Yine son 4 yıllık kesitte AKP iktidarı sistematik esnekleştirme, güvencesizleştirme, sendikasılaştırma ve işsizleştirme politikalarını derinleştirdi.

Çin-Bangladeş çalışma rejimi diye tanımlayabileceğimiz, yeni emek ve çalışma rejimi inşası yönünde önemli adımlar attı. Sendikal alan yeniden dizayn edildi. AKP'nin iktidar yıllarında sendikal alan neo-korporatist düzenlemelere tabi tutuldu.

Total Devlet ve Sendikal Alanın Çürümesi

Devletin total devlet olarak yeniden inşa süreci, sivil toplum diye tanımlanan alanın, bütünüyle devletin içinde eritilmesi yönünde düzenlemeleri koşulladı. Neo-korporatizm ve siyasal İslam'ın toplum tasavvuru ve pratikleri böylesi bir düzenlemeyi kolaylaştırdı. Bu süreç sendikal alan açısından iki boyutta yürütüldü. Neo-korporatist ilişkiler derinleştirilerek sendikal alanın bir devlet organı olmasa bile bir devlet organı gibi hareket etmesi sağlandı. Sendikal alan hızla çürüyerek, sınıfı hem denetleyen, hem de terbiye eden bir "organa" dönüştü. Özellikle 2008 krizi bu manada bir eşik oldu. Althusser'in altını çizdiği gibi sendikalar artık sadece devletin bir ideolojik aygıtı değil, gerçek manada devletin inorganik parçası haline geldi.

Total devlet karakteri itibariyle varlığını bu zeminler üzerinden kurar. Diğer yandan yeni rejimin inşa süreciyle kökleri 18 yıla dayanan, 2011'den sonra ivme kazanan, 15 Temmuz'dan sonra ise inşa olan yeni rejim finans kapitalle olağanüstü olanaklar sağladı. Finans kapital ve onun en önemli temsilcisi olan Koç grubunun yönlendirmesiyle bir anlamda burjuvazi tarafından işçi sınıfı örgütleniyor.

Ve bu örgütlenmenin taşıyıcılığını bilfiil sendikalar yapıyor. Özellikle son birkaç yıldan beri sistemli bir şekilde yönetim adı verilen uygulamalarla, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadının çalışma yaşamındaki rolü ve çalışma yaşamının demokratikleştirilmesi, yeni endüstriyel ilişkiler, sosyal diyalog, sosyal partnerlik ve benzeri temalarla sendikal yönetimlerin, işveren temsilcilerinin ve sendika temsilci ve üyelerinin yer aldığı toplantılar, kurultaylar, seminerler yaygın bir şekilde gerçekleştiriliyor.

Başta metal, metalürji, perakende, enerji, havacılık, bankacılık gibi stratejik işkolları ve bu işkollarındaki işveren sendikalar arasında bu faaliyetler yoğunlaşmış durumda. Artık sendikaların, hatta konfederasyonların seçimlerinde sermayenin etkin bir rol oynadığı herkes tarafından bilinen ve garip bir şekilde susulan bir gerçekliktir.

Finans kapital bir yandan sendikal yönetimleri kontrol ve güdümlü bir konuma sokarken aslında asıl yapmak istediği sınıfı kontrol ve iğdiş etmek, onu ideolojik olarak çökertmek ve ruh olarak kadavra haline getirmektir. Finans kapitalin büyük bir soğukkanlılıkla gerçekleştirdiği bu operasyonlar sendikal alanın yüksek onay ve hatta şevkle yaptığı işlere dönüştü.

Kısaca artık sendikal alan bütünüyle bir çürümeyle karşı karşıyadır. Ve tarihsel işlevini tamamlamıştır.

Bütün defansif söylemlerden kurtulup, bu durumu açıkça ilan etmek gerekir.

İşin bir başka boyutu teorik içeriktedir. Emegün emek

gücü olmasına rıza göstermesi anti-kapitalist kopuşu ve sınıfın yıkıcı enerjisini engelleyen en temel gelişmedir. Sendikalar içeriğini nasıl doldurursak dolduralım, emeğin emek-gücü olması üzerinden varlığını inşa eder ve sürdürür. Özellikle 2008 kapitalizm organik-yapısal kriz süreci ve onun yarattığı küresel boyuttaki olağanüstü momentum, yeni bir tarihsel dönemi işaretledi. Bu moment sınıfsal antagonizmayı şiddetlendirdiği gibi sınıf mücadelesi için de zengin deneyimler ve örgütlenmeler ortaya çıkarıyor.

İşçi sınıfı sınıfsal öfke patlamalarıyla harekete geçiyor. Hindistan'da birkaç yıl içinde dalgalı halde gelişen 150, 200, 250 milyon işçinin katıldığı tarihin en büyük genel grevleri (Hindistan'da sendikal örgütlülük oranı sadece yüzde 4'tür), Fransa'da sınıfın organik bir kesimi olan Sarı Yeleklilerin uzun soluklu ve sokağı iyi kullanan eylemleri, Küresel fabrika niteliğindeki Çin'de spontan gelişen bir yıllık periyotta binleri bulan grev ve direnişler, Türkiye'de

bir öfke patlaması şeklinde gelişen üçüncü havalimanı inşaatında çalışan işçilerin eylemleri yeni dönemin mücadele karakterini ortaya koyuyor.

Neo-liberal kapitalizmin yok edici döngüsü; kapitalist emperyalist sistemin en parazit, en asalak dönemini yaşamaması; (26 kişinin serveti, 3,8 milyar insanın toplam servetine eşittir) son olarak da pandemi sürecinde sermaye, kapitalist devlet ve siyasi iktidarların proletaryanın her kesimine karşı sosyal atık muamelesi yapması bir öfke birikimine neden olacaktır. Sermayenin, işçi sınıfını kâr dürtüsüyle, ölüm riskine rağmen çalışmak zorunda bırakmasının yarattığı (sendikalar da gösterdikleri tavırla bütün çürümüşlüklerini bir kez daha ortaya koydular) ve yaratacağı öfke geleceğin sınıf örgütlenmeleri doğuracaktır.

Bugün açısından taban örgütlenmelerine dayanan, sınıfın bütün kesimlerini kapsayacak ve nüfuz edecek, sınıfın öfke ve arayışının ifadesi olan ve onun devrimci enerjisiyle inşa olacak bir emek odağının yaratılması yamsal bir ihtiyaçtır.

2008 sonrası gerekleŖen fabrika iŖgal eylemleri, baŖta Greif ve Fen-iŖ iŖgalleri, Kazova zynetim deneyimi, bir model kimlik pratiği olarak ortaya çıkan bireysel iŖi eylemleri, yaygın lokal eylemler, metal direniŖi ve grevleri, üçüncü havalimanı iŖileri ve bgne kadar hemen hemen her direniŖte kurulmuŖ olan taban örgütlenmeleri bize baŖka bir yol amamızı söylüyor. Cretle ve yaratıcılıkla. Ve sınıflar mücadelesinin zenginliği içinden öğrenerek.

Kaynakça:

Taha Parla, Ziya Gökalp: Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm, Deniz Yayınları, 2013.

Osman Özarlan, Kemalizm Sovyetler Sosyalizm, Ceylan Yayınları, 2008.

Erik Jan Zürchner, Modernleşen Türkiye’nin Tarihi, İletişim Yayınları, 2019.

Emel Akal, Mustafa Kemal İttihat Terakki ve Bolşevizm, İletişim Yayınları, 2018.

Yaşar Ayaşlı, Türkiye’de Burjuva Devrimi ve Liberal Kemalist Tarih İdeolojisi, Epos Yayınları, 2014.

Şaban İba, 1925 Kürt İsyanı, Aram Yayınları, 2013.

Emin T. Eliçin, Kemalist Devrim İdeolojisi, Ant Yayınları, 1970.

Cem Uzun, Kemalizm Sol Değildir, Marx 21 Yayınları, 2018.

Kemal Şenoğlu, Yusuf Akçura Kemalizmin İdeoloğu, Kaynak Yayınları, 2009.

Mete Tuncay, Türkiye’de Sol Akımlar, Bilgi Yayınları, 1978.

Levent Köker, Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi, İletişim Yayınları, 2005.

Bülent Gökay, Bolşevizme Emperyalizm Arasında Türkiye, Tarih Vakfı Yayınları, 1997.

William Foster, Üç Enternasyonalin Tarihi, Yazılama Yayınları, 2012.

Fernando Calaudin, Komintern’den Kominform’a, Cilt 1, 2, Belge Yayınları, 1999.

Vladimir I. Lenin, Emperyalizm, Agora Yayınları, 2009.

E. H. Carr, Bolşevik Devrim, Cilt 1-2, Metis 2014

Carmen Siriani, İşçi Demokrasisi ve Sosyalist Demokrasi, Belge Yayınları, 1990.

Daniel Querin, Faşizm ve Büyük Sermaye, Habitus, 2014.

Paul Mason, Çalışarak Yaşamak Ya da Savaşarak Ölmek, Yordam Yayınları, 2010.

Hasan Güler, Patron Baba ve İşçileri, İletişim, 2012.

Kurthan Fişek, Türkiye’de Kapitalizmin Gelişimi ve İşçi Sınıfı, Doğan Yayınları, 1969.

Erich Jan Zürchner, Osmanlı’dan Cumhuriyet Türkiye’si’ne İşçiler 1839-1950, İletişim Yayınları, 2010.

Mete Tuncay, Sosyalizm ve Milliyetçilik, İletişim, 2018.

Dimitr Şişmanov, Türkiye’de İşçi ve Sosyalist Hareket, Belge Yayınları, 1978.

Can Şafak, Büyük Grev, Sosyal Tarih Yayınları, 2014.

Sevkuthan Karakaş, Eylem Günlüğü, Metis, 1992.

Karl Marx, Ücret Fiyat Kar, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 2001.

Erkan Aydoğanoglu, İşçi Sınıfı Tarihi, Tarem Yayınları, 2010.

Roger Price, 1848 Devrimleri, Babil Yayınları, 2000.

Gaston Martin, 1848 Devrimi, Anadolu Yayınları, 1967.

Taner Timur, Mutlak Monarşi ve Fransız Devrimi, Yordam Yayınları, 2016.

Karl Marx, Fransız Üçlemesi, Yordam Yayınları, 2016.

Galina Serebryakova, Ateşi Çalmak, Kor Yayınları, 2018.

Prosper O. Lissagoray, 1871 Paris Komünü, Payel Yayınları, 2013.

Peter Marshall, Anarşizm Tarihi, İmge Yayınları, 2003.

Dominique Eudes, Kapetanos Yunanistan İç Savaşı, Belge Yayınları, 1995.

Ömer Turan, 1968 İsyân Devrim Özgürlük, Tarih Vakfı, 2019.

Mark Kurlansky, 1968, Everest Yayınları, 2015.

Sibel Özbudun, Latin Amerika'da İsyân Tarihi, Ütopya Yayınları, 2008.

Rius, Çizgilerle Küba Devrimi, Vardiya Yayınları, 1979.

Lev Troçki, Balkan Savaşı, İş Bankası Yayınları, 2012.

Wolfgang Gust, Alman Belgeleri Ermeni Soykırımını 1915-16, Belge Yayınları, 2008.

Ömer Turan, Devlet Aklı 1915, İletişim Yayınları, 2018.

Cemil Koçak, Milli Şef Dönemi, İletişim Yayınları, 2009.

Asım Karaömerlioğlu, Orada Bir Köy Var Uzakta, İletişim Yayınları, 2011.

Nurer Uğurlu, Çerkes Ethem Kuvvetleri Kuvvayi Seyyare, Örgün Yayınları, 2012.

Emrah Cilasun, Çerkes Ethem, Versus Yayınları, 2008.

Ira Katanelson, İşçi Sınıfının Oluşumu, Tan Yayınları, 2012.

Immanuel Ness, Güneyin İsyanı, Küy Yayınları, 2018.

Jurgen Kuczynski, İşçi Sınıfı Tarihi, Sosyalist Yayınları, 1994.

Oya Sencer, Türkiye'de İşçi Sınıfının Doğuşu ve Yapısı, Habera Yayınları, 1969.

Zafer Toprak, Türkiye'de İşçi Sınıfı, 1908-1946, Tarih Vakfı,

2016.

E. P. Thompson, İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu, Birikim Yayınları, 2015.

Cihan Cinemre, Faşizm Devlet Sınıflar, Belge Yayınları, 2017.

John Murray, 1926 İngiltere Genel Grevi, Tel Yayınları, 1973.

Pierre Brove, İspanya İç Savaşı, Hürriyet Vakfı, 1976.

Peter Linebaugh, Makina Kırıcılık, Otonom, 2014.

Fred Halliday, Soğuk Savaş, Belge Yayınları, 1985.

Caner Sancaktar, Yugoslavyada Sosyalist Özyönetim Deneyimi, Doruk Yayınları, 2018.

Tanıl Bora, Milliyetçiliğin Provokasyonu, İletişim Yayınları, 2019.

İhsan Dinç, Tito ve Partizanları, Kastaş Yayınları, 2019.

Anonim, Arnavutluk Emek Partisi Tarihi, Bora Yayınları, 1975.

Ömer Ağın, Kürtler Kemalizm ve TKP, Versus Yayınları, 2006.

Arsen Avagnan, Ermeniler ve İttihat Terakki, Aras Yayınları, 2005.

Feroz Ahmad, İttihat ve Terakki, Kaynak Yayınları, 1995.

Fuat Dündar, İttihat ve Terakki'nin Müslüman İskan Politikaları, İletişim, 2002.

Zubritski Mitroploski, Kerov, Kapitalist Toplum, Sol Yayınları, 1985.

Hikmet Kıvılcımlı, Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi, Tarih ve Devrim Yayınları, 1974.

Hakan Koçak, Camın İşçileri, İletişim 2014.

Rius, Çizgilerle Kapitalizmin Korkunç Tarihi, Yordam Yayınları, 2014.

Fernand Braudel, Kapitalizmin Kısa Tarihi, Say Yayınları, 2013.

Elif Çağlı, Kapitalizmin Krizleri ve Devrimci Durum, Tarih Bilinci Yayınları, 2008.

Kurtuluş Cengiz, Yav İşte Fabrikalaşak!, İletişim Yayınları, 2013.

Zafer Toprak, Milli İktisat Milli Burjuvazi, Tarih Vakfı Yayınları, 1995.

Ayşe Buğra, Devlet ve İşadamları, İletişim Yayınları, 2013.

Yusuf Akçura, Üç Tarzı Siyaset, Türk Tarih Kurumu, 2014.

Kemal Sülker, İşçi Sınıfının Doğuşu, Cumhuriyet Kitap, 1998.

Arda Odabaşı, Osmanlıda Sosyalizm Türkçülük ve İttihatçılık, Kaynak Yayınları, 2011.

Georges Haupt, Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareket, Gözlem Yayınları, 1977.

Selçuk Gürsoy, Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Yayınları, İletişim Yayınları, 2011.

Lothar Rathman, Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi, Belge Yayınları, 2001.

Zafer Aydın, Singer Grevi, Sosyal Tarih Yayınları, 2015.

Ahmet Ali Gazel, 1923 Mürettepler Grevi, İdeal Yayınları, 2016.

İbrahim Kaypakkaya, Seçme Yazılar, Cihan Yayınları, 1975.

İşçi sınıfı
mücadele tarihi

KOLEKTİF AKSIYON

Bu çalışma aslında işçi sınıfının bu çiplak yalnızlık döneminde onun yalnız olmadığını, aklımızla ve yüreğimizle sınıfın yanında, omuz başında, onlardan biri, acılarına ve arayışlarına ortak olduğumuzu göstermeyi amaçlıyor. Çalışma bir siyasal tarih çerçevesi içinde işçi sınıfının mücadele tarihini inceliyor. Sınıfa deneyim aktarıyor. Tarihsellikle güncellik arasında bağ kurmaya çalışıyor.

15-16
HAZİRAN
50.YIL

EKMEK VE ONUR